

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ:

«Σπουδές στην Ορθόδοξη Θεολογία»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Φοιτητής: Γρηγόριος Ευαγγελίδης

ΑΜ 147111

Θέμα:

«Η παιδαγωγική σκέψη των σύγχρονων Αγίων, Νεκταρίου

Πενταπόλεως, Παΐσιου Αγιορείτου, Πορφυρίου

Καυσοκαλυβίτου και Ιακώβου Τσαλίκη.»

“The pedagogical thought of the contemporary Saints,

Nektarios Pentapoleos, Paisios Agioreitos, Porphyrios

Kausokalyvitos and Iakovos Tsalikis ”

Επιβλέποντες Καθηγητές:

Α' επιβλέπουσα: Δρ. Ειρήνη Αρτέμη

Β' επιβλέπων: Δρ. Πολύκαρπος Καραμούζης

ΠΑΤΡΑ 2022

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

αε:	αυτοέκδοση
βλ:	βλέπε
δ.δ.:	διδακτορική διατριβή
ΕΑΠ:	Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
μ.δ.:	μεταπτυχιακή διατριβή
μτφρ:	μετάφραση
μ.Χ.	μετά Χριστόν
Ο.π.	όπως παραπάνω
Πρβλ:	παράβαλε
π.Χ.:	προ Χριστού
σ:	σελίδα
τ.:	τόμος
τεύχ:	τεύχος
χ.τ.:	χωρίς τόπο
χ.χ.:	χωρίς χρονολογία

© Γρηγόριος Ευαγγελίδης, 2022

Άρτα

gregevaggel@yahoo.gr

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Πάντως, κατά το Ν. 2121/1993 και τη διεθνή σύμβαση της Βέρνης –που έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975- απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο (ηλεκτρονικό, μηχανικό, φωτοτυπικό, ηχογράφησης ή άλλο), τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς τη γραπτή άδεια του συγγραφέως της.

Στην οικογένειά μου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τέσσερις σύγχρονοι Άγιοι του 20^{ου} αιώνα, ο Άγιος Νεκτάριος Επίσκοπος Πενταπόλεως, ο Άγιος Παΐσιος ο Αγιορείτης, ο Άγιος Πορφύριος ο Καυσοκαλυβίτης και ο Άγιος Ιάκωβος ο Τσαλίκης εκτός τις δυσκολίες που βίωσαν σε δύσκολες εποχές, αγάπησαν το Θεό με όλη τους την ύπαρξη και αφιερώθηκαν σε Αυτόν. Φυσικά δεν ξέχασαν το συνάνθρωπό τους και με μεγάλη χαρά δίδασκαν τον οποιονδήποτε ερχόταν κοντά τους. Τον δίδασκαν μία παιδαγωγία εν Χριστώ. Στη σκέψη τους σημαντικό ήταν το παιδί να μεγαλώσει σε μία οικογένεια με αγάπη, στη οποία θα υπήρχαν όρια αλλά η υπερβολική αγάπη των γονιών τους δεν θα τα έπνιγαν. Τα παιδιά χρειάζονται να παιδαγωγηθούν και να ανατραφούν εν Χριστώ, μόνο τότε η παιδαγωγική τους θα θεωρείται πλήρης. Στην εργασία αυτή θα δούμε κάποια σημεία της παιδαγωγικής των Αγίων αυτών που σε πολλά σημεία συγκλίνει με τις θεωρίες περί παιδαγωγικής του σήμερα. Παράλληλα έρχεται σε αντιδιαστολή με πολλές νεωτερίζουσες ιδέες παιδαγωγικής που απαιτούν τη χριστιανική διδασκαλία αποκομμένη από την παιδαγωγική επιστήμη.

Λέξεις Κλειδιά: Νεκτάριος Πενταπόλεως, Ιάκωβος Τσαλίκης, Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, Παΐσιος Αγιορείτης.

Abstract

Four contemporary Saints of the 20th century, Saint Nektarios Bishop of Pentapolis, Saint Paisios the Saint, Saint Porphyrios the Kausokalyvite and Saint Iakovos the Chalikis, apart from the difficulties experienced in the twentieth century, they loved God with all their being and devoted themselves to Him. Of course they did not forget their fellow man and with great joy taught anyone who came near them. They taught him the pedagogy in Christ. In their thinking, it was important for the child to grow up in a loving family, in which there would be limits but the much love of their parents would not suffocate them. Children need to be educated and brought up in Christ, only then will their education be considered complete. In this work we will see some points of the pedagogy of these Saints which in many places converges with the theories of pedagogy today. At the same time, it contrasts with many innovative ideas of pedagogy that require Christian teaching to be separated from pedagogic science.

Keywords: Nektarios Pentapoleos, Iakovos Tsalikis, Porphyrios Kaufsokalyvitis, Paisios Agioreitis.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οι προπτυχιακές σπουδές μου δεν είναι θεολογικές. Πάντα όμως διψούσα για να εμβαθύνω περισσότερο στη θεολογία που τόσο αγαπώ. Ως καθηγητής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ήθελα να ασχοληθώ με την παιδαγωγική σκέψη των τεσσάρων σύγχρονων αγίων. Οι Άγιοι αυτοί αν και δεν είχαν οικογένεια μίλησαν με τα θερμότερα λόγια για την ανατροφή των παιδιών και την παιδαγωγική τους σε μία εποχή που είναι αρκετά δύσκολη, τη σημερινή.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τους επιβλέποντες καθηγητές μου, την Δρ. Ειρήνη Αρτέμη και τον Δρ. Πολύκαρπο Καραμούζη. Η εργασία αυτή θα διανεμηθεί στους μαθητές μου ως ένα μικρό αντίδωρο αγάπης

9 Ιουνίου 2022

Εορτή του Αγίου Κυρίλλου Αλεξανδρείας

Γ.Ε.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη. Λέξεις Κλειδιά.....5

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Abstract. Keywords.....	6
Πρόλογος.....	7
Εισαγωγή.....	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α: Ο Βίος και το έργο του Αγίου Νεκταρίου επισκόπου Πενταπόλεως.....	10
1.1 Τα πρώτα χρόνια της ζωής του Αγίου Νεκταρίου και οι θεολογικές σπουδές του.....	10
1.2. Από ιεροδιάκονος στο Μοναστήρι της Αγίας Τριάδας στην Αίγινα. Η πορεία του Αγίου Νεκταρίου μέσα στην ιεροσύνη.....	20
1.3. Η θεολογική διδασκαλία του αγίου Νεκταρίου.....	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β: Ο Βίος και το έργο του Αγίου Παΐσιου.....	34
2.1 Τα πρώτα χρόνια της ζωής του Αρσενίου Εζνεπίδη. Ο ξεριζωμός.....	34
2.2. Η ζωή στην Κόνιτσα, ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος και η επιστροφή του στην πόλη ως μοναχός.....	39
2.3. Ο Παΐσιος ως μοναχός στο όρος Σινά.....	46
2.4. Ο Παΐσιος επιστρέφει στο Άγιο Όρος.....	48
2.5. Η ζωή του Αγίου Παΐσιου από το 1972 έως την κοίμησή του.....	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ: Ο βίος και το έργο του οσίου Πορφύριου του Καυσοκαλυβίτη	
3.1 Τα πρώτα χρόνια της ζωής του οσίου Πορφύριου και η μετάβαση στο Άγιο Όρος.....	51
3.2 Η επιστροφή στον κόσμο. από το Άγιο Όρος στην Ιερά μονή λεύκων του Αγίου Χαραλάμπους στην Εύβοιας. Η πορεία του Πορφύριου μέσα στην ιεροσύνη.....	56
3.2.1 Εύβοια.....	56
3.2.2 Πολυκλινική Αθηνών.....	58
3.2.3 Άγιος Νικόλαος Καλλισίων και η σχέση του με τον Πορφύριο.....	60

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

3.2.4 Ο Πορφύριος στην Ιερά Μονή Μεταμορφώσεως του Χριστού στο Μήλεσι.....	64
3.2.5 Ο Πορφύριος στα Καυσοκαλύβια 1991.....	66
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ: Ο βίος και το έργο του αγίου Ιάκωβου Τσαλίκη.....	73
4.1 Τα πρώτα χρόνια της ζωής του αγίου Ιακώβου και η ιερατική κλίση του	
4.1 Η εγκατάσταση στη Βόρεια Εύβοια.....	75
4.2. Η αγάπη του για την εκκλησιαστική και τη μοναστική ζωή.....	77
4.3. Η περίοδος της στρατιωτικής θητείας του.....	79
4.4 Η Μοναχική ζωή του Αγίου Ιακώβου.....	81
Κεφάλαιο Ε: Η Παιδαγωγική σκέψη των Τεσσάρων σύγχρονων Αγίων, Νεκταρίου Παϊσίου, Πορφυρίου, Ιακώβου.....	85
5.1. Η Παιδαγωγική σκέψη του Αγίου Νεκταρίου, επισκόπου Πενταπόλεως.....	85
5.2. Η Παιδαγωγική σκέψη του Αγίου Παϊσίου.....	93
5.3. Η Παιδαγωγική σκέψη του Αγίου Πορφυρίου.....	100
5.4. Η Παιδαγωγική σκέψη του Αγίου Ιακώβου.....	104
Συμπεράσματα.....	109
Βιβλιογραφία.....	114

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η μελέτη μας αφορά την παιδαγωγική σκέψη τεσσάρων σύγχρονων αγίων, του Νεκταρίου, του Παΐσιου, του Πορφυρίου και του Ιακώβου. Στόχος μας είναι να δείξουμε κατά πόσο η παιδαγωγική τους σκέψη είναι εφαρμόσιμη ή όχι στη σύγχρονη εποχή.

Στα τέσσερα πρώτα κεφάλαια αναφέρουμε με συνοπτικό τρόπο, ένα για κάθε άγιο, τη ζωή και το έργο των Αγίων. Έτσι θα μπορέσουμε να κατανοήσουμε σε τι περιβάλλον μεγάλωσαν και τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν. Τα κεφάλαια χωρίζονται σε μικρά υποκεφάλαια που αφορούν μέρη από τη ζωή των Αγίων.

Το κεφάλαιο πέντε είναι αφιερωμένο στην παιδαγωγική σκέψη των Αγίων, η οποία αναπτύσσεται ξεχωριστά για καθένα από αυτούς. Τέλος έχουμε τα συμπεράσματα και τη βιβλιογραφία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α:

Ο Βίος και το έργο του Αγίου Νεκταρίου επισκόπου Πενταπόλεως

1.1 Τα πρώτα χρόνια της ζωής του Αγίου Νεκταρίου και οι θεολογικές σπουδές του.

Ο Νεκτάριος Κεφαλάς, επίσκοπος Πενταπόλεως ή κατά κόσμο Άγιος Νεκτάριος της Αιγίνης, γεννήθηκε στη Σηλυβρία της Ανατολικής Θράκης την 1η Οκτωβρίου 1846 και εξεμέτρησε το βίο του στην Αθήνα την 8η Νοεμβρίου 1920. Το κοσμικό του όνομα ήταν Αναστάσιος Κεφαλάς. Αυτός ο θρακιώτης επίσκοπος και θεολόγος συγκαταλέγεται μεταξύ των σύγχρονων θαυματουργών αγίων της Ανατολικής Ορθόδοξου Εκκλησίας του 20^{ου} αιώνα¹. Ως ιεράρχης και ποιμενάρχης υπήρξε λαοφιλής και αναδείχθηκε σε σπουδαίο παιδαγωγό την εποχή που έζησε.

Γονείς του υπήρξαν ο Δήμος (Δημοσθένης) και η Μπαλού (Βασιλική) Κεφαλά. Ο Αναστάσιος ήταν το πέμπτο από τα έξι παιδιά της φτωχής πολύτεκνης οικογένειας. Από την παιδική του ηλικία αντιμετώπισε τη δύσκολη πραγματικότητα της εποχής του, καθώς η οικογένειά του ήταν αδύνατο να συντηρηθεί οικονομικά, ενώ αναγκάστηκε να μεταβεί στην Κωνσταντινούπολη σε ηλικία μόλις 13 ετών, αφού στην πόλη όπου γεννήθηκε και ζούσε μέχρι τότε δεν υπήρχε σχολείο μέσης εκπαίδευσης².

Απεφοίτησε από το δημοτικό και το σχολαρχείο της Σηλυβρίας και συνέχισε με μεγάλο κόπο και εμφανή τη θεία βοήθεια τις σπουδές του

---

¹ Σ. Δημητρακόπουλος, *Ο Άγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως*, Αθήνα 1998, σ. 21.

² Η. Μάκος, «Άγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως τα πατήματα του Αγίου Νεκταρίου», 8 Νοεμβρίου 2021, <https://www.ekklisiaonline.gr/arxontariki/agios-nektarios-pentapoleos-ta-patimata-tou-agiou-nektariou/> (Ημ. Ανάκτησης 15 Ιανουαρίου 2022)

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

στην Κωνσταντινούπολη το 1860. Ως παιδί ήταν ευφύεστατο με εξαιρετικές δυνατότητες μνήμης, ενώ η θεολογική του κλίση ήταν εμφανής από τα παιδικά χρόνια του.³ Χαρακτηριστική είναι η ενασχόλησή του σε ηλικία μόλις επτά ετών με το ράψιμο φύλλων χαρτιού με σκοπό τη δημιουργία βιβλίων για να γράφει σε αυτά τα λόγια του Θεού, όπως ο ίδιος εκμυστηρεύτηκε κατόπιν στη μητέρα του.⁴

Στην αρχή της μετανάστευσής του στην Κωνσταντινούπολη εργαζόταν πολλές ώρες της ημέρας σε ένα καπνοπωλείο με σκοπό τόσο για να ενισχύσει οικονομικά την οικογένειά του, όσο και για να εξασφαλίσει τη συνέχιση των σπουδών του, λόγω της φτώχειας που ταλάνιζε την οικογένειά του αλλά και τον ίδιο. Μάλιστα αρκετές φορές ο ίδιος έπεσε θύμα ξυλοδαρμού από το αυστηρό αφεντικό του.⁵

Η θεολογική κλίση που έγινε φανερή από την παιδική του ηλικία άρχισε να δυναμώνει στα χρόνια που φοιτούσε στην Κωνσταντινούπολη. Χαρακτηριστικό, αυτής της θεολογικής κλίσης και του ανήσυχου πνεύματος που τον διέκρινε είναι το γεγονός ότι εκείνο τον καιρό άρχισε τη μελέτη και τη συλλογή ρητών και αποφθεγμάτων των Αγίων Πατέρων της Εκκλησίας αλλά και των κλασικών φιλοσόφων της αρχαιότητας⁶. Ο μικρός Αναστάσιος, όμως, δεν σταμάτησε εκεί. Επιδόθηκε με ζήλο στο διαμοιρασμό αυτών των γραπτών σημειώσεων επάνω στις χάρτινες καπνοσακούλες του καπνοπωλείου, ώστε να τις διαβάσουν και να ωφεληθούν πνευματικά συνάνθρωποί του στους οποίους αυτές σημειώσεις θα έπεφταν στα χέρια τους. Ένα άλλο, επίσης, αξιοσημείωτο γεγονός είναι ότι η αρχική αυτή συλλογή των γραπτών του απετέλεσε τον καρπό της

---

³«Βίος Αγίου Νεκταρίου», <https://agios-nektarios.gr/vios-agiou-nektariou/> (Ημ. Ανάκτησης 15 Ιανουαρίου 2022)

⁴ Ο.π.

⁵ Θεόκλητος Διονυσιάτης μοναχός, *ο Άγιος Νεκτάριος Αιγίνης ο Θαυματουργός*, Θεσσαλονίκη 1979, σ. 5-8.

⁶ Σ. Δημητρακόπουλος, *Ο Άγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως*, Αθήνα 1998, σ. 26.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

μετέπειτα δημιουργίας του δίτομου βιβλίου «Ιερών και φιλοσοφικών λογίων θησαύρισμα», που εξέδωσε το 1895.⁷

Η ζωή στη Κωνσταντινούπολη για τον Αναστάσιο ήταν σκληρή και δύσκολη τα πρώτα χρόνια της παραμονής του. Αρχικά εργάζεται, όπως αναφέρθηκε, σε συσκευαστήριο καπνού, όπου ο ιδιοκτήτης του φερόταν βάνουσα. Εργάζεται πολλές ώρες ημερησίως, δεν αμείβεται και πολλές φορές ξυλοκοπείται. Ο Αναστάσιος τα υπέμενε όλα αυτά, ωστόσο θλιβόταν καθώς αδυνατούσε να ενισχύσει οικονομικά την οικογένειά του, ενώ παράλληλα δεν μπορούσε να παρακολουθήσει μαθήματα στο σχολείο⁸. Η κατάσταση άλλαξε, όταν ένας έμπορος που είχε μαγαζί παράπλευρα από το συσκευαστήριο, είδε κάποια μέρα τον ξυλοδαρμό από το αφεντικό του και τον πήρε στη δούλεψή του. Άρχισε να εργάζεται στο επιπλοποιείο του, έχοντας πλέον χρόνο για εκκλησιασμό και για να πηγαίνει σχολείο, ενώ σύντομα και η οικογένειά του τον ακολούθησε στην Κωνσταντινούπολη. Στην Πόλη παρέμεινε συνολικά 7 έτη⁹.

Ο Αναστάσιος εγκατέλειψε την Κωνσταντινούπολη σε ηλικία 20 ετών, αφού προηγουμένως προσελήφθη ως παιδονόμος για ένα μικρό χρονικό διάστημα, στο σχολείο του Μετοχίου του Παναγίου Τάφου, του οποίου διευθυντής ήταν ο θεός του, από την πλευρά της μητέρας του, ονόματι Αλέξανδρος Τριανταφυλλίδης.¹⁰ Εκείνη την περίοδο, έλαβε χώρα και το πρώτο θαύμα του Αγίου¹¹. Συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια της επιστροφής του από την Κωνσταντινούπολη προς την ιδιαίτερη πατρίδα του, εν όψει της εορτής των Χριστουγέννων, το ιστιοφόρο στο οποίο επέβαινε έπεσε σε μεγάλη τρικυμία. Με τη δύναμη της προσευχής του

---

⁷«Βίος Αγίου Νεκταρίου», <https://agios-nektarios.gr/vios-agiou-nektariou/> (Ημ. Ανάκτησης 15 Ιανουαρίου 2022)

⁸ <https://orthodoxia09.webnode.gr/agios-nektarios-aiginis/>(Ημ. Ανάκτησης 27 Ιανουαρίου 2022)

⁹ Ο.π..

¹⁰ Ο.π.

¹¹ Ο.π.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αγίου κατάφερε τελικά ο ίδιος και οι συνεπιβάτες του να φτάσουν σώοι και αβλαβείς στον προορισμό τους.¹²

Αργότερα, αφού τελικά εγκατέλειψε οριστικά την Πόλη και χωρίς να έχει ολοκληρώσει τις εγκυκλίους σπουδές του μετέβη στο νησί της Χίου. Εκεί αρχικά εργάστηκε ως δημοδιδάσκαλος στο χωριό Λιθί, ενώ παράλληλα ασκούσε το λειτούργημα του ιεροκήρυκα σε διάφορους ιερούς ναούς της περιοχής. Μετά την πάροδο επτά ετών, σε ηλικία 27 ετών, πηγαίνει στη Νέα Μονή Χίου το 1873 και εκεί μένει ως δόκιμος για τρία χρόνια¹³. Μετά το πέρας των χρόνων αυτών στις 7 Νοεμβρίου του 1876 εκάρη μοναχός, λαμβάνοντας το όνομα Λάζαρος. Παράλληλα εργάζεται ως γραμματέας του μοναστηριού. Δύο μήνες αργότερα, στις 15 Ιανουαρίου 1877, χειροτονήθηκε ιεροδιάκονος από τον Γρηγόριο, τον τότε Μητροπολίτη Χίου και έλαβε το όνομα Νεκτάριος.¹⁴ Την ίδια χρονιά παίρνοντας άδεια από τη Νέα Μονή Χίου μετέβη αρχικά στην Αθήνα προς συνέχιση των σπουδών του με υποτροφία του Ιωάννη και Δημοσθένη Χωρέμη¹⁵. Τελικά επέστρεψε στο νησί της Χίου μετά από τρία έτη, δηλαδή

---

¹² Ο.π.

¹³ Σ. Δημητρακόπουλος, *Ο Άγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως*, Αθήνα 1998, σ. 29.

¹⁴ Ο.π.

¹⁵ «Η οικογένεια Χωρέμη ήταν από τις διαπρεπέστερες του νησιού. Ο πατέρας τους ήταν εκ των προκρίτων της Χίου. Κατά την περίοδο της σφαγής κατόρθωσε να διαφύγει στη Σύρο, όπου γεννήθηκε ο γιος του Ιωάννης το 1827. Τα αδέρφια του Μικές και Δημοσθένης, γεννήθηκαν το 1832 και το 1838 αντίστοιχα. Λέγεται ότι ο Ιωάννης Χωρέμης είχε παρευρεθεί στη χειροτονία του Αγίου και εντυπωσιάστηκε από την προσωπικότητά του. Απ' όσο φαίνεται, πρέπει και οι τρεις αδελφοί να στήριζαν οικονομικά και ηθικά τον Άγιο, κυρίως όμως, όσοι αναφέρονται στον σύνδεσμό του με τον Χωρέμη, εννοούν κυρίως τον Ιωάννη. Ο Ιωάννης Χωρέμης είχε δημιουργήσει μεγάλο εμπορικό οίκο, με δραστηριότητες σε πολλά μέρη, κυρίως όμως στην Αίγυπτο, όπου ίδρυσε μεγάλη βιομηχανία και ευρύ εμπόριο βαμβακιού. Γαμπρός του ήταν ο Εμμανουήλ Μπενάκης. Έζησε στην Αίγυπτο ως το 1876, όπου κέρδισε την αμέριστη αγάπη και υπόληψη της ελληνικής παροικίας, για τα συμφέροντα της οποίας μόχθησε πρόθυμα και ακούραστα, πρωταγωνιστώντας σε κάθε πατριωτική και κοινωφελή ενέργεια, ενώ δαπάνησε αφειδώλευτα από την προσωπική του περιουσία για φιλανθρωπικά έργα.

το 1880, έχοντας λάβει το απολυτήριο του Γυμνασίου¹⁶. Στα τέλη του Σεπτεμβρίου του 1882 επισκέφτηκε την Αλεξάνδρεια, συνάντησε τον Πατριάρχη Σωφρόνιο¹⁷ και του εξέφρασε την επιθυμία του να ακολουθήσει

Αλλά και μετά τη μετάβασή του στην Αθήνα, ήταν το ίδιο πρόθυμος να συνδράμει σε κάθε φιλανθρωπικό ή κοινωφελές έργο. Υπήρξε μέλος της Επιτροπής για την ανέγερση του Νοσοκομείου «Ευαγγελισμός» και εργάστηκε με ιδιαίτερο ζήλο και για το Οφθαλμιατρείο, ενώ συνετέλεσε τα μέγιστα για την ίδρυση του Δρομοκαϊτείου. Όπως μας πληροφορεί ο βιογράφος του, για όλα αυτά τα κοινωφελή ιδρύματα, «πλήν των φώτων και τῆς πολυτίμου πνευματικῆς ἐργασίας, περέσχε γενναίαν καὶ τὴν ὑλικὴν αὐτοῦ συνδρομὴν». Μπορούμε λοιπόν να πούμε με βεβαιότητα ότι συγκαταλέγεται μεταξύ των μεγάλων εθνικών ευεργετών, χωρίς πουθενά σχεδόν να προβάλλεται το όνομά του. Το 1881 έγινε ο πολύνεκρος σεισμός που ισοπέδωσε τη Νότια και την Κεντρική Χίο. Ο Ιωάννης Χωρέμης έσπευσε να δαπανήσει τεράστια ποσά για την ανοικοδόμηση των ισοπεδωμένων σπιτιών, των σχολείων, των ναών. Δεν έπαψε να ευεργετεί τόσο τα δημόσια πράγματα, όσο και πολλούς ιδιώτες που είχαν περιέλθει σε δεινή οικονομική κατάσταση.

Αγαπήθηκε τόσο πολύ από τους συμπατριώτες του, ώστε ο δήμος τον ονόμασε «Ηγεμόνα της Χίου». Ήταν ο μόνος από τους επαναπατρισθέντες Χιώτες που εγκαταστάθηκε στο νησί του και έκτισε ένα επιβλητικό οικοδόμημα για κατοικία του, με σκοπό να ενθαρρύνει τους συμπατριώτες του. Εξέφρασε δε την επιθυμία να θαφτεί στο νησί του. Ήταν επίσης φλογερός πατριώτης, από κείνους που ονειροπολούσαν την ανάσταση του Γένους και την πραγμάτωση της Μεγάλης Ιδέας.

Έτσι, η καταστροφική ήττα της Ελλάδας στον πόλεμο του 1897 υπήρξε γι αυτόν πλήγμα που δεν μπόρεσε να το αντέξει, παρά την πίστη και την αισιοδοξία που τον χαρακτήριζαν πάντα. Λίγους μήνες αργότερα, τον Δεκέμβριο του 1897, ο μεγάλος ευπατριδής Ιωάννης Χωρέμης θα άνοιγε πανιά για την αιώνια πατρίδα. Εκεί θα τον προέπεμπαν οι ευχές του πλήθους των ανθρώπων που ευεργετήθηκαν από αυτόν, και ξεχωριστά του μεγάλου Αγίου του οποίου υπήρξε προστάτης, του Αγίου Νεκταρίου», «Οι δεσμοί του Αγίου Νεκταρίου με τη Χίο», 2 Δεκεμβρίου 2020, <https://www.orthodoxtimes.gr/oi-desmoi-toy-ag-nektariou-me-ti-chio/> (Ημ. Ανάκτησης 17 Ιανουαρίου 2022).

¹⁶ Σ. Δημητρακόπουλος, *Ο Άγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως*, Αθήνα 1998, σ. 29.

¹⁷ «Ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας και πάσης γης Αιγύπτου κυρός Σωφρόνιος ο Δ' (1798-1899)», 20 Απριλίου 2022, http://users.sch.gr/markmarkou/1871_1900/1899/koim/sofronios_meidantzoglou.htm: «Ο κατά κόσμον Σταύρος Μείδαντζόγλου γεννήθηκε στο Τζιβαλί της Κωνσταντινουπόλεως το 1798 ή το 1802. Αποφοίτησε από τη Μεγάλη του Γένους Σχολή. Τον Δεκέμβριο του 1820 χειροτονήθηκε Διάκονος από τον Επίσκοπο Αριστείας Μητροφάνη. Υπηρέτησε ως Διάκονος του Πατριάρχου Γρηγορίου του Ε' μέχρι την κοίμησή του το 1821. Τα επόμενα έτη (1821-1839) υπηρέτησε ως Διάκονος του Μητροπολίτου Κοσμά στις Μητροπόλεις Προικοννήσου (1821-1830),

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ανώτερες σπουδές, έχοντας μαζί του και συστατικές επιστολές από τον ηγούμενο της Νέας Μονής της Χίου, Νικηφόρο, από τον Ιωάννη Χωρέμη, από τον εκ Νέας Μονής Χίου τιτουλάριο Επίσκοπο Σιών Γρηγόριο Φωτεινό και από τον Κωνσταντίνο Πρώιο, ο οποίος υπήρξε καθηγητής του στο Γυμνάσιο της Χίου.¹⁸ Ο Πατριάρχης ικανοποίησε την επιθυμία του νεαρού Νεκταρίου, προσφέροντας τη συνδρομή που κάλυπτε ένα μέρος από τα έξοδα των σπουδών του, ενώ το υπόλοιπο το ανέλαβαν οι αδελφοί Χωρέμη.

Ο Νεκτάριος εκεί διέπρεψε, και μάλιστα, πρώτευσε στο διαγωνισμό σχολικής κοσμητείας στο «Παπαδάκειο κληροδότημα», με αποτέλεσμα να κερδίσει υποτροφία σπουδών στη Θεολογική Σχολή, κάτι που τον ανακούφισε πολύ. Αργότερα ο ευεργέτης του Ιωάννης Χωρέμης έφυγε από τη ζωή το 1897, με αποτέλεσμα να βρίσκεται σε δεινή οικονομική κατάσταση¹⁹. Ο Νεκτάριος έλαβε το πτυχίο του το 1885 και ανεχώρησε πάλι για την Αλεξάνδρεια. Ο Πατριάρχης ζήτησε από το Νεκτάριο ως αντάλλαγμα της οικονομικής στήριξης του από το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας, μετά την περάτωση των σπουδών του να επιστρέψει στην

Βιζύης (1830-1837) και Χίου (1837-1839). Τον Ιούνιο του 1839 εξελέγη Μητροπολίτης Χίου και χειροτονήθηκε Πρεσβύτερος. Στις 29 Ιουνίου 1839 χειροτονήθηκε Μητροπολίτης Χίου. Στις 27 Σεπτεμβρίου 1855 εξελέγη Μητροπολίτης Αμασειάς. Στις 20 Σεπτεμβρίου 1863 εξελέγη Οικουμενικός Πατριάρχης έχοντας συνυποψηφίους τους Μητροπολίτες Φαναριοφερσάλων Νεόφυτο (9 ψήφοι) και Τραπεζούντος Κωνσταντίνο. Στις 4 Δεκεμβρίου 1866 παραιτήθηκε λόγω του Μοναστηριακού ζητήματος, της κατασχέσεως δηλαδή των Μοναστηριακών γαιών από τη Ρουμανική κυβέρνηση και την μονομερή εκ μέρους της Ρουμανικής κυβέρνησεως ανακήρυξη του Αυτοκεφάλου της Εκκλησίας της Ρουμανίας. Έκτοτε εφησύχαζε στην Πρίγκηπο. Στις 30 Μαΐου 1870 εξελέγη Πατριάρχης Αλεξανδρείας ως Σωφρόνιος ο Δ'. Εκοιμήθη στις 22 Αυγούστου 1899».

¹⁸«Βίος Αγίου Νεκταρίου», <https://agios-nektarios.gr/vios-agiou-nektariou/> (Ημ. Ανάκτησης 15 Ιανουαρίου 2022). Β. Βοξάκης, «Ο Άγιος Νεκτάριος και η δίωξή του από τον Πατριάρχη Αλεξανδρείας Σωφρόνιο Δ'», <https://ekp-dipso.gr/?p=2446> (Ημ. Ανάκτησης 4 Δεκεμβρίου 2021).

¹⁹ «Βίος Αγίου Νεκταρίου», <https://agios-nektarios.gr/vios-agiou-nektariou/> (Ημ. Ανάκτησης 15 Ιανουαρίου 2022). <https://orthodoxia09.webnode.gr/agios-nektarios-aiginis/> (Ημ. Ανάκτησης 27 Ιανουαρίου 2022)

Αλεξάνδρεια και να εργαστεί για το Πατριαρχείο.²⁰ Με αυτό τον τρόπο δόθηκε η δυνατότητα στον Άγιο Νεκτάριο να γραφτεί στη Θεολογική Σχολή Αθηνών και να διδαχθεί μια πληθώρα θεολογικών μαθημάτων²¹. Ο Άγιος Νεκτάριος μέσα σ' αυτό το πνεύμα διδάχθηκε μαθήματα Δογματικής και Χριστιανικής Ηθικής από τον καθηγητή Ζήκο Ρώση²², Παλαιά Διαθήκη και Εβραϊκά από τον Παναγιώτη Παυλίδη²³, Καινή

---

²⁰ Ο.π.

²¹ Ο.π.

²² «Γεννήθηκε στα Δεοβίζιανα της Λάκκας Σουλίου το 1838. Ολοκλήρωσε τη βασική του εκπαίδευση στην Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων και μετά στην Ριζάρειο Σχολή. Στη συνέχεια σπούδασε θεολογία στη Θεολογική Σχολή του Εθνικού Πανεπιστημίου και στα Πανεπιστήμια της Λειψίας και της Χάγης. Αποφοίτησε από το Πανεπιστήμιο της Λειψίας με διδακτορικό δίπλωμα στη φιλοσοφία. Επέστρεψε στην Ελλάδα το 1867 εξελέγη υφηγητής της ομιλητικής στο Πανεπιστήμιο και μετά από ένα χρόνο πήρε την άδεια να διδάσκει και την εγκυκλοπαίδεια της θεολογίας. Το 1875 ορίστηκε επίτιμος καθηγητής στο Πανεπιστήμιο, διδάσκοντας παράλληλα στην Ριζάρειο Σχολή, και το 1881 τακτικός. Την ίδια στιγμή έγινε επίτιμος στη Ριζάρειο Σχολή. Το 1911 παραιτήθηκε από το Πανεπιστήμιο εξαιτίας του ορίου ηλικίας που είχε επιβληθεί, και συνέχισε να διδάσκει στη Ριζάρειο μέχρι το 1913. Το 1911 έγινε επίτιμος και το 1922 ομότιμος καθηγητής του Πανεπιστημίου. Διετέλεσε έξι φορές κοσμήτορας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, κατά τα ακαδημαϊκά έτη 1877-1878, 1881-1882, 1886-1887, 1890-1891, 1895-1896 και 1902-1903. Το 1903, συνέγραψε το *Σύστημα δογματικής της Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλησίας*. Το 1912 του απονεμήθηκε το παράσημο του Χρυσού Σταυρού των Ιπποτών του Β. Τάγματος. Απεβίωσε στην Αθήνα στις 17 Σεπτεμβρίου 1933». Δ. Μπαλάνος, επιμ. (1937). *Εκατονταετηρίς 1837 - 1937, Τόμος Α', Ιστορία της Θεολογικής Σχολής*. Εθνικόν και Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον Αθηνών, (Αθήναι: Πυρσός Α.Ε. σ. 10). (Ημ. Ανάκτησης 17 Μαΐου 2022).

²³ «Γεννήθηκε στην Κυπαρισσία της Μεσσηνίας το 1837. Φοίτησε στην Ριζάρειο Σχολή (1856-1860) και εν συνεχεία σπούδασε θεολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και τη Γερμανία. Αναγορεύτηκε διδάκτωρ στο Πανεπιστήμιο του Τύμπιγκεν με ειδίκευση στην εβραϊκή γλώσσα. Επέστρεψε στην Αθήνα και διορίστηκε στο Υπουργείο Παιδείας και καθηγητής γυμνασίου. Το 1868 έγινε υφηγητής ιστορίας των Οικουμενικών Συνόδων, γραμματικής της εβραϊκής γλώσσας και Ιστορίας των Δογμάτων. Αργότερα το 1869 έγινε έκτακτος και το 1875 τακτικός καθηγητής του Πανεπιστημίου, διδάσκοντας εισαγωγή και ερμηνεία της Παλαιάς Διαθήκης. Διετέλεσε 3 φορές κοσμήτορας της Θεολογικής Σχολής (1880-1881, 1885-1886 και 1889-1890) και πρύτανης του Πανεπιστημίου κατά το ακαδημαϊκό έτος 1893-1894. Απεβίωσε στις 18 Νοεμβρίου 1894 στην Αθήνα. Μετά το θάνατό του παραχωρήθηκε στο Πανεπιστήμιο και στο Αρχειαίο

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Διαθήκη από τον Νικόλαο Δαμαλά²⁴, Ποιμαντική, Πατρολογία και Χριστιανική Αρχαιολογία από τον Νικηφόρο Καλογερά²⁵, Εκκλησιαστική Ιστορία από τον Αναστάσιο Διομήδη Κυριακό²⁶, Απολογητική από τον

Νοσοκομείο μέρος της κληρονομιάς του, και ένα άλλο μέρος για την αποκατάσταση ορφανών κοριτσιών. Συνέγραψε τα εξής συγγράμματα: α. *Περί Θεού διδασκαλίαν κατά Φίλωνα τον Ιουδαίο*, β. *Εβραϊκή γραμματική* και γ. *Εισαγωγή εις την Παλαιάν Διαθήκην*», Δ. Μπαλάνος, επιμ. (1937). *Εκατονταετηρίς 1837 - 1937, Τόμος Α', Ιστορία της Θεολογικής Σχολής. Εθνικόν και Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον Αθηνών*, (Αθήναι: Πυρσός Α.Ε. σ. 10). (Ημ. Ανάκτησης 17 Μαΐου 2022).

²⁴ «Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1842, έχοντας καταγωγή από τη Χίο. Από την ηλικία των 16 ετών σπούδασε θεολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και συνέχισε τις σπουδές του στα πανεπιστήμια του Έρλανγκεν (όπου αναγορεύθηκε διδάκτωρ φιλοσοφίας το 1863), της Λειψίας και του Λονδίνου. Ήταν υποστηρικτής της ένωσης της Παλαιοκαθολικής Εκκλησίας με την Ορθόδοξη. Οι διαλέξεις του ήταν πολυπληθείς και υποστήριζε τη γραμματική και ιστορική ερμηνεία των Γραφών, ενώ διακήρυττε την κοινωνική και ηθική σημασία της θρησκευτικής επιστήμης», Δ. Μπαλάνος, επιμ. (1937). *Εκατονταετηρίς 1837 - 1937, Τόμος Α', Ιστορία της Θεολογικής Σχολής. Εθνικόν και Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον Αθηνών*, (Αθήναι: Πυρσός Α.Ε. σ. 9). (Ημ. Ανάκτησης 17 Μαΐου 2022).

²⁵ «Ο κατά κόσμον Νικόλαος Καλογεράς γεννήθηκε στις Σπέτσες το 1835. Σπούδασε στην Αθωνιάδα Εκκλησιαστική Ακαδημία του Αγίου Όρους, στη Θεολογική Σχολή Αθηνών. Το 1867 αναγορεύθηκε διδάκτορας του Πανεπιστημίου της Λειψίας. Το 1868 διορίστηκε Υφηγητής της Πατρολογίας στη Θεολογική Σχολή Αθηνών και το 1879 τακτικός Καθηγητής της ίδια Σχολής. Το 1872 αντιπροσώπευσε την Εκκλησία της Ελλάδος στη Μεγάλη Σύνοδο της Κωνσταντινουπόλεως περί του Βουλγαρικού σχίσματος. Στις 6 Ιουνίου 1883 χειροτονήθηκε στον Ιερό Ναό της Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής Αρχιεπίσκοπος Πατρών και Ηλείας. Τη χειροτονία τέλεσε ο Μητροπολίτης Αρτης Σεραφείμ, συμπαραστατούμενος από τον Μητροπολίτη Λαρίσης Νεόφυτο και τον Επίσκοπο Φωκίδος Δαυΐδ. Στις 29 Ιουλίου 1885 παραιτήθηκε εξαιτίας της επισφαλούς υγείας του. Εκοιμήθη στις Σπέτσες στις 17 Οκτωβρίου 1896 συνεπεία καρκίνου του στομάχου», 20 Απριλίου 2022, http://users.sch.gr/markmarkou/1871_1900/1896/koim/nikiforos_kalogeras.htm.

²⁶ «Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1843. Πατέρας του ήταν ο καθηγητής και πρωθυπουργός Αλέξανδρος Διομήδης. Φοίτησε στην Ριζάρειο Εκκλησιαστική Σχολή και εν συνεχεία στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών από όπου αποφοίτησε το 1863. Συνέχισε τις σπουδές του στη Γερμανία. Το 1866 έλαβε από το Πανεπιστήμιο της Λειψίας, διδακτορικό τίτλο φιλοσοφίας. Επέστρεψε στην Ελλάδα και διορίστηκε το 1866 υφηγητής και το 1868 έκτακτος καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Αποχώρησε από το Πανεπιστήμιο το 1911, λόγω βασιλικού διατάγματος και το 1913 αναγορεύθηκε επίτιμος καθηγητής. Δίδαξε Συμβολική και Εκκλησιαστική ιστορία. Διετέλεσε επτά φορές κοσμήτορας της

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Σπυριδωνα Σούγκρα²⁷, Εκκλησιαστική Ρητορική Ομιλητική και Κατηχητική από τον Ιγνάτιο Μοσχάκη²⁸, Ιστορία Δογμάτων από τον Προκόπιο Οικονομίδη²⁹ και Συμβολική από τον Ιωάννη Μεσολωρά³⁰ και άλλους

Θεολογικής Σχολής (1875-1876, 1878-1879, 1884-1885, 1888-1889, 1897-1898, 1904-1905 και 1909-1910) και πρύτανης του Πανεπιστημίου το ακαδημαϊκό έτος 1895-1896. Δίδαξε επίσης και στη Ριζάρειο Σχολή από το 1870 έως το 1910 και επανειλημμένα διετέλεσε βασιλικός επίτροπος στην Ιερά Σύνοδο. Ήταν ακόμη μέλος της επιτροπής του Υπουργείου Εξωτερικών για την ενίσχυση της Εκκλησίας», Δ. Μπαλάνος, επιμ. (1937). *Εκατονταετηρίς 1837 - 1937, Τόμος Α', Ιστορία της Θεολογικής Σχολής*. Εθνικόν και Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον Αθηνών, (Αθήναι: Πυρσός Α.Ε. σ. 8-9). (Ημ. Ανάκτησης 17 Μαΐου 2022).

²⁷ «Ο πρώτος μεγάλος πολέμιος των απόψεων του Δαρβίνου, ήταν ο υφηγητής της Θεολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών Σπυριδων Σούγκρας (περ. 1850-1926). Το 1876, εξέδωσε ένα βιβλίο με περισσότερες από 250 σελίδες και τίτλο «Η νεωτάτη του υλισμού φάσις, ήτοι ο δαρουνισμός και το ανυπόστατον αυτού». Ο Σούγκρας, χρησιμοποίησε πολυάριθμες γερμανικές και γαλλικές πηγές και οι απόψεις του είναι άριστα τεκμηριωμένες. Στο έργο του εμπλέκει τη θεολογία και τη φιλοσοφία στο ζήτημα της εξέλιξης των ειδών». Μ. Στούκας, «Δαρβίνος: Η θεωρία της εξέλιξης των ειδών - Δαρβινιστές και αντιδαρβινιστές στην Ελλάδα», 27/06/2020, <https://www.protothema.gr/stories/article/1021259/darvinos-i-theoria-tis-exelixis-ton-eidon-darvinistes-kai-adidarvinistes-stin-ellada/>(Ημ. Ανάκτησης 17 Μαΐου 2022).

²⁸ «Γεννήθηκε το 1847 στο Κοντοχώρι Θήρας. Φοίτησε αρχικά στην ιερατική σχολή της Σύρου και στην Ριζάρειο Εκκλησιαστική Σχολή και έπειτα συνέχισε τις σπουδές του στην Θεολογική Σχολή Αθηνών, στην Γερμανία και το Παρίσι ενώ αναγορεύτηκε διδάκτορας της φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Χάλλε. Το 1899 διορίστηκε παμφηφεί τακτικός καθηγητής στη β' έδρα της Πρακτικής Θεολογίας, θέση που διατήρησε μέχρι το θάνατό του. Διετέλεσε κοσμήτορας της Θεολογικής Σχολής το ακαδημαϊκό έτος 1900-1901. Τον Νοέμβριο του 1901, κατά την διάρκεια των Ευαγγελικών, διαφώνησε για εθνικούς και θρησκευτικούς λόγους με τη μετάφραση των Ευαγγελίων στη δημοτική γλώσσα από τον Αλέξανδρο Πάλλη, τασσόμενος στο πλευρό των φοιτητών που αντιδρούσαν με αυτή την κίνηση, τους οποίους επαίνεσε για την επαγρύπνησή τους καλώντας τους ωστόσο να μην προβούν σε περαιτέρω κινητοποιήσεις. Λίγες μέρες αργότερα εκφώνησε επικήδειο λόγο κατά τη διάρκεια των κηδειών των θυμάτων της 8ης Νοεμβρίου. Απεβίωσε στις 17 Φεβρουαρίου (4 Φεβρουαρίου με το παλαιό ημερολόγιο) 1903 στην Αθήνα και κηδεύτηκε την επόμενη μέρα στον ναό του Αγίου Γεωργίου Καρύτση». *Εκατονταετηρίς 1837 - 1937, Τόμος Α', Ιστορία της Θεολογικής Σχολής*. Εθνικόν και Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον Αθηνών, (Αθήναι: Πυρσός Α.Ε. σ. 12-13). (Ημ. Ανάκτησης 17 Μαΐου 2022).

²⁹ «Ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Προκόπιος Β' (κατά κόσμον Οικονομίδης, 1837 - 4 Ιουλίου 1902) γεννήθηκε στο χωριό Δουμενά Αχαΐας το 1837. Ο πατέρας του ήταν ιερέας. Σπούδασε στη Θεολογική και στη Φιλοσοφική Σχολή

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

πολλούς διάσημους καθηγητές της εποχής του. Επιπροσθέτως πρέπει να σημειωθεί ότι εκείνη την εποχή η Θεολογική Σχολή δεν είχε ιδιαίτερη ακμή, αφού υπάρχει μεγάλη έλλειψη καθηγητών και μειωμένος αριθμός φοιτητών³¹.

Συμπερασματικά, θα μπορούσε να υπογραμμιστεί ότι τα πρώτα χρόνια της ζωής του Αγίου Νεκταρίου σηματοδεύτηκαν από τη φτώχεια της οικογένειάς τους αλλά παρόλο τις δυσκολίες πάντα η πρόνοια του Θεού τον προστάτευε και τον βοήθησε να σπουδάσει και να βρει ανθρώπους που θα τον βοηθούσαν.

του Πανεπιστημίου Αθηνών, στη Θεολογική Ακαδημία της Μόσχας με τσαρική υποτροφία, καθώς και στη Γαλλία, τη Γενεύη και τη Χαϊδελβέργη. Μετά την επιστροφή του στην Ελλάδα, δίδαξε σε γυμνάσιο και το 1880 εξελέγη υφηγητής της Θεολογικής Σχολής Αθηνών στο μάθημα της ιστορίας των δογμάτων και το 1891 τακτικός καθηγητής. Διετέλεσε κοσμητορας της Θεολογικής Σχολής κατά τα ακαδημαϊκά έτη 1892-1894 και 1896-1897. Δίδαξε επίσης πατρολογία και απολογητική, ενώ υπήρξε ο καθηγητής θρησκευτικών του διαδόχου Κωνσταντίνου και άλλων βασιλοπαίδων. Το 1884 ορίστηκε αρχιγραμματέας της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, θέση στην οποία παρέμεινε μέχρι τις 11 Οκτωβρίου 1896, οπότε εξελέγη Αρχιεπίσκοπος Αθηνών. Μετά την παραίτησή του από τον αρχιεπισκοπικό θρόνο λόγω των «Ευαγγελικών» ο Προκόπιος αποσύρθηκε στη Μονή Φανερωμένης της Σαλαμίνας. Από εκεί μεταφέρθηκε αργότερα, ασθενής στην Αθήνα, όπου και πέθανε, τον επόμενο χρόνο και μόλις επτά μήνες από την παραίτησή του, στις 4 Ιουλίου 1902», .

³⁰ Ο Ιωάννης Μεσολωράς (Πεσάδα Κεφαλληνίας, 1851- Αθήνα,1942) ήταν Έλληνας θεολόγος και καθηγητής της Ομιλητικής και Λειτουργικής στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών

³¹ Για το διδακτικό προσωπικό της εποχής φοίτησης του Αγίου Νεκταρίου στην ιστοσελίδα της Θεολογικής Σχολής Αθηνών. Πρβλ. www.theol.uoa.gr. Χρ. Γιανναράς, *Ορθοδοξία και Δύση Στη Νεώτερη Ελλάδα*, (Αθήνα: εκδ. Ίκαρος, 2021), σ. 310-311.

1.2. Από ιεροδιάκονος στο Μοναστήρι της Αγίας Τριάδας στην Αίγινα. Η πορεία του Αγίου Νεκταρίου μέσα στην ιεροσύνη.

Κατά την περίοδο των σπουδών του, υπηρέτησε το λειτούργημα του ιεροδιακόνου σε διάφορους ιερούς ναούς της πόλεως των Αθηνών, όπως της Αγίας Ειρήνης στην οδό Αιόλου³², της Παναγίας Παντανάσσης στο Μοναστηράκι³³ και του Αγίου Νικολάου στα Πευκάκια³⁴. Τηρώντας πιστά την υπόσχεση που έδωσε στον Πατριάρχη Σωφρόνιο πριν από την έναρξη των σπουδών του, μετά το πέρας αυτών στη Θεολογική Σχολή Αθηνών επέστρεψε στην Αλεξάνδρεια στα τέλη του 1885 ή αρχές του 1886, υπηρετώντας αμέσως και πάλι το λειτούργημα του ιεροκήρυκα³⁵.

Στις 23 Μαρτίου του 1886 χειροτονήθηκε πρεσβύτερος στο Ναό του Αγίου Σάββα της Αλεξάνδρειας από τον Πατριάρχη Αλεξανδρείας Σωφρόνιο³⁶. Ανήμερα της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στις 6 Αυγούστου 1886 με Πατριαρχική εντολή ο Μητροπολίτης Νουβίας κατέστησε τον πρεσβύτερο Νεκτάριο σε Αρχιμανδρίτη. Τοποθετήθηκε στον επιφανέστερο των ναών του Καΐρου, το Ναό του Αγίου Νικολάου. Παράλληλα με τα

---

³² Η Εκκλησία της Αγίας Ειρήνης στην Οδό Αιόλου 36, στην Αθήνα, είναι εκκλησία η οποία κατασκευάστηκε μεταξύ των ετών 1847-1850, πάνω σε προηγούμενο μεσαιωνικό ναό, ο οποίος στις αρχές του 17ου αιώνα ήταν μετόχι της Μονής Πεντέλης. Βλ. *Αρχείο Νεότερων Μνημείων, Αρχαιολογία της Πόλης των Αθηνών*, Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών.

³³ Η Εκκλησία της Παναγίας Παντανάσσης ή Ιερός Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου είναι το χρονολογούμενο από τον 10ο αιώνα καθολικό ενός αφανισμένου, σήμερα, μοναστηριού επί της Πλατείας Μοναστηρακίου, μεταξύ των οδών Αθηνάς και Μητροπόλεως, απέναντι από τον Σταθμό Μοναστηρακίου, στο κέντρο της πόλης της Αθήνας. Η εκκλησία ήταν γνωστή ως το *Μεγάλο Μοναστήρι*, ενώ αργότερα έγινε γνωστό ως *μοναστηράκι*, το οποίο και τελικά καθιερώθηκε ως η ονομασία ολόκληρης της συνοικίας.

³⁴ <https://www.agnikolaos.gr/index.php>

³⁵ Σ. Δημητρακόπουλος, *Ο Άγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως*, Αθήνα 1998, σ. 45 κ.εξ.

³⁶ Ο.π.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

εφημεριακά καθήκοντα ο Σωφρόνιος του ανέθεσε και καθήκοντα ιεροκήρυκα και εξομολόγου. Ταυτόχρονα θα εκτελούσε και χρέη γραμματέα του Πατριαρχείου³⁷. Στη συνέχεια εργάστηκε όχι μόνο ως γραμματέας του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας αλλά και ως Πατριαρχικός Επίτροπος στο Κάιρο. Η ποιμαντική αγάπη με την οποία ο Άγιος αγκάλιασε το ποίμνιό του βρήκε άμεση ανταπόκριση από τους πιστούς³⁸.

Ο Πατριάρχης Σωφρόνιος αναγνωρίζοντας το θετικό πνευματικό κλίμα που είχε διαμορφωθεί, ως αποτέλεσμα της αξίας του Αγίου Νεκταρίου δεν άργησε να τον χειροτονήσει Μητροπολίτη. Έτσι, τον Ιανουάριο του 1889, ο άγιος Νεκτάριος ανέβηκε στον μητροπολιτικό θρόνο Πενταπόλεως: «Σήμερα, τη 15 Ιανουαρίου του 1889 σωτηρίου έτους, ημέρα Κυριακή, συνεπεία του ανωτέρω υπομνήματος, ιερουργήσαντες Πατριαρχικώς εν τω ιερῷ Ναῶ του Αγ. Νικολάου μετά δύο Αρχιεπισκόπων, του τε πρώην Κερκύρας Αντωνίου Χαριάτη και Σιναίου Πορφυρίου, προχειρίσαμεν τον εν Ιερομονάχοις Αρχιμανδρίτην Νεκτάριον Καφαλάν εις Μητροπολίτην της πάλαι ποτέ διαλαμψάσης Μητροπόλεως Πενταπόλεως, την δε Πατριαρχικήν ημών ταύτην πράξιν κατεχωρήσαμεν εν τῷδε τῷ ιερῷ ημών Κώδικι εις διηνεκή την ένδειξιν. + Ο Πάπας και Πατριάρχης Αλεξανδρείας Σωφρόνιος»

Την ίδια αξιόπαινη δράση, που είχε επιδείξει ως Αρχιμανδρίτης, συνέχισε και ως Αρχιερέας ο Άγιος Νεκτάριος, μην υπολογίζοντας ούτε κόπους ούτε ταλαιπωρίες ούτε απολαβές ούτε επαίνους, αλλά έχοντας πάντα στραμμένο το βλέμμα του στον Κύριο, τον κατεξοχήν Καλό Ποιμένα και το απολωλός πρόβατο που φέρει επί των ώμων Του. Αν και ουσιαστικά ήταν άμισθος, αφού ένεκα οικονομικών δυσχερειών ποτέ κατά

---

³⁷ Β. Βοξάκης, «Ο Άγιος Νεκτάριος και η δίωξή του από τον Πατριάρχη Αλεξανδρείας Σωφρόνιο Δ'», <https://ekp-dipso.gr/?p=2446> (Ημ. Ανάκτησης 4 Δεκεμβρίου 2021).

³⁸ Σ. Δημητράκοπουλος,, *Ιστορική βιογραφία Του Αγίου Νεκταρίου βασισμένη σε πηγές*, Αθήνα 1998, σ. 87 και 98 υποσ. 29 – 30.

τη διάρκεια των δεκαέξι μηνών από τη χειροτονία του σε αρχιερέα δεν του καταβλήθηκαν χρήματα, αυτό δεν έκαμψε τον ζήλο του. Και «ήτο τα μέγιστα ευχαριστημένος ο Πατριάρχης εκ του αγίου Πενταπόλεως, διότι και ρέκτης και δραστήριος εδείχθη»³⁹.

Ο ζήλος, με τον οποίο ο Άγιος ασκούσε τα καθήκοντά του ήταν υποδειγματικός και η ποιμαντική του στάση αξιέπαινη. Όσο περνούσε ο καιρός η εκτίμηση, ο σεβασμός και η αγάπη που έτρεφε το ποίμνιο προς το πρόσωπο του Αγίου Νεκταρίου αυξανόταν όλο και περισσότερο. Αυτό όμως έφερε είχε αρνητικό αντίκτυπο σε κάποιους από το εκκλησιαστικό περιβάλλον του Πατριάρχη Σωφρονίου. Άρχισαν να ζηλεύουν τα χαρίσματα του Νεκταρίου και να φυτεύουν τους σπόρους της συκοφαντίας στον Πατριάρχη και στο ποίμνιο του Νεκταρίου με σκοπό να βλάψουν και να μειώσουν την αγάπη και την εκτίμηση τις οποίες έχαιρε ο ίδιος ο Νεκτάριος. Οι σπόροι αυτοί βρήκαν γόνιμο έδαφος στον Πατριάρχη και φύτρωσαν.⁴⁰

Οι πλούσιοι καρποί της πλάνης που έδωσαν, τελικά ανάγκασαν τον Πατριάρχη Σωφρόνιο να πάρει τη δύσκολη απόφαση, ώστε να αφαιρέσει από τον Μητροπολίτη Πενταπόλεως, Νεκτάριο όλα τα αξιώματά του, ενώ του απαγορεύτηκε να μπορεί να κινείται στην περιοχή του Καΐρου και στις γύρω κωμοπόλεις, αλλά του επιτράπη μόνο να διαμένει στο δωμάτιό του⁴¹. Το αποκορύφωμα αυτής της συκοφαντίας ήρθε στις 11 Ιουλίου 1890, όταν εξεδόθη από το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας «απολυτήριο» σύμφωνα με το οποίο υποχρέωναν τον Άγιο να εγκαταλείψει την Αίγυπτο, παρότι αυτός μέχρι εκείνη τη στιγμή είχε εναρμονιστεί πλήρως με τις παραπάνω εις βάρος του άδικες αποφάσεις και υπέμεινε αγόγγυστα όλη την κατάσταση χωρίς ίχνος διαμαρτυρίας.

---

³⁹ Ο.π.

⁴⁰ Ο.π.

⁴¹ Ο.π.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Το σχετικό κείμενο της διακοινώσεως αναφέρει: «Παύεται ο Μητροπολίτης Πενταπόλεως κυρ Νεκτάριος εκ της διευθύνσεως του εν Καΐρω Πατριαρχικού Γραφείου, ως και της Πατριαρχικής Αντιπροσωπείας και εκκλησιαστικής διοικήσεως. Επιτρέπεται τη Ιερότητί του, ίνα μένη, εάν θέλη, εν τοις Πατριαρχείοις Καΐρου, εν τω δωματίω του κοιτώνος του, μελετών και συγγραφών, λαμβάνων μέρος τροφής εν τη κοινή τραπέζη μετά των ιερέων. Επιτρέπεται επίσης τη Ιερότητί του ίνα επιτελή αρχιερατικάς ιεροπραξίας, όποτε προσκαλή τις εις στεφανώσεις ανδρογύνων, βαπτίσεις, κηδείας, μνημόσυνα και εορτών τελετάς. Απαγορεύεται δε η εις κωμοπόλεις του θρόνου μετάβασίς του δι' οιονδήποτε λόγον, προς δε και η εν παλαιώ Καΐρω, άνευ Κυριαρχικής αδείας. Εν Καΐρω τη 3 Μαΐου 1890

+ Ο Αλεξανδρείας Σωφρόνιος»⁴²

Επιπλέον ο Σωφρόνιος έδωσε το Απολυτήριο του Αγίου Νεκταρίου: «Απολυτήριο Η Μετριότης Ημών δια του παρόντος απολυτηρίου αυτής γράμματος της πάλαι ποτέ διαλαμψάσης Μητροπόλεως Πενταπόλεως κυρ Νεκτάριος Κεφαλάς, μη δυνηθείς να εξοικειωθή προς το κλίμα της Αιγύπτου, απέρχεται εις την αλλοδαπήν και δύναται επιτελών τα αρχιερατικά αυτού καθήκοντα, όπου αν απέλθη τη ειδήσει μέντοι και αδεία της κατά τόπον Εκκλησιαστικής Αρχής. Και εις ένδειξιν επεδόθη τη Ιερότητί του το παρόν Πατριαρχικόν απολυτήριο γράμμα, όπως χρησιμεύση εν δέοντι. Εν Αλεξανδρεία τη 11 Ιουλίου 1890

+ Ο Αλεξανδρείας Σωφρόνιος»⁴³

---

⁴² Σ. Χονδρόπουλος, *Ο άγιος του αιώνα μας. Ο Οσιος Νεκτάριος Κεφαλάς. Αφηγηματική Βιογραφία*, εκδ. Καινούρια Γη 2012, σ. 29 – 30.

⁴³ Ο.π., σ. 35-36

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αξιοσημείωτο επίσης είναι το γεγονός ότι το εν λόγω «απολυτήριο» που εξεδόθη δεν συμφωνούσε με το κανονικό δίκαιο της Εκκλησίας καθόσον δεν ήταν προϊόν αποφάσεως η οποία να έχει παρθεί κατόπιν εκκλησιαστικής δίκης για το σκοπό αυτό.⁴⁴ Χαρακτηριστικό ακόμη της κατάφορης αδικίας εις βάρος του Αγίου είναι το γεγονός ότι το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας δεν του κατέβαλε, ως όφειλε, τους μισθούς που δικαιούνταν από την ημέρα που χειροτονήθηκε Μητροπολίτης Πενταπόλεως έως και την ημέρα που αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την Αίγυπτο.

Εν συνεχεία ο Άγιος Νεκτάριος επέστρεψε πάλι στην Ελλάδα.⁴⁵ Η οικονομική, όμως, και η ηθική βλάβη που του είχαν προξενήσει οι συκοφάντες στην Αλεξάνδρεια, τον ακολούθησε μέχρι εκεί. Έτσι ο Άγιος βρέθηκε αντιμέτωπος με μια πολύ δύσκολη οικονομική κατάσταση, αφού αδυνατούσε να εργαστεί οπουδήποτε. Ενδεικτικό αυτής της κατάστασης είναι ότι ενώ είχε νοικιάσει ένα μικρό δωμάτιο για να διαμένει στα περίχωρα των Αθηνών, εντούτοις δεν είχε την δυνατότητα να πληρώσει το ενοίκιο, ούτε είχε χρήματα για να τραφεί.⁴⁶

Η σπίλωση του ονόματός του και της υπόληψής του είχε φτάσει μέχρι τα ανώτερα κυβερνητικά κλιμάκια με αποτέλεσμα να δυσχεραίνει περαιτέρω τη δυνατότητα εύρεσης εργασίας. Αρχικά απευθύνθηκε στον Αρχιεπίσκοπο Γερμανό, προκειμένου να υπηρετήσει σε μια θέση ιεροκήρυκα. Αυτός στάθηκε αδύνατο να τον βοηθήσει, γιατί δεχόταν αρνητικές πιέσεις από την Ιερά Σύνοδο, παρότι τον συμπαθούσε ιδιαίτερα⁴⁷. Κατόπιν ο Άγιος έφτασε μέχρι τον τότε υπουργό Παιδείας και Εκκλησιαστικών, αλλά και εκείνος δεν μπόρεσε να βοηθήσει

---

⁴⁴ Ο.π, σ. 67-68.

⁴⁵ Ο.π

⁴⁶ Ο.π, σ. 70-75.

⁴⁷ Ο.π.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

επικαλούμενος το νόμο, επειδή ο Άγιος Νεκτάριος δεν είχε ελληνική υπηκοότητα. Τελικά, μετά από αυτές τις αποτυχημένες προσπάθειες κατάφερε να διοριστεί από την Εκκλησία της Ελλάδος ιεροκήρυκας Ευβοίας στις 15 Φεβρουαρίου του 1891, χάρη στη βοήθεια ενός ανθρώπου, ονόματι Μελά, τον οποίο είχε γνωρίσει στην Αλεξάνδρεια και εκείνο τον καιρό ήταν μέλος της κυβέρνησης.⁴⁸

Ωστόσο η κακή φήμη που είχε εξαπλωθεί εις βάρος του επικρατούσε ακόμη έχοντας ως αποτέλεσμα να γίνεται δέκτης αποδοκιμασιών και στιγματισμού. Εκεί έμεινε κοντά στους χριστιανούς επί δυόμιση χρόνια, έως τον Αύγουστο του 1893, όταν και μετατέθηκε στο νομό Φθιώτιδος και Φωκίδος, όπου παρέμεινε μόλις μισό χρόνο. Παρ' όλα αυτά οι κατηγορίες που του αποδόθηκαν, εξαιτίας των οποίων απομακρύνθηκε από την Αλεξάνδρεια, υφίστανται ακόμη, ενώ στην κυβέρνηση συνεχίζονται οι προσπάθειες, ούτως ώστε να αποπεμφθεί από τη θέση που κατείχε. Όμως δεν άργησε να αποκαλυφθεί η εις βάρος του σκευωρία, η οποία είχε σπιλώσει την τιμή του και τελικά να αποκατασταθεί η αλήθεια. Έτσι αποκαλύφθηκε ότι δεν ελάμβανε τα χρήματα που δικαιούνταν ως επίσκοπος Πενταπόλεως, από τη στιγμή της χειροτονίας του έως την παράνομη εκδίωξή του. Επίσης έφτασε η στιγμή να απεμπλακεί επιτέλους η άδικη ανάμειξη του ονόματός του με ηθικά σκάνδαλα και πάσης φύσεως κακόβουλες ενέργειες εναντίον του πατριάρχη που του είχαν καταλογιστεί. Αυτό συνετέλεσε, ώστε να γίνει τώρα αρκετά συμπαθητικός στα μάτια του ποιμνίου του και να απολαμβάνει την εκτίμηση και το σεβασμό του κόσμου.

Η συνεχής εξάπλωση της φήμης του έφτασε και εισακούσθηκε από τους σχετικά αρμόδιους στην Αθήνα, οι οποίοι αποφάσισαν ο Άγιος Νεκτάριος να διοριστεί διευθυντής της Ριζαρείου σχολής, γεγονός που

---

⁴⁸ Ο.π, σ. 75 κ.ε..

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

συνέβη τον Μάρτιο του 1894. Στη Ριζάρειο σχολή υπηρέτησε ως διευθυντής για 14 ολόκληρα χρόνια. Σε αυτό το χρονικό διάστημα εργάστηκε άοκνα για την ανανέωσή της, δίνοντας νέα πνοή στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα του ιδρύματος και βοήθησε να εκπαιδευτούν και να αναδειχθούν από τους κόλπους του πολλοί γνωστοί και μη, κληρικοί και επιστήμονες. Παράλληλα επιδόθηκε με μεγαλύτερο ζήλο στο συγγραφικό του έργο, μια αγαπημένη ασχολία που είχε από τα παιδικά του χρόνια, χαρίζοντας σε μας γνήσιους πνευματικούς καρπούς⁴⁹.

Το μεγαλύτερο διάστημα της ημέρας ήταν απασχολημένος με τις υποχρεώσεις της σχολής και τα διευθυντικά του καθήκοντα, ενώ τον ελάχιστο χρόνο δεν παρέλειπε να τον αφιερώνει στην προσευχή, στη μελέτη, στη συγγραφή και σε μία ακόμη αγαπημένη του ασχολία: την κηπουρική. Πράγματι ο Άγιος Νεκτάριος λάτρευε να φροντίζει τα λουλούδια και τα δέντρα, ενώ καθόλου δεν δίσταζε να εκτελεί ακόμη και μόνος του, όποιες χειρωνακτικές εργασίες απαιτούσαν οι ανάγκες της σχολής.

Κατά την επίσκεψή του στο Άγιο Όρος, είχε την ευκαιρία να περιοδεύσει σε διάφορες μονές για περίπου δύο μήνες, στη διάρκεια των θερινών διακοπών της σχολής, το καλοκαίρι του 1898. Ακόμη και τότε, όμως δεν έμεινε άπραγος πνευματικής μελέτης, αλλά εκμεταλλεύτηκε τα πλούσια χειρόγραφα στις βιβλιοθήκες των μονών, μελετώντας τα εκτενώς προκειμένου να συλλέξει το απαραίτητο υλικό για τη συγγραφή των επιστημονικών του εργασιών. Παράλληλα με όλα αυτά τα καθήκοντα του ουδέποτε παράλειψε να ασκεί φιλανθρωπικά έργα, προσφέροντας σε όσους είχαν πραγματικά ανάγκη πνευματική και υλική βοήθεια. Όμως η έντονη σωματική και πνευματική καταπόνηση αυτών των δημιουργικών ετών που πραγματοποίησε αρκετά επίδρασαν αρνητικά στην υγεία του

---

⁴⁹ Σ. Δημητρακόπουλος, *Ο Άγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως*, Αθήνα 1998, σ. 192.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αγίου, καθιστώντας τον ευάλωτο σε ασθένειες, οι οποίες τον ταλαιπωρούσαν τώρα πολύ συχνά⁵⁰.

Τότε ήταν που αναβίωσε μέσα του η ιδέα να επιστρέψει οριστικά στο μοναστικό βίο, που τόσο επεπόθησε από μικρός και γι' αυτό προέβη στο αίτημα της αποστολής του απολυτηρίου του προς την Νέα Μονή Χίου, ώστε να του δοθεί η δυνατότητα να ενταχθεί στη Μονή της αρεσκείας του. Έγινε δε παραλήπτης του εν λόγω απολυτηρίου στις 24 Νοεμβρίου του 1900. Το πρώτο βήμα για τη δημιουργία της γνωστής ιεράς μονής του Αγίου Νεκταρίου στην Αίγινα έγινε, όταν κάποια στιγμή ο Άγιος γνωρίστηκε με την Χρυσάνθη Στρογγυλού, τη μετέπειτα Ηγουμένη Ξένη, μια τυφλή και ευσεβή γυναίκα. Η Χρυσάνθη με μερικές ακόμα γυναίκες είχαν έναν ένθερμο ζήλο να ακολουθήσουν το μοναστικό βίο και βρήκαν το στήριγμα του πνευματικού τους πατέρα που αναζητούσαν στο πρόσωπο του Αγίου. Με δική του προτροπή πείσθηκαν για τη δημιουργία ενός μοναστηριού αναζητώντας τον κατάλληλο τόπο στον οποίο θα λειτουργούσε. Η αναζήτηση τους τελικά κατέληξε σε μια ερειπωμένη μονή στην Αίγινα, η οποία ήταν αφιερωμένη στη Ζωοδόχο Πηγή και εγκαταλελειμμένη από το 1834 με διάταγμα των Βαυαρών.⁵¹ Μετά την επίσκεψη και του Αγίου στον τόπο εκείνο πάρθηκε η απόφαση να

---

⁵⁰ Ο.π.

⁵¹ Τ. Ε. Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Όθωνος, Βασιλέως της Ελλάδος (1832-1862)*, έκδοση 2^η, Αθήνα: Αριστείδης Γ. Γαλανός, χ.χ σ. 122. Ι. Πετρόπουλος, Α. Κουμαριανού, «Περίοδος Βασιλείας του Όθωνος 1833-1862. Εισαγωγή & Περίοδος Απόλυτης Μοναρχίας», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΓ': Νεώτερος Ελληνισμός από το 1833 έως το 1881*, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1977, σ.8-105. Επίσης, έκλεισαν όλα τα μοναστήρια που είχαν κάτω από 6 μοναχούς και οι ελλαδικές επισκοπές περιορίστηκαν σε 10. Έκλεισαν τα γυναικεία μοναστήρια και απαγορεύτηκαν οι δωρεές. Εκποιήθηκε, τέλος, μεγάλο μέρος της περιουσίας των διαλυθεισών εκκλησιών για τα κονδύλια του κράτους, γεγονός που προκάλεσε μεγάλες αντιδράσεις (απομάκρυνση από παραδόσεις και εφαρμογή ενός καισαροπαπικού σχεδίου Βαυαρών).

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

επισκευαστούν τα παλαιά κτίρια της μονής και να ξανατεθεί το μοναστήρι σε λειτουργία⁵².

Οι εργασίες των επισκευών και της ανέγερσης ξεκίνησαν το 1904 ενώ η νέα μονή θα ήταν αφιερωμένη στην Αγία Τριάδα. Ο Άγιος Νεκτάριος από την Αθήνα όπου βρισκόταν καθώς ήταν ακόμα διευθυντής στη Ριζάρειο Σχολή καθοδηγούσε τις μοναχές και αρκετές φορές τον ελεύθερο χρόνο του επισκεπτόταν τη μονή όπου αργότερα έμελλε να περάσει τα τελευταία χρόνια της ζωής του. Μετά από τέσσερα χρόνια, στις 7 Φεβρουαρίου του 1908, πήρε την οριστική απόφαση να υποβάλει την παραίτησή του στο διοικητικό συμβούλιο της Ριζαρείου για να μπορέσει έτσι να αποσυρθεί στο μοναστήρι της Αίγινας και να ασχοληθεί απερίσπαστα με την διαποίμανση των μοναχών που εν τω μεταξύ το είχαν στελεχώσει. Παρότι αυτό σήμαινε μια σημαντική απώλεια για τη διεύθυνση της Ριζαρείου, εντούτοις το συμβούλιο της σεβάστηκε την ώριμη απόφασή του και έκανε δεκτή την παραίτησή του, ενώ ταυτόχρονα του χορήγησε μια σημαντική για την εποχή σύνταξη, ως ελάχιστη αναγνώριση της αξίας του έργου που προσέφερε.⁵³ Τελικά εγκαταστάθηκε στη μονή της Αγίας Τριάδας στην Αίγινα μετά το Πάσχα του ίδιου έτους, παραμένοντας στη διεύθυνση της σχολής μέχρι όπου οριστεί αντικαταστάτης.

Στο Μοναστήρι στην Αίγινα ζούσε και παρουσιαζόταν τόσο απλά, που οι επισκέπτες μερικές φορές νόμιζαν ότι ήταν ένας συνηθισμένος μοναχός παρά ένας επίσκοπος της εκκλησίας. Φρόντιζε τους κήπους του μοναστηριού, μετέφερε πέτρες και βοήθησε στην ανέγερση των μοναστηριακών κτισμάτων που χτίστηκαν με δικά του κεφάλαια. Ως πνευματικός πατέρας του μοναστηριού, έγινε γνωστή η ταπεινοφροσύνη, η σοφία και η διορατικότητά του, με πολλούς μοναχούς, ιερείς και λαϊκούς να τον αναζητούν για συμβουλές και συμβουλές. Έλαβε τη χάρη του Αγίου

---

⁵² Σ. Δημητρακόπουλος, *Ο Άγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως*, Αθήνα 1998, σ. 219, 233.

⁵³ Ο.π.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Πνεύματος που του έδωσε τη δυνατότητα να προλέγει πράγματα που θα συνέβαιναν σε όσους έρχονταν σε αυτόν.⁵⁴

Το 1920 ο Μητροπολίτης Νεκτάριος αρρώστησε βαριά από καρκίνο και παρά τις διαμαρτυρίες του οι μοναχές τον ανάγκασαν να πάει σε νοσοκομείο της Αθήνας. Δεδομένου ότι ήταν ένας άνθρωπος χωρίς οικονομικούς πόρους, τοποθετήθηκε σε θάλαμο 3ης τάξης όπου είχαν δεσμευτεί πολλά κρεβάτια για φτωχούς ασθενείς. Πέθανε το βράδυ της 9ης Νοεμβρίου σε ηλικία 74 ετών. Αλλά ακόμη και ο θάνατός του έγινε αφορμή για θαύματα, το πρώτο από δύο και πλέον χιλιάδες άλλα. Καθώς μια νοσοκόμα και μια μοναχή ετοιμάζαν το σώμα του για μεταφορά πίσω στο μοναστήρι της Αίγινας, έβγαλαν το πουλόβερ του και το έβαλαν για μια στιγμή στο κρεβάτι ενός παράλυτου στο διπλανό κρεβάτι. Μέσα σε μια ώρα ο άντρας ανέκτησε τις δυνάμεις του και άρχισε να περπατά. Μια δυνατή, γλυκιά μυρωδιά γέμισε το δωμάτιο του νοσοκομείου και ολόκληρο τον θάλαμο. Κηδεύτηκε στην πολυαγαπημένη του Μονή Αγίας Τριάδας στην Αίγινα από τον φίλο του Άγιο Σάββα τον Καλύμνιο που αργότερα φιλοτέχνησε την πρώτη εικόνα του Αγίου Νεκταρίου⁵⁵.

Τα λείψανα του Αγίου Νεκταρίου μεταφέρθηκαν από τον τάφο του το 1953 και έβγαλαν για άλλη μια φορά ένα όμορφο άρωμα. Δοξάστηκε επίσημα ως άγιος από το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως το 1961 και η εορτή του εορτάζεται στις 9/22 Νοεμβρίου. Τελικά, το 1998, η Ιερά Σύνοδος του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας στην Αίγυπτο εξέδωσε δήλωση μετανοίας για την εκδίωξη του αγίου:

«Δια του παρόντος αποκαθιστούμε την εκκλησιαστική τάξη του Αγίου του αιώνα μας Αγίου Νεκταρίου και του απονέμουμε όλες τις αξίες και τιμές. Παρακαλούμε τον Άγιο Νεκτάριο να συγχωρήσει τόσο εμάς τους

---

⁵⁴ <https://www.acrod.org/readingroom/saints/stnectarios>(Ημ. Ανάκτησης 4 Δεκεμβρίου 2021).

⁵⁵ Ο.π.

ανάξιους όσο και τους προκατόχους μας, τους αδελφούς του Θρόνου της Αλεξάνδρειας, για την αντίθεση με τους Αγίους και για όλα τα οποία, λόγω ανθρωπίνης αδυναμίας, ο Άγιος Πατήρ μας, Έπαθε επίσκοπος Πενταπόλεως Άγιος Νεκτάριος»⁵⁶.

1.3. Η θεολογική διδασκαλία του αγίου Νεκταρίου

Ο Άγιος Νεκτάριος εκτός το ποιμαντικό έργο του ανέπτυξε και μία σπουδαία θεολογία. Τόνιζε ότι η χριστιανική θρησκεία δεν είναι ένα ορισμένο φιλοσοφικό σύστημα, για το οποίο οι λόγιοι, εκπαιδευμένοι σε μεταφυσικές σπουδές, επιχειρηματολογούν και μετά είτε ενστερνίζονται είτε απορρίπτουν, σύμφωνα με τη γνώμη που έχει σχηματίσει ο καθένας. Είναι η πίστη, εδραιωμένη στις ψυχές των ανθρώπων, η οποία πρέπει να διαδοθεί στους πολλούς και να διατηρηθεί στις συνειδήσεις τους. Υπάρχουν αλήθειες στον Χριστιανισμό που είναι πάνω από την πνευματική κατανόηση, ανίκανες να συλληφθούν από το πεπερασμένο μυαλό του ανθρώπου. Η διάνοιά μας τα γνωρίζει, πείθεται για την πραγματικότητά τους και μαρτυρεί για την υπερφυσική ύπαρξή τους⁵⁷.

Επίσης υπογράμμισε με έμφαση ότι ο Χριστιανισμός είναι μια θρησκεία της αποκάλυψης. Το Θείο αποκαλύπτει τη δόξα του μόνο σε εκείνους που έχουν τελειοποιηθεί μέσω της αρετής. Ο Χριστιανισμός διδάσκει την τελειότητα μέσω της αρετής και απαιτεί από τους οπαδούς του να γίνουν άγιοι και τέλειοι. Αποδοκιμάζει και αντιτίθεται σε όσους βρίσκονται υπό την επήρεια της φαντασίας. Αυτός που είναι πραγματικά τέλειος στην αρετή γίνεται μέσω της Θείας βοήθειας έξω από τη σάρκα και τον κόσμο, και εισέρχεται αληθινά σε έναν άλλο, πνευματικό κόσμο. Όχι

---

⁵⁶ Ο.π.

⁵⁷ <https://pravoslavie.ru/75346.html> (Ημ. Ανάκτησης 4 Μαρτίου 2022)

όμως, μέσω της φαντασίας, αλλά μέσω της λάμψης της Θείας χάριτος. Χωρίς χάρη, χωρίς αποκάλυψη, κανένας άνθρωπος, ακόμη και ο πιο ενάρετος, δεν μπορεί να υπερβεί τη σάρκα και τον κόσμο⁵⁸.

Ο Θεός αποκαλύπτεται στους ταπεινούς, συμπλήρωνε ο Άγιος, που ζουν σύμφωνα με την αρετή. Όσοι πιάνουν τα φτερά της φαντασίας επιχειρούν την πτήση του Ικάρου και έχουν το ίδιο τέλος. Όσοι τρέφουν φαντασιώσεις δεν προσεύχονται, γιατί αυτός που προσεύχεται σηκώνει το νου και την καρδιά του προς τον Θεό, ενώ αυτός που στρέφεται στις φαντασιώσεις εκτρέπεται. Όσοι είναι εθισμένοι στη φαντασία έχουν αποσυρθεί από τη χάρη του Θεού και από το βασίλειο της Θείας αποκάλυψης. Έχουν εγκαταλείψει την καρδιά στην οποία αποκαλύπτεται η χάρη και έχουν παραδοθεί στη φαντασία, η οποία στερείται κάθε χάριτος. Είναι μόνο η καρδιά που λαμβάνει γνώση για πράγματα που δεν γίνονται αντιληπτά από τις αισθήσεις, γιατί ο Θεός, που κατοικεί και κινείται μέσα της, μιλά μέσα της και της αποκαλύπτει την ουσία των πραγμάτων που ελπίζουμε⁵⁹.

Ο Οικονόμος Νικόλαος Πάτσας σημειώνει σχετικά με τη θεολογική διδασκαλία του γόνου της Σηλυβρίας, Νεκταρίου: «Ο Σηλυβριανός Άγιος κατά τον Παναγιώτατο Οικουμενικό Πατριάρχη του γένους μας κ.κ. Βαρθολομαίο «κατέλιπεν ώσαύτως τῇ Ἐκκλησίᾳ πολύτιμον καὶ πολύτομον θεολογικὸν συγγραφικὸν ἔργον, ἐξυμνήσας ἰδιαζόντως τὴν ἀγάπην καὶ τὸν θεῖον ἔρωτα... τὴν ὁποίαν (ἀγάπην) ἐμπειρικῶς καὶ βιωματικῶς περιγράφει ὡς ἄριστα καὶ σκιαγραφεῖ διὰ παραθέσεως καὶ σχετικῶν αναφορῶν των πρὸ αὐτοῦ Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας». Με αυτό το εκκλησιαστικό φρόνημα ο Άγιος θα ασχοληθεί με ακόμα πιο δύσκολες δογματικές προκλήσεις της εποχής του, όπως ήταν τα ζητήματα της Ένωσης με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, και την πρόταση

---

⁵⁸ Ο.π.

⁵⁹ Ο.π.

των Παλαιοκαθολικών περί ένωσης με την Ορθόδοξη Εκκλησία. Το άξιο, πάντως, θαυμασμού, το οποίο και πάλι αγγίζει τη σημερινή πραγματικότητα, αποτελεί την εκ μέρους του Αγίου αναγνώριση του σπουδαίου συντονιστικού και πρωταρχικού ρόλου του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως σε τέτοια Εκκλησιολογικά Ζητήματα, που απασχολούν πάντοτε την Εκκλησία. Μέσα, λοιπόν, από μια βιοματική «Νεκτάρειον» Εκκλησιολογία λαμβάνουμε Ορθόδοξο Θεολογικό παράδειγμα για αντιμετώπιση του σημερινού «Σχολαστικισμού» που σκορπίζει διαιρέσεις παρά Ενότητα»⁶⁰.

Η πίστη στο Χριστό έπαιζε καταλυτικό ρόλο στη ζωή του Αγίου Νεκταρίου. Συγκεκριμένα ο άγιος έλεγε: «στο θέμα της πίστεως, όπως μας μιλάει για αυτήν ο Άγιος Νεκτάριος, να πούμε ότι εισερχόμενος ο Άγιος βαθύτερα στο ζήτημα περί πίστεως έρχεται και μας μιλάει για το πώς μπορεί να αποδειχθεί η αλήθεια της πίστεώς μας. Τοποθετώντας σε σωστή βάση το θέμα λέει ότι οι θεωρίες των διαφόρων επιστημών δεν επιδέχονται τις ίδιες αποδείξεις. Οι αποδείξεις της καθεμιάς ταιριάζουν στη φύση της. Άλλες αποδείξεις χρησιμοποιούν οι μαθηματικές επιστήμες, άλλες οι φυσικές, άλλες η φιλοσοφία, άλλες η ιστορία, άλλες η θεολογία. Δεν μπορείς να εφαρμόσεις μαθηματικές αποδείξεις στην επιστήμη της ιστορίας, ούτε μπορείς να εφαρμόσεις φυσικές αποδείξεις, που βασίζονται στην παρατήρηση και στο πείραμα, πράγματα καταληπτά, στις ακατάληπτες βουλές του Θεού, που είναι άορατος και ενεργεί αοράτως. Μπορεί ποτέ να υποβληθεί σε επιστημονική έρευνα η πίστη του Ναθαναήλ, η ομολογία του Πέτρου, η πρόσκληση του Παύλου;»⁶¹ Στα παραπάνω λόγια του Αγίου βρίσκουν εφαρμογή τα γραφόμενα του

---

⁶⁰ Οικονόμος Νικόλαος Πάτσαλος, «Η θεολογική διδασκαλία του αγίου Νεκταρίου στο πλαίσιο των θεολογικών ζυμώσεων του 19ου αιώνα στον Ελλαδικό χώρο», σ. 8, <https://imkitiou.org/blog/theologika/h-theologikh-didaskalia-tou-agiou-nektariou>

⁶¹ https://www.oodegr.com/oode/orthod/genika/pistis_dialogoi_1.htm (Ημ. Ανάκτησης 3 Φεβρουαρίου 2022)

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αποστόλου Παύλου στην Α' προς Κορινθίους Επιστολή: «Και ο λόγος μου και το κήρυγμά μου, ουκ εν πειθοίς ανθρώπινης σοφίας λόγοις, αλλά εν αποδείξει Πνεύματος και δυνάμεως»⁶².

Στη θεολογία του Αγίου πρωταγωνιστικό ρόλο είχε η Τριαδολογία και η ενανθρώπιση του Δευτέρου Προσώπου της Αγίας Τριάδας⁶³. Συγκεκριμένα έγραφε: «Μαζί με την πίστη στην Αγία Τριάδα, το δόγμα της Ενσάρκωσης κατέχει κεντρική θέση στη διδασκαλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Σύμφωνα με την Ορθόδοξη Πίστη, ο Ιησούς είναι κάτι πολύ περισσότερο από ευσεβής άνθρωπος ή βαθύς δάσκαλος της ηθικής. Είναι ο «Υιός του Θεού που έγινε Υιός του Ανθρώπου». Το δόγμα της Ενσάρκωσης είναι μια έκφραση της εμπειρίας του Χριστού της Εκκλησίας. Σε Αυτόν, η θεότητα είναι ενωμένη με την ανθρωπότητα χωρίς την καταστροφή καμίας πραγματικότητας. Ο Ιησούς Χριστός είναι αληθινά Θεός που μοιράζεται την ίδια πραγματικότητα με τον Πατέρα και το Πνεύμα. Επιπλέον, είναι αληθινά άνθρωπος που μοιράζεται μαζί μας ό,τι είναι ανθρώπινο. Η Εκκλησία πιστεύει ότι, ως ο μοναδικός Θεάνθρωπος, ο Ιησούς Χριστός έχει αποκαταστήσει την ανθρωπότητα στην κοινωνία με τον Θεό»⁶⁴.

Τέλος, για τον Άγιο Νεκτάριο σημαντικό ήταν ο άνθρωπος να προσπαθήσει γίνει άγιος και τέλειος. Αυτό θα το κατάφερε μέσα από την ορθή χριστιανική πίστη, τη νηστεία, την προσευχή, τη μετοχή του στα μυστήρια της Εκκλησίας. Αυτά εφαρμόζε σε όλη του τη ζωή ο Άγιος.

---

⁶² Α' Κορ. 2:4

⁶³ Βασιλείου Τσίγκου, *Δογματική της Ορθοδόξου Εκκλησίας*, εκδ. Ostrakon Publishing, Θεσσαλονίκη 2019, σ. 52.

⁶⁴ Greek Orthodox Archdiocese of America, <http://www.goarch.org/ourfaith/ourfaith7052> (Ημ. Ανάκτησης 3 Φεβρουαρίου 2022)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β:

Ο Βίος και το έργο του Αγίου Παΐσιου

2.1 Τα πρώτα χρόνια της ζωής του Αρσενίου Εζνεπίδη. Ο ξεριζωμός.

Ο πατέρας του Γέροντα Παΐσιου, ο Πρόδρομος Εζνεπίδης, ήταν γόνος αρχοντικής οικογένειας των Φαράσων, που διατηρούσε την αρχή του χωριού (προεδρία) από πολλές γενεές, διετέλεσε πρόεδρος επί δεκαετίες, επειδή είχε διοικητικό χάρισμα. Ήταν πιστός και ευλαβής. Ευλαβείτο ιδιαίτερα τον όσιο Αρσένιο, τον Χατζεφέντη⁶⁵ και τον υπάκουε σε όλα.

Η μητέρα του Γέροντα ονομαζόταν Ευλογία. Καταγόταν από το γένος Φραγκοπούλου και είχε συγγένεια με τον όσιο Αρσένιο τον Καππαδόκη, τον Χατζεφέντη. Ήταν συνετή, έξυπνη, εργατική, πολύ ευλαβής, και είχε ανατραφεί με τις νουθεσίες του οσίου Αρσενίου. Την Ευλογία την πάντρεψαν μικρή, σε ηλικία δεκαπέντε ετών, με τον Πρόδρομο Εζνεπίδη. Μαζί απέκτησαν δέκα παιδιά. Τα δύο πρώτα, η Αικατερίνη και η Σωτηρία, πέθαναν μικρά. Όταν ο όσιος Αρσένιος βάπτιζε το τρίτο, είπε να το ονομάσουν Ζωή. Έκτοτε όλα έζησαν. Τα ονόματά τους κατά σειρά ηλικίας είναι: Ζωή, Μαρία, Ραφαήλ, Αμαλία, Χαράλαμπος, Αρσένιος (ο άγιος Παΐσιος), Χριστίνα και Λουκάς.

Στα Φάρασα⁶⁶ λοιπόν της Καππαδοκίας, στις 25 Ιουλίου του 1924, ανήμερα της Αγίας Άννας γεννήθηκε ο Γέροντας. Στην βάπτιση οι γονείς

---

⁶⁵ Βλ. Αικ. Διαμαντοπούλου, «Ο Άγιος Αρσένιος ο Καππαδόκης (ή Χατζεφεντής)», <http://www.romiosini.org.gr/D84B8531.el.aspx> (Ημ. Ανάκτησης 5 Μαρτίου 2022)

⁶⁶ Το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών (ΚΜΣ) αναφέρει ως «Φάρασα» μόνο το Βαρασό και τα άλλα χωριά ως «Αποικίες των Φαράσων». Την ίδια ορολογία ακολουθούν και οι συγγραφείς που αναφέρονται στα Φάρασα. Στο θέμα αυτό

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

του ήθελαν να τον ονομάσουν Χρήστο, στο όνομα του παππού. Ο Άγιος Αρσένιος, όμως, είπε στην γιαγιά του (Χατζη-Χριστίνα): «Ε, Χατζηναννά, τόσα παιδιά σου βάπτισα! Δεν θα δώσεις και σε ένα το όνομά μου;». Και στους γονείς είπε: «Καλά, εσείς θέλετε να αφήσετε άνθρωπο στο πόδι του παππού, εγώ δεν θέλω να αφήσω καλόγηρο στο πόδι μου;». Και γυρίζοντας στη νονά του μωρού, στην Αναστασία, σύζυγο του Προδρόμου

συμφωνώ με τον αιδ. Πατέρα Θόδωρο Θεοδωρίδη, που επιμένει στα γραπτά του να αποκαλεί Φάρασα όλα τα χωριά, με κεφαλοχώρι το Βαρασό. Ο Βαρασός ήταν απομονωμένος, όχι μόνο απ' όλα τα αστικά και ημιαστικά κέντρα της Καππαδοκίας, αλλά ακόμη και από τις αποικίες του. Ωστόσο, ήταν η μητρόπολη όλων των Φαρασιώτικων ομόγλωσσων χωριών και το θρησκευτικό τους κέντρο. Συνεπώς εκεί γίνονταν τα σπουδαιότερα πολιτιστικά και κοινωνικά δρώμενα, τα οποία σχεδόν πάντοτε ήταν συνυφασμένα με θρησκευτικά λατρευτικά έθιμα.

Ο Βαρασός ήταν μια κωμόπολη χτισμένη πάνω στα απρόσιτα φαράγγια του Αντίταυρου, στο μέσο περίπου της απόστασης ανάμεσα στην Καισάρεια και στα Αδανα. Καρόδρομοι δεν υπήρχαν σε απόσταση 40-50 χιλιομέτρων. Πρέπει να τονίσουμε όμως, πως δεν υπήρχε σχέση εξαρτήσεως «μητρόπολης προς αποικίες», ανάμεσα στο Βαρασό και στα γύρω χωριά. Οι κάτοικοι των αποικιών πήγαιναν στο Βαρασό στις μεγάλες γιορτές και στα πανηγύρια (ζιαρέτ). Οι αποικίες όμως ήταν, κατά κανόνα, πιο εύρωστες οικονομικά. Οι Βαρασιώτες πήγαιναν ως εποχικοί εργάτες στις αποικίες το καλοκαίρι.

Τα Φάρασα ήταν το μόνο αμιγές ελληνικό χριστιανικό χωριό όπου, μιλούσαν κατά κύριο λόγο ελληνικά. Μιλούσαν τα φαρασιώτικα, που είχαν ως βάση την αρχαία ελληνική γλώσσα και παρουσίαζαν αρκετές ομοιότητες με την κυπριακή διάλεκτο. Η δε προφορά τους έμοιαζε και με την κρητική. Υπήρχαν βέβαια στα Φάρασα και τρεις οικογένειες Τούρκων. Σιγά – σιγά όμως και αυτές αφομοιώθηκαν με τους Φαρασιώτες. Μιλούσαν και αυτοί τα φαρασιώτικα και συμμετείχαν σε όλες τις εκδηλώσεις των χριστιανών κατοίκων. Για τη γλώσσα των Φαρασιωτών, ο ιστορικός Π. Καρολίδης γράφει: «Ο γνησιότερος τύπος της Καππαδοκικής γλώσσας, αι πλείσται Καππαδοκικαί λέξεις, και εν γένει τα σπουδαιότερα, ως μοι φαίνονται, λείψανα της γλώσσας εκείνης εσώθησαν εν τη γλώσση των Φαρασιωτών... Επειδή η Φαρασιωτική διάλεκτος είναι η σπουδαιότερα διασώσασα λείψανα της εν Καππαδοκία λαλουμένης ποτέ προελληνικής Αρίας, ταύτην κυρίως έχομεν υπ' όψιν ομιλούντες υπό γλωσσολογικήν έποψιν περί της Ελληνικής διαλέκτου της Καππαδοκίας»...». Π. Καρολίδου, «Γλωσσάριον συγκριτικόν ελληνοκαππαδοκικών λέξεων, ήτοι η εν Καππαδοκία λαλουμένη ελληνική διάλεκτος και τα εν αυτή σωζόμενα ίχνη της αρχαίας Καππαδοκικής γλώσσας», εν Σμύρνη 1885, σελ. 33-37. Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών (ΚΜΣ), «Η Έξοδος», Εισαγωγή εποπτεία Π.Μ. Κιτρομηλίδη, επιμ. Γιάννη Μουρέλου, τ. Β', Αθήνα 1982, σελ. 30, 314-317, 330-336. Μέλω Μερλιέ, «Οι Ελληνικές κοινότητες στη σύγχρονη Καππαδοκία», Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών (ΚΜΣ), «Δελτίο», τ. Α', Αθήνα 1977, σελ. 65, 69, 72.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Κορτσινόγλου, του ψάλτη του, της λέγει: «Αρσένιο να το πεις». Του έδωσε δηλαδή το όνομά του και την ευχή του, και προείδε ότι θα γίνει καλόγηρος, όπως και έγινε⁶⁷.

Το έτος 1923 που γεννήθηκε ο Γέροντας έγινε η ανταλλαγή των πληθυσμών σύμφωνα με τη συνθήκη της Λωζάννης⁶⁸ και ξεριζώθηκαν οι

---

⁶⁷ Βλ. Αικ. Διαμαντοπούλου, «Ο Άγιος Αρσένιος ο Καππαδόκης (ή Χατζεφεντής)», <http://www.romiosini.org.gr/D84B8531.el.aspx> (Ημ. Ανάκτησης 5 Μαρτίου 2022)

⁶⁸ «Η Συνθήκη της Λωζάνης ήταν συνθήκη ειρήνης που έθεσε τα όρια της σύγχρονης Τουρκίας. Υπογράφηκε στη Λωζάνη της Ελβετίας στις 24 Ιουλίου 1923 από την Ελλάδα, την Τουρκία και τις άλλες χώρες που πολέμησαν στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και την Μικρασιατική εκστρατεία (1919-1922) και συμμετείχαν στην Συνθήκη των Σεβρών συμπεριλαμβανομένης και της ΕΣΣΔ (που δεν συμμετείχε στην προηγούμενη συνθήκη). Η υπογραφή της συνθήκης ήταν το αποτέλεσμα της σχετικής διάσκεψης που ξεκίνησε στις 7 Νοεμβρίου 1922 μεταξύ των προαναφερομένων μελών. Κατάργησε την Συνθήκη των Σεβρών που δεν είχε γίνει αποδεκτή από την νέα κυβέρνηση της Τουρκίας που διαδέχθηκε τον Σουλτάνο της Κωνσταντινούπολης. Μετά την εκδίωξη από την Μικρά Ασία του Ελληνικού στρατού από τον Τουρκικό υπό την ηγεσία του Μουσταφά Κεμάλ, εμφανίστηκε η ανάγκη για αναπροσαρμογή της συνθήκης των Σεβρών. Στις 20 Οκτωβρίου 1922 ξεκίνησε το συνέδριο που διακόπηκε μετά από έντονες διαμάχες στις 4 Φεβρουαρίου 1923 για να ξαναρχίσει στις 23 Απριλίου. Το τελικό κείμενο υπογράφηκε στις 24 Ιουλίου μετά από 7,5 μήνες διαβουλεύσεων. Η Τουρκία ανέκτησε την Ανατολική Θράκη, κάποια νησιά του Αιγαίου, συγκεκριμένα την Ίμβρο και την Τένεδο, μια λωρίδα γης κατά μήκος των συνόρων με την Συρία, την περιοχή της Σμύρνης και της Διεθνοποιημένης Ζώνης των Στενών η οποία όμως θα έμενε αποστρατικοποιημένη και αντικείμενο νέας διεθνούς διάσκεψης. Παραχώρησε τα Δωδεκάνησα στην Ιταλία, όπως προέβλεπε και η συνθήκη των Σεβρών, αλλά χωρίς πρόβλεψη για δυνατότητα αυτοδιάθεσης. Ανέκτησε πλήρη κυριαρχικά δικαιώματα σε όλη της την επικράτεια και απέκτησε δικαιώματα στρατιωτικών εγκαταστάσεων σε όλη την επικράτεια της εκτός της ζώνης των στενών. Η Ελλάδα υποχρεώθηκε να πληρώσει σε είδος (ελλείψει χρημάτων) τις πολεμικές επανορθώσεις. Η αποπληρωμή έγινε με επέκταση των τουρκικών εδαφών της Ανατολικής Θράκης πέρα από τα όρια της συμφωνίας. Τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος παραχωρήθηκαν στην Τουρκία με τον όρο ότι θα διοικούνταν με ευνοϊκούς όρους για τους Έλληνες. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης έχασε την ιδιότητα του Εθνάρχη και το Πατριαρχείο τέθηκε υπό ειδικό διεθνές νομικό καθεστώς. Σε αντάλλαγμα, η Τουρκία παραιτήθηκε από όλες τις διεκδικήσεις για τις παλιές περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εκτός των συνόρων της και εγγυήθηκε τα δικαιώματα των μειονοτήτων στην Τουρκία. Με ξεχωριστή συμφωνία μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας αποφασίστηκε η υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών από τις δύο χώρες και η αποστρατικοποίηση κάποιων νησιών του Αιγαίου. Η ανταλλαγή μειονοτήτων που πραγματοποιήθηκε

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Χριστιανοί της Μικράς Ασίας από τις πατρογονικές τους εστίες. Πήρε και η οικογένεια του Γέροντα μαζί με τους άλλους Φαρασιώτες και τον όσιο Αρσένιο τον δρόμο της πικρής προσφυγιάς. Στο καράβι μέσα στον συνωστισμό κάποιος πάτησε το βρέφος (Αρσένιος) που ήταν σχεδόν σαράντα ημερών, και έτσι κινδύνεψε να πεθάνει. Αλλά ο Θεός του χάρισε τη ζωή. Ο Γέροντας βέβαια από ταπείνωση έλεγε αργότερα: «Αν είχα πεθάνει τότε, που είχα την χάρη του Βαπτίσματος, θα με έριχναν στην θάλασσα να με φάνε τα ψάρια, και τουλάχιστον θα μου έλεγε “ευχαριστώ” κανένα ψαράκι, και θα πήγαινα στον παράδεισο».

Έμειναν για λίγο στον Πειραιά. Έπειτα μεταφέρθηκαν στο κάστρο της Κερκύρας, όπου εκοιμήθη και ετάφη ο όσιος Αρσένιος, σύμφωνα με

προκάλεσε μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμών. Μετακινήθηκαν από τη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη στην Ελλάδα 1.650.000 Τούρκοι υπήκοοι (άλλοι κάνουν λόγο για περίπου 2.000.000), χριστιανικού θρησκευματος και από την Ελλάδα στην Τουρκία 670.000 Έλληνες υπήκοοι, μουσουλμανικού θρησκευματος. Η θρησκεία και όχι η εθνικότητα αποτέλεσε το βασικό κριτήριο για την ανταλλαγή. Σύμφωνα με το άρθρο 2β της συνθήκης χρησιμοποιήθηκε ο όρος Μουσουλμάνοι και όχι Τούρκοι. Αυτό οφείλεται στο ότι κατά την οθωμανική αυτοκρατορία η θρησκεία μετρούσε πολύ περισσότερο από ότι η εθνικότητα και από την άλλη πλευρά η Τουρκία ήθελε όλοι οι μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης να παραμείνουν. Στα Βαλκάνια χρησιμοποιείται ο όρος Τούρκος αρκετές φορές ως συνώνυμο με τον μουσουλμάνο επειδή στο σύστημα των Οθωμανικών Μιλλέτ (ήταν κύριο στοιχείο στην διοίκηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας) όλοι οι μουσουλμάνοι ανήκαν σε μια ενιαία κοινότητα. Μεταξύ των ανταλλάξιμων περιλαμβανόνταν επίσης οι Έλληνες του Πόντου, αλλά και τουρκόφωνοι Έλληνες, όπως τουρκόφωνοι Πόντιοι και Καραμανλήδες, καθώς και ελληνόφωνοι μουσουλμάνοι, όπως οι Βαλαάδες της Δυτικής Μακεδονίας. Μαζί με τους Έλληνες, πέρασε στην Ελλάδα και αριθμός Αρμενίων και Συροχαλδαίων. Εξαιρέθηκαν από την ανταλλαγή οι Έλληνες κάτοικοι της νομαρχίας της Κωνσταντινούπολης (οι 125.000 μόνιμοι κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης, των Πριγκηπωνήσων και των περιχώρων, οι οποίοι ήταν εγκατεστημένοι πριν από τις 30 Οκτωβρίου του 1918) και οι κάτοικοι της Ίμβρου και της Τενέδου (6.000 κάτοικοι), ενώ στην Ελλάδα παρέμειναν 110.000 Μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης», βλ Γρηγόριος Δαφνής, *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων 1923-1940*, τ. Α', (Αθήνα: εκδ. Κάκτος, 1997), 23-24. S. Anagnostopoulou, "The Terms Millet, Nation, Ecumenicity, Redemption in Greek Historiography." In P. Kitromilides T. Sklavenitis eds., *Historiography of Modern and Contemporary Greece 1833-2002*. National Research Foundation, Athens 2004, p. 657-676, p. 664. D. H. Roderic., *Reform in the Ottoman Empire*, Princeton University Press, 1963, σ. 45.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

την πρόρρησή του: «Θα φτάσουμε σε ένα ελληνικό νησί και μετά από σαράντα ημέρες θα πεθάνω». Πράγματι, όταν έφτασαν στην Κέρκυρα, μετά από λίγο ο Άγιος Αρσένιος αρρώστησε και μεταφέρθηκε στο Νοσοκομείο. Δύο ημέρες πριν την κοίμησή του είπε στον ψάλτη του τον Πρόδρομο «Έλα να αποχαιρετιστούμε, Πρόδρομε, γιατί μεθαύριο φεύγω για την άλλη ζωή. Ήρθε η Παναγία χθες το μεσημέρι και μου το είπε και με γύρισε και στο Άγιο Όρος και είδα τα Μοναστήρια, που πολύ επιθυμούσα να δω, αλλά δεν είχα αξιωθεί. Ποσό πολλά Μοναστήρια έχει το Άγιο Όρος! Τι μεγάλους Ναούς! Τι μεγαλοπρέπεια!». Πράγματι μετά από δύο ημέρες, 10 Νοεμβρίου 1924, σε ηλικία ογδόντα τριών ετών, Αρσένιος, κοιμήθηκε, αφού προηγουμένως κοινώνησε των Αχράντων Μυστηρίων⁶⁹.

Όταν τον βρήκε ο ευλαβής ψάλτης του, πήρε την ευλογία του π. Αρσενίου από το λείψανό του. Τον βρήκε να κρατάει σφικτά με το δεξί του χέρι στον κόρφο του το πολύτιμο πνευματικό του κομπόδεμα, το Ιερό λείψανο του Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου. Ο ακτήμων Γέροντας δεν είχε υλική περιουσία, παρά μόνο μερικά τετριμμένα βιβλία. Ετάφη στο κοιμητήριο της Κέρκυρας κοντά στους τάφους των άλλων ιερέων⁷⁰.

Μετά το θάνατο του Αρσενίου οι Φαρασιώτες μετακινήθηκαν σε χωριό της Ηγουμενίτσας και τελικά εγκαταστάθηκαν στην Κόνιτσα.

---

⁶⁹ Βλ. Αικ. Διαμαντοπούλου, «Ο Άγιος Αρσένιος ο Καππαδόκης (ή Χατζεφεντής)», <http://www.romiosini.org.gr/D84B8531.el.aspx> (Ημ. Ανάκτησης 5 Μαρτίου 2022)

⁷⁰ Γέροντος Παϊσίου Αγιορείτου, *ο Άγιος Αρσένιος ο Καππαδόκης*, (Σουρωτή Θεσσαλονίκης: έκδοση Ιερού Ησυχαστηρίου «Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, 2019), σ. 15-21.

2.2. Η ζωή στην Κόνιτσα, ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος και η επιστροφή του στην πόλη ως μοναχός

Η εγκατάσταση στην Κόνιτσα ήταν αρκετά δύσκολη. Η περιοχή δεν θύμιζε τα Φάρασα, είχε μόλις έντεκα χρόνια που είχε ελευθερωθεί από τους Τούρκους, την ώρα που στο νεοσύστατο κράτος της Αλβανίας⁷¹ οι «εγκλωβισμένοι Έλληνες» περνούσαν δύσκολες μέρες. Ο μικρός Αρσένιος μεγάλωνε μέσα σε ένα περιβάλλον όπου κυριαρχούσε η πίστη στο θεό, ενώ άκουγε συνεχώς ιστορίες για τον άγιο Αρσένιο και ότι συνόδευε την πορεία του στην Καππαδοκία⁷².

Η μητέρα του μάθαινε πώς να μην προκαλεί τα άλλα παιδιά και πώς να παραμένει ταπεινός ακόμη και όταν έβγαινε νικητής στα παιχνίδια με τους συνομηλίκους του. Παράλληλα τον έβαλε μέσα σε όλα εκείνα τα στοιχεία που έκαναν τις οικογένειες που ήρθαν από την Μικρά Ασία να ξεχωρίζουν: Φαγητό όλοι μαζί, προσευχή και νηστεία. Οι γονείς του έβλεπαν να μεγαλώνει ένα παιδί το οποίο ασπάζονταν τις αρχές τους και ο μεν πατέρας του τον εκτιμούσε ιδιαίτερα γιατί γινόταν καλός τεχνίτης, η δε μητέρα του γιατί έδειχνε ότι είναι πολύ ευλαβής⁷³.

Όλοι στην Κόνιτσα είχαν να λένε για το πάθος του μικρού Αρσένιου για την νηστεία. Αν και παιδί ζητούσε από την μητέρα του να του μαγειρεύει άγρια χόρτα χωρίς λάδι. Έτρωγε ελάχιστα και μάλιστα για να παραμείνει λιτοδίαιτος έσφιγγε πολύ τη ζώνη του! Ήταν δε το τέτοιο το πάθος του για την νηστεία που κάποια στιγμή τον εγκατέλειψαν οι

---

⁷¹ Χρ. Πιτούλη - Κίτσου, *Οι ελληνοαλβανικές σχέσεις και το Βορειοηπειρωτικό Ζήτημα κατά την περίοδο 1907-1914*, (Αθήνα 1997), σ. 205 κ.ε.

⁷² Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, *ο Άγιος Αρσένιος ο Καππαδόκης*, (Σουρωτή Θεσσαλονίκης: έκδοση Ιερού Ησυχαστηρίου «Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, 2019), σ. 62-65.

⁷³ Γέροντας Παΐσιος Αγιορείτης, *ο Άγιος Αρσένιος ο Καππαδόκης*, (Σουρωτή Θεσσαλονίκης: έκδοση Ιερού Ησυχαστηρίου «Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, 2019), σ. 12.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

δυνάμεις του και έπεσε στο κρεβάτι. Πολύ αργότερα περιγράφοντας τον εαυτό του έλεγε: «τα χέρια μου ήταν σαν των μικρών παιδιών της Αφρικής, διότι ο οργανισμός μου στερήθηκε βασικές τροφές, όταν ήμουν μικρός. Ο λαιμός μου είχε γίνει σαν κοτσάνι κερασιού. Τα παιδιά μου έλεγαν θα πέσει το κεφάλι σου». Ο Αρσένιος ως έφηβος εργαζόταν στο χωριό Αμάραντος κοντά στην Κόνιτσα σαν ξυλουργός και εκτελούσε ξυλουργικές εργασίες και επισκευές σε ντόπιες οικίες. Όταν του παραγγελλόταν να κατασκευάσει κάποιο φέρετρο, ο ίδιος, συμμεριζόμενος την θλίψη της οικογένειας, αλλά και τη φτώχεια της εποχής, δεν ζητούσε χρήματα⁷⁴.

Σημαντική υπήρξε η προσωπική μαρτυρία του για το λόγο που η οικογένειά του έφυγε από την Ηγουμενίτσα και εγκαταστάθηκε στην Κόνιτσα, ο οποίος σχετίζεται με τους λεγόμενους «Τσάμηδες»⁷⁵: «Όταν είχαμε έρθει από την Καππαδοκία με την ανταλλαγή των πληθυσμών, ήταν να μας δώσουν κάτι κτήματα στην Ηγουμενίτσα. Ήταν κάτι τούρκικα χωριά αυτά, που οι κάτοικοί τους θα πήγαιναν στην Τουρκία.

---

⁷⁴ Ο.π., σ. 39-41

⁷⁵ «Τσαμουριά ονομάζεται η περιοχή εκείνη της Ηπείρου, που εκτείνεται κατά μήκος της ακτής ανάμεσα στις εκβολές του ποταμού Αχέροντα και μέχρι το Βουθρωτό και ανατολικά μέχρι τους πρόποδες του όρους Ολύτσικας (Τόμαρος). Η περιοχή ταυτίζεται με τη Θεσπρωτία και ένα μικρό της τμήμα ανήκει σήμερα στην Αλβανία με κέντρο την κωμόπολη Κονίσπολη. Στο ελληνικό τμήμα της Τσαμουριάς, δηλαδή στην Θεσπρωτία, ζούσαν το 1923 περίπου 20.000 μουσουλμάνοι που είχαν την αλβανική ως μητρική γλώσσα. Στο ελληνικό τμήμα της Τσαμουριάς, δηλαδή στην Θεσπρωτία, ζούσαν το 1923 περίπου 20.000 μουσουλμάνοι που είχαν την αλβανική ως μητρική γλώσσα. Από τον Δεκέμβριο του 1924 είχε ξεκινήσει (στο πλαίσιο της ανταλλαγής πληθυσμών), η μετακίνηση των Τσάμηδων στην Τουρκία, με παράλληλη εγκατάσταση Ελλήνων του Πόντου στη Θεσπρωτία. Ο Θ. Πάγκαλος όμως, που ανέτρεψε στα μέσα του 1925 την κυβέρνηση Μιχαλακόπουλου, δέχτηκε την εξαίρεση από την ανταλλαγή, των μουσουλμάνων Τσάμηδων της Θεσπρωτίας, οι οποίοι παρέμεινα τελικά στην περιοχή και το πρόβλημα να μας ταλανίζει ακόμη και σήμερα», Ιωάννη Αθ. Μπαλτζώη, «Οι Τσάμηδες και η Ιστορική Αλήθεια. Οι Εξελίξεις Σήμερα», 11 Φεβρουαρίου 2018, <https://www.liberal.gr/apopsi/oi-tsamides-kai-i-istoriki-alitheia-oi-exelixeis-simera/190008>, (Ημ. Ανάκτησης 5 Μαρτίου 2022)

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Περιμέναμε εμείς να φύγουν. Πάει ο πρόεδρος μας (του χωριού Φάρασα Καππαδοκίας από όπου καταγόταν ο Παΐσιος) και του λέει ο Τούρκος: «Εσείς θα φύγετε, εμείς θα κάτσουμε». Τι είχε γίνει, είχαν πληρώσει δύο βουλευτές και τους είχαν γράψει Αλβανούς, Αρβανίτες. Έτσι αυτοί έμειναν και εμείς πήγαμε πάνω στην Κόνιτσα. Όταν το έμαθε αυτό ο Κονδύλης⁷⁶ (που είχε ανατρέψει στο μεταξύ τον Πάγκαλο⁷⁷) χτύπησε το χέρι στο γραφείο αλλά δεν μπορούσε να κάνει τίποτα, ήταν τελειωμένο το πράγμα».

Το 1948 ο Αρσένιος υπηρέτησε στον στρατό με την ειδικότητα του ασυρματιστή κατά τον εμφύλιο πόλεμο. Όσο καιρό δεν ήταν ασυρματιστής, ζητούσε να πολεμά στην πρώτη γραμμή, προκειμένου

---

⁷⁶ «Ο Γεώργιος Κονδύλης γεννήθηκε στον Προυσό της Ευρυτανίας στις 14 Αυγούστου του 1879. Ο Γεώργιος Κονδύλης είναι μια σημαντική προσωπικότητα των αρχών του ελληνικού 20ου αιώνα. Είχε βάλει ως σκοπό της ζωής του να ανέλθει στην κορυφή της ιεραρχίας του κράτους και να μείνει το όνομά του στην ιστορία. Ανήλθε από όλους τους βαθμούς της ιεραρχίας του στρατεύματος, ήταν άξιος πολεμιστής και επιτελικός αξιωματικός και ήταν άριστος γνώστης της ψυχολογίας των ανθρώπων. Όποτε η περίσταση χρειαζόταν δυναμική παρέμβαση ήταν ιδιαίτερα σκληρός αλλά ήξερε να επιβραβεύει τους άνδρες που διοικούσε. Παρά τη λαμπρή πορεία του, οι ενέργειές του κατά τα έτη 1921-1922, υπονόμευσε τον αγώνα του ελληνικού στρατού για μικροκομματικούς λόγους. Ήταν ενεργότατο μέλος της πολιτικής από το 1923 μέχρι τον θάνατό του, χρησιμοποιείσαι τις επαφές του στο στράτευμα για να εδραιωθεί στο πολιτικό σκηνικό και σε όλα τα κινήματα υπέρ ή κατά του –πλην του πρώτου κατά του Πάγκαλου- επέτυχε», Χρήστος Βούρτσας, *Γεώργιος Κονδύλης (1879-1936): Ο στρατιώτης που έγινε Αντιβασιλέας*, μ.δ., Καλαμάτα 2021, σ. 100.

⁷⁷ «Ο Θεόδωρος Πάγκαλος, κορυφαίος βενιζελικός αξιωματικός, αναδείχθηκε μέσα από τις πολεμικές και τις στρατιωτικές επιχειρήσεις του ελληνικού κράτους σε μία χαρισματική στρατιωτική φυσιογνωμία. Άνθρωπος οξυδερκής, αλλά συνάμα υπέρμετρα φιλόδοξος και με έντονη ιδιοσυγκρασία, αφού αποστρατεύτηκε και ασχολήθηκε με την πολιτική, επέβαλε δικτατορικό καθεστώς την 25η Ιουνίου 1925 ηγούμενος στρατιωτικού κινήματος. Η δεκατετράμηνη σχεδόν δικτατορία του, με τα αλλοπρόσαλλα και συνεχώς μεταβαλλόμενα σχήματά της και με τους περιπετειώδεις χειρισμούς της στα θέματα της εσωτερικής και κυρίως της εξωτερικής πολιτικής, στιγμάτισε ανεξίτηλα την ταραγμένη και ασταθή περίοδο του Μεσοπολέμου στην Ελλάδα», Αθανάσιος Χριστόπουλος, *Η δικτατορία του Θεόδωρου Πάγκαλου: Επισκόπηση του καθεστώτος και της εσωτερικής και της εξωτερικής του πολιτικής*, Καλαμάτα 2021, σ. 5.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

κάποιοι οικογενειάρχες, να μην βλαφτούν. Το μεγαλύτερο όμως διάστημα της θητείας του το υπηρέτησε με την ειδικότητα του ασυρματιστή. Γι' αυτό και έλαβε το προσωνύμιο αργότερα ο «Ασυρματιστής του Θεού». Μάλιστα, ο άγιος φέροντας ως παράδειγμα την κατά τη στρατιωτική του θητεία αυτή ιδιότητα, απάντησε σε κάποιον που αμφισβητούσε τη χρησιμότητα της μοναχικής ζωής ότι οι μοναχοί είναι «ασυρματιστές του Θεού», εννοώντας την θερμή τους προσευχή και την έγνοια τους για την υπόλοιπη ανθρωπότητα. Απολύθηκε από τον στρατό το 1949.

Το 1950 ο Παΐσιος (τότε είχε ακόμα το κοσμικό όνομα Αρσένιος), επισκέφθηκε το Άγιο Όρος για πρώτη φορά. Αρχικά κατέλυσε στη σκήτη του Αγίου Παντελεήμονος και στη συνέχεια πήγε στη Μονή Εσφιγμένου. Μετά το διάστημα της δοκιμασίας πήρε τη ρασοευχή στις 27 Μαρτίου 1954 και ονομάστηκε Αβέρκιος⁷⁸. Αμέσως ξεχώρισε για την εργατικότητα του, τη μεγάλη αγάπη και κατανόηση που έδειχνε για τους αδελφούς του, την πιστή υπακοή στον γέροντά του, την ταπεινοφροσύνη του, αφού θεωρούσε εαυτόν κατώτερο όλων των μοναχών στην πράξη. Προσευχόταν έντονα. Ανάμεσα στα αγαπημένα του αναγνώσματα ήταν οι ρήσεις των Πατέρων της ερήμου⁷⁹ και τα έργα του Αββά Ισαάκ του Σύρου⁸⁰.

---

⁷⁸ Επίσκοπος Ιεραπόλεως, η μνήμη του οποίου τιμάται στις 22 Οκτωβρίου από τη χριστιανική εκκλησία. Ο Όσιος Αβέρκιος έζησε στα τέλη του 2ου αιώνα. Διετέλεσε επίσκοπος Ιεραπόλεως στη Φρυγία και κήρυξε τον θείο λόγο σε πολλές πόλεις της Συρίας και της Μεσοποταμίας. Ονομάστηκε ισαπόστολος, διότι περιόδευσε και κήρυξε τη νέα θρησκεία, όπως και οι κορυφαίοι Απόστολοι του Χριστού.

⁷⁹ Οι Πατέρες της Ερήμου, ονομάζονται επίσης Ασκητικοί Πατέρες ή Μοναχοί της Ερήμου, ήταν πρωτοχριστιανοί ασκητές των οποίων η άσκηση του ασκητισμού στην αιγυπτιακή έρημο, ξεκινώντας από τον 3ο αιώνα, αποτέλεσε τη βάση του χριστιανικού μοναχισμού. Ακολουθώντας το παράδειγμα της ζωής του Ιησού στη φτώχεια, στην υπηρεσία και στην αυταπάρηση, οι πρώτοι αυτοί μοναχοί αφοσιώθηκαν σε όρκους λιτότητας, προσευχής και εργασίας. Αν και ο μοναχισμός έχει παρακμάσει τους τελευταίους αιώνες, διάφορες ενδείξεις για την επιρροή του είναι ακόμα αρκετά εμφανείς.

⁸⁰ «Γεννήθηκε περί τα μέσα του 7ου αιώνα πιθανότατα στη Συρία. Κατ' άλλους στη Νινευή της Μεσοποταμίας, και κατ' άλλους στην αραβική χερσόνησο, στο

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Στις 12 Μαρτίου 1956 αναχώρησε από τη Μονή Εσφιγμένου και πήγε στη μονή Φιλοθέου. Ένα πρόβλημα υγείας που αντιμετώπιζε τον οδήγησε στην Κόνιτσα όπου έμεινε μερικούς μήνες κάνοντας θεραπεία. Επέστρεψε στη μονή Φιλοθέου. Εκεί μόναζε ο θείος του. Στη μονή συνάντησε το γέροντα Συμεών⁸¹. Η συνάντηση αυτή ήταν καταλυτική για την πορεία και διαμόρφωση του μοναχικού χαρακτήρα του Παϊσίου. Στις 3 Μαρτίου 1957 χειροθετήθηκε «Σταυροφόρος» και πήρε το «Μικρό Σχήμα». Τότε ήταν τελικά που ονομάστηκε και «Παΐσιος», προς τιμήν του Μητροπολίτη Καισαρείας Παϊσίου του Β'⁸², ο οποίος ήταν και

σημερινό Κατάρ. Δε γνωρίζουμε τα ονόματα των γονέων του, ούτε για τα παιδικά του χρόνια. Εικάζουμε ότι οι γονείς του ήταν χριστιανοί και του εμπέδωσαν από μικρό την πίστη και την ευσέβεια. Μόνο που ανήκαν στους αιρετικούς νεστοριανούς, οι οποίοι αποσκήρτησαν από την Ορθόδοξη Εκκλησία μετά την καταδίκη του αρχηγού της αίρεσης πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Νεστορίου το 431. Όταν έγινε έφηβος, αποφάσισε με τον αδελφό του να αφιερωθούν στη μοναχική ζωή. Έτσι αποσύρθηκαν στη Μονή του αγίου Μάρτυρα Ματθαίου. Ο Ισαάκ έδειξε ασυνήθιστη προσαρμογή και ζήλο για τον μοναχισμό. Σύντομα αναδείχτηκε ως ο πλέον αξιοσέβαστος αδελφός της Μονής», Λάμπρου Σκόντζου, «Αββάς Ισαάκ ο Σύρος: Ένας Μεγάλος Ασκητής και Δάσκαλος της Εκκλησίας μας», 28 Ιανουαρίου 2022, <https://enromiosini.gr/biografies/anvas-isaak-o-syros-2/>

⁸¹ «Ιερομόναχος Συμεών Φιλοθεΐτης (1907 – 24 Οκτωβρίου 1972). Ο κατά κόσμον Γεώργιος Παλακτσόγλου του Προδρόμου και της Ευτυχίας γεννήθηκε στα Φάρασα της Καππαδοκίας το 1907. Βαπτίσθηκε στην αγία κολυμβήθρα από τον όσιο Αρσένιο τον Φαρασιώτη (+1924), ο οποίος βάπτισε και τον μακαριστό Γέροντα Παΐσιο (+1994), που διετέλεσε υποτακτικός και του ιερομονάχου Συμεώνος. Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή ήλθε στην Ελλάδα και το 1924 προσήλθε στην ιερά μονή Φιλοθέου. Το επόμενο έτος εκάρη μοναχός και χειροτονήθηκε διάκονος. Το 1927 χειροτονήθηκε πρεσβύτερος. Το 1947 εξελέγη προϊστάμενος της μονής του. Στις 24.10.1972 ανεπαύθη εν Κυρίω», *Μοναχού Μωυσέως Αγιορείτου, Μέγα Γεροντικό εναρέτων αγιορειτών του εικοστού αιώνας Τόμος Β' – 1956-1983*, Εκδόσεις Μυγδονία, Α' Έκδοση, Σεπτέμβριος 2011, , σελ. 853-854.

⁸² Ο Μητροπολίτης Καισαρείας Παΐσιος (1832 - 1871) θεωρήθηκε από τους σημαντικότερους πού πέρασαν από τη Μητρόπολη αυτή και που διηύθυναν τον ελληνορθόδοξο πληθυσμό της Επαρχίας της Καππαδοκίας. Ο ίδιος είναι γέννημα και θρέμμα της Καππαδοκίας και γεννήθηκε στα Φάρασα στα 1778 και μορφώθηκε στη Σχολή της Καισαρείας πού είχε τότε ιδρύσει ο Γερμανός. Εκτός από ορισμένα στοιχεία της ζωής και της δράσης πού βρίσκονται συνοπτικά στη 2η επιστολή του άλλα στοιχεία μπορεί κανείς να βρει ο μελετητής στους: Α. Λεβίδη,

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

συμπατριώτης του από την Καππαδοκία. Αμέσως μετά την χειροθεσία του έστειλε στη μητέρα του φωτογραφία στην οποία γράφει ένα συγκλονιστικό, λυρικό ποίημα αποχαιρετισμού:

*Μαννούλα μου σε χαιρετώ εγώ πάω να μονάσω,
Φεύγω την μάταιαν ζωήν, τον πλάνον, να γελάσω
Στην μοναξιάν στην έρημον τα νιάτα να περάσω,
Δια την αγάπην του Χριστού, όλα θα τα θυσιάσω.
Όλα του κόσμου τα αγαθά, σαν σκύβαλλα θα αφήσω,
Να εκτελέσω την πρώτη εντολήν, τον Θεόν να αγαπήσω
Με τον σταυρόν στον Γολγοθάν, τον Ιησούν ν'ακολουθήσω,
Και εις την άνω Ιερουσαλήμ, εύχομαι να σε συναντήσω.
Φεύγω απ'την μεγάλην σου στοργήν, μαννούλα να μπορέσω
Δια να ήμεθα αιώνια μαζί, τον Ιησούν, θα παρακαλέσω,
Δι' αυτό μικρός εθέλησα τα μαύρα, δια να φορέσω,
Να αφιερωθώ εις τον Χριστόν, του Θεού να αρέσω.
Και δια μητέρα εις το εξής, θα έχω την Παναγίαν,
Να με φυλάξη αβλαβή, απ' του εχθρού την πανουργίαν
Μάννα μου με κατάνυξιν, στην έρημον εδώ στην ησυχίαν
Θα εύχομαι πάντα δια εσέ, και διόλην την πολιτείαν.
Μοναχού Παϊσίου Φιλοθεΐτου. Αγ. Όρος 1-5-1957
Αφιερούται στην σεβαστήν μου Μητέραν.*

Παΐσιος»⁸³.

Τον Αύγουστο του 1958 αναχώρησε από το Άγιο Όρος και πήγε στην Κόνιτσα. Εκεί εγκαταστάθηκε στην ιερά Μονή Παναγίας Στομίου που είναι χτισμένη στη χαράδρα του Αώου ανάμεσα στις απότομες

Ιστορία της Καππαδοκίας, Ι. Έκκλησιαστική Ίστορία, Αθήναι 1885, σ. 205. — Ι. Καλφόγλου, Η Μονή Φλαβιανών 1898, μτφρ. Γ. Μαυροχαλυβίδη, σ. 125.

⁸³ <https://debater.gr/ellada/afto-ine-to-gramma-tou-agiou-pa%CE%90siou-pros-ti-mitera-tou/> (Ημ. Ανάκτησης 13 Μαρτίου 2022)

πλαγίες της Τύμφης με υψόμετρο 2.497μ. και της Τραπεζίτσας με υψόμετρο 2.024μ. Ο Παΐσιος άρχισε την ανοικοδόμηση της μονής που βρισκόταν σε κατάσταση εγκατάλειψης⁸⁴. Παράλληλα έστρεψε το ενδιαφέρον του στους Ευαγγελικούς⁸⁵ και τους Μωαμεθανούς που υπήρχαν τότε στην Κόνιτσα. Εκεί ο Παΐσιος συνέχιζε να νοιάζεται όχι μόνο για τη σωτηρία του αλλά και για τους άλλους. Ανησυχούσε όταν μάθαινε ότι κάποιος γνωστός του δεν ακολουθεί το δρόμο του Θεού. Ήθελε να τον βοηθήσει προκειμένου να μετανοήσει. Κάποτε έμαθε για την αμαρτωλή ζωή μιας γυναίκας η οποία ήταν συμμαθήτριά του στο δημοτικό σχολείο. Της έστειλε μήνυμα να πάει στο μοναστήρι να τον δει. Εκείνη πήγε και ο Γέροντας της μίλησε αυστηρά. Φεύγοντας η γυναίκα, ο Γέροντας αισθάνθηκε σαρκικό πειρασμό, τον

---

⁸⁴ Έλεγε ο ίδιος ο Άγιος Παΐσιος: «Το τάμα που είχα κάνει στην Παναγία, αν με διαφυλάξει η χάρι της κατά τον πόλεμο, να πάω τρία χρόνια να βοηθήσω να κτισθή το καμένο Μοναστήρι της, νόμισα ότι η Παναγία πλέον δεν θα το ζητήσει, μιας και έγινα μοναχός, αλλά φαίνεται ότι το ήθελε». Έτσι βρέθηκε ο Γέροντας στο ήσυχο Μοναστηράκι του Στομίου τον Αύγουστο του 1958. Οι άνθρωποι χάρηκαν με τον ερχομό του και τον επισκέπτονταν αρκετοί.

⁸⁵ «Ο Ευαγγελικός Χριστιανισμός είναι ένα παγκόσμιο διακονηματικό κίνημα μέσα στον προτεσταντικό Χριστιανισμό που διατηρεί την πεποίθηση ότι η ουσία του Ευαγγελίου αποτελείται από το δόγμα της σωτηρίας με χάρι μέσω της πίστης στην εξιλέωση του Ιησού Χριστού. Οι Ευαγγελικοί πιστεύουν στην κεντρική θέση της μετατροπής ή της "αναγεννημένης" εμπειρίας στην αποδοχή της σωτηρίας, στην εξουσία της Γραφής ως αποκαλύπτρια του Θεού στην ανθρωπότητα και στην εξάπλωση του Χριστιανικού μηνύματος. Η προέλευσή του εντοπίζεται συνήθως στο 1738, με διάφορα θεολογικά ρεύματα που συντελούν στην ίδρυσή του, συμπεριλαμβανομένου του Αγγλικού Μεθοδισμού, της Μοραβικής Εκκλησίας και του Λουθηρανισμού. Κατά κύριο λόγο, ο Τζον Γουέσλεϋ και άλλοι πρώτοι Μεθοδιστές ήταν οι πρώτοι Ευαγγελικοί. Σήμερα, οι Ευαγγελικοί βρίσκονται σε πολλά Προτεσταντικά κλαδιά, καθώς και σε διάφορες ονομασίες που δεν ανήκουν στο συγκεκριμένο κλάδο. Μεταξύ των ηγετών και των μεγάλων μορφών του Ευαγγελικού Προτεσταντικού κινήματος ήταν ο Τζον Γουέσλεϋ, ο Τζωρτζ Γουάιτφιλντ, ο Τζόναθαν Έντουαρντς, ο Μπίλι Γκράχαμ, ο Μπιλ Μπράιτ, ο Άρολντ Τζον Οκένγκα, ο Τζον Σκωττ και ο Μάρτιν Λόιντ-Τζόουνς. Το κίνημα απέκτησε μεγάλη δυναμική τον 18ο και 19ο αιώνα με τις Μεγάλες Αφυπνίσεις στη Μεγάλη Βρετανία και τις Ηνωμένες Πολιτείες». B.B.Warfield, , "Predestination in the Reformed Confessions", *The Presbyterian and Reformed Review*, 12 (1901), 49-128. H.G. Kersten, *Reformed Dogmatics*, τ. 1 (Grand Rapids, 1980), π. 27-38.

οποίο δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει. Ταραγμένος πήρε το τσεκούρι και αυτοτραυματίστηκε στο πόδι, με σκοπό να αποφύγει τον πειρασμό. Μετά απομακρύνθηκε από το μοναστήρι και κάποια στιγμή έπεσε στο μονοπάτι εξαντλημένος. Δεν μπορούσε να δώσει κάποια εξήγηση σε αυτό το οποίο του συνέβη. Ο νους του στράφηκε πάλι προς τη γυναίκα και μονολόγησε: «Θεέ μου, αν αυτή αισθανθεί έναν τέτοιο πειρασμό, πώς θα τον αντέξει;». Και αμέσως ο Γέροντας ελευθερώθηκε. Ήδη είχε μετανιώσει για τα σκληρά λόγια που είχε πει στην αξιολύπητη γυναίκα⁸⁶.

2.3. Ο Παΐσιος ως μοναχός στο όρος Σινά.

Στις 30 Σεπτεμβρίου 1962 ο Παΐσιος παρέδωσε τη μονή Στομίου στον ιερομόναχο Ιάκωβο Παπαδέλη. Είχε αποφασίσει να μεταβεί στο Σινά. Οι κάτοικοι της Κόνιτσας στενοχωρήθηκαν πολύ για τη φυγή του. Ο Παΐσιος στην Έρημο του Σινά Μετά τις αναγκαίες προετοιμασίες ο Παΐσιος πήγε στο Σινά και άρχισε την ασκητική ζωή στο κελί των Αγίων Γαλακτίωνος και Επιστήμης⁸⁷ έξω από τη μονή της Αγίας Αικατερίνης⁸⁸. Εκεί έζησε έντονη πνευματική ζωή, ενώ με την προσευχή του θαυματουργούσε. Όταν πήγε στο Σινά η περιοχή μαστιζόταν από παρατεταμένη ανομβρία. Ο Παΐσιος προέτρεψε και άλλους μοναχούς να τελέσουν αγρυπνία και να παρακαλέσουν τον Θεό να βρέξει. Πραγματικά την επόμενη μέρα έβρεξε πολύ.

---

⁸⁶ Μιχάλης Στούκας, «Ο Άγιος Παΐσιος», 23 Φεβρουαρίου 2022, <https://www.protothema.gr/stories/article/1226082/agios-paisios-agnosta-peristatika-apo-ti-zoi-tou-pou-den-tha-deite-stin-tileoptiki-seira/> (Ημ. Ανάκτησης 13 Μαρτίου 2022)

⁸⁷ Οι Άγιοι Γαλακτίων και Επιστήμη έζησαν και μαρτύρησαν τον 3ο αιώνα μ.Χ., όταν αυτοκράτορας ήταν ο Δέκιος

⁸⁸ <https://www.monastiria.gr/agia-aikaterina-moni-sina/>

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ο Παΐσιος που ήταν εξαιρετικός ξυλουργός ασχολήθηκε πολύ στο Σινά με την ξυλογλυπτική. Καθώς δεν είχε τα ανάλογα εργαλεία διέλυσε ένα ψαλίδι που είχε φέρει από την Κόνιτσα, τρόχισε τις λεπίδες του και με αυτές δούλευε πάνω στο ξύλο. Ανέπτυξε επίσης ξεχωριστή σχέση με τους Βεδουΐνους στους οποίους ήταν πολύ αγαπητός. Πουλούσε στους προσκυνητές ξύλινους σταυρούς που έφτιαχνε ο ίδιος και τα χρήματα τα έδινε σε αυτούς. Όμως και στο Σινά τα προβλήματα υγείας που αντιμετώπιζε τον ταλαιπωρούσαν.

Σε επιστολή που έστειλε σε γνωστό του στις 16 Ιουνίου 1963 γράφει: «...Εδώ δεν έχω τίποτε σχεδόν. Λιγάκι το υψόμετρο με πειράζει, διότι στην μονή είναι 1.500 μέτρα κι εδώ που μένω κοντά στα 2.000 μέτρα. Εκτός τούτου δεν έχει οξυγόνο διότι είναι τελείως γυμνό τα μέρος. Φυσικά δεν πρέπει να γίνεται λόγος στους δικούς μου δια να μην στεναχωριούνται. Όταν δε φυσάει αισθάνομαι πονοκέφαλο και να μου κρατιέται η αναπνοή. Αλλά ευτυχώς που είναι πλησίον μου πολύ ο Θεός και με τρέφει με το ουράνιο μάννα, τη θεία χάρη του, και αισθάνομαι μεγάλη χαρά... Πολύ θα σε παρακαλέσω να κάμεις προσευχή με τα παιδάκια σου διά μία υπόθεση δική μου δια να με δυναμώσει και να γίνει το πανάγιο θέλημα του Θεού, ό, τι ορίζει. Επιφυλάσσομαι να σας γράψω περισσότερο. Το μόνο που σας γράφω είναι ότι ο καλός Θεός εργάζεται. Να μην γίνεται φυσικά λόγος.

Με αγάπη Χριστού μοναχός Παΐσιος»⁸⁹

---

⁸⁹ Μιχάλης Στούκας, «Ο Άγιος Παΐσιος», 23 Φεβρουαρίου 2022, <https://www.protothema.gr/stories/article/1226082/agnos-paisios-agnosta-peristatika-aro-ti-zoi-tou-pou-den-tha-deite-stin-tileoptiki-seira/> (Ημ. Ανάκτησης 13 Μαρτίου 2022)

2.4. Ο Παΐσιος επιστρέφει στο Άγιο Όρος.

Στο Σινά ο Παΐσιος έμεινε περίπου ένα χρόνο. Όμως τον ταλαιπωρούσε το κλίμα της περιοχής, όπως είδαμε στην επιστολή του ανωτέρω. Έτσι αποφάσισε να επιστρέφει στο Άγιο Όρος. Στις 12 Μαΐου 1964 εγκαταστάθηκε στη σκήτη των Ιβήρων στην καλύβα των Αγίων Αρχαγγέλων. Σταδιακά η υγεία του άρχισε να χειροτερεύει ανησυχητικά. Το 1966 πήγε στη Θεσσαλονίκη και έκανε εγχείρηση για την αφαίρεση τμήματος του πνεύμονα. Για τη σοβαρή αυτή εγχείρηση χρειάστηκε πολύ αίμα το οποίο προσέφεραν νέες θρησκευόμενες γυναίκες που αποτελούσαν στη συνέχεια τον πυρήνα του ιερού ησυχαστηρίου της Σουρωτής που άρχισε να χτίζεται το 1967.

Ο Παΐσιος ανάρρωσε για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα μετά την εγχείρηση στην οποία υποβλήθηκε. Όταν ανάρρωσε, επέστρεψε στο Άγιο Όρος και έμεινε στο «ξεροκάλυβο» του Υπατίου στα Κατουνάκια όπου ζούσε με μεγάλες στερήσεις. Το 1968 οι ιερομόναχοι Βασίλειος (Γοντικάκης) και Γρηγόριος (Χατζηεμμανουήλ) ανέλαβαν την ευθύνη της Μονής Σταυρονικήτα που ήταν έτοιμη να κλείσει λόγω έλλειψης μοναχών. Ο Βασίλειος ανέλαβε καθήκοντα προϊσταμένου. Στις 2 Μαρτίου 1969 ο Παΐσιος εγκαταστάθηκε στο ερημικό κελί του Τίμιου Σταυρού αλλά διατήρησε την επικοινωνία του με τη Μονή Σταυρονικήτα. Σταδιακά η φήμη του άρχισε να μεγαλώνει και οι επισκέπτες του να πληθαίνουν.

2.5. Η ζωή του Αγίου Παΐσιου από το 1972 έως την κοίμησή του.

Στις 29 Οκτωβρίου 1972 ο Παΐσιος επισκέφθηκε τη γενέτειρά του τα Φάρασα της Καππαδοκίας. Οι εντυπώσεις του από το ταξίδι στην Τουρκία αποτυπώνονται ανάγλυφα στην κάρτα που έστειλε στον πρεσβύτερο Διονύσιο Τάτση: «Προ ημερών ήρθα από την Αγία Σοφία. Πολύ πληγώθηκα που την είδα στα βρόμικα χέρια των Τούρκων. Αυτοί βρομίσανε ολόκληρη τη Βασιλεύουσα. Ο Θεός να δώσει το συντομότερο να έλθει η χάση του φεγγαριού των και να γίνει και πάλι δική μας η πόλη και η Αγία Σοφία. Αμήν. Αμήν. Από Κωνσταντινούπολη – Άγκυρα – Καισάρεια και 200 χιλιόμετρα στο βάθος της Ανατολής βρίσκεται το χωριό μου Φάρασα της Καππαδοκίας, που πήγα διεπίστωσα ότι οι Τούρκοι όταν βλέπουν Έλληνες, είναι όλο ανησυχία και φανερώνουν με αυτό ότι τα μέρη αυτά δεν είναι δικά τους αλλά τα έχουν αρπαγμένα και φοβούνται. Και πάλι χαίρε. Μοναχός Παΐσιος»⁹⁰

Έξι χρόνια μετά το ταξίδι του στην Καππαδοκία, το 1978, ο Παΐσιος μετά από παράκληση του Αρχιεπισκόπου Αυστραλίας Στυλιανού επισκέφθηκε τη μακρινή χώρα για να τονώσει πνευματικά τους Έλληνες ομογενείς. Συγκεκριμένα, πριν από την Μεγάλη Τεσσαρακοστή του 1978, ο Αρχιεπίσκοπος Αυστραλίας Στυλιανός προσκάλεσε τον Ηγούμενο της Μονής Σταυρονικήτα π. Βασίλειο Γοντικάκη, καθώς και τον Άγιο Παΐσιο τον Αγιορείτη για να βοηθήσουν τους ξενιτεμένους Έλληνες, ώστε να ετοιμασθούν για το Πάσχα με μετάνοια και εξομολόγηση. Ταξίδεψαν, λοιπόν, οι δύο Πατέρες 26 ώρες με το αεροπλάνο, και όλες αυτές τις ώρες ο Άγιος Παΐσιος ο Αγιορείτης δεν άφησε από τα χέρια του μία βαριά τσάντα

---

⁹⁰ Διονύσιος Τάτσης, Ο Γέροντας Παΐσιος: Βιογραφικά στοιχεία - διδαχές - επιστολές - περιστατικά – κείμενα, Αυτοέκδοση, 2005, σ. 187.

που είχε μέσα κυρίως εικονάκια, διότι από ευλάβεια δεν ήθελε να την ακουμπήσει πουθενά⁹¹.

Κάποια στιγμή αισθάνθηκε να μπαίνει μέσα στο αεροπλάνο φως, ενώ παράλληλα ένιωσε και πολλή Χάρη. Ρώτησε πού βρισκονταν και του είπαν ότι περνούσαν πάνω από την Συρία. Κατάλαβε ότι αυτό έγινε, επειδή ο τόπος εκείνος είναι αγιασμένος από τους αγώνες πολλών Οσίων και Μαρτύρων. Αντίθετα, περνώντας πάνω από την Ινδία και το Θιβέτ, ένιωσε μία δαιμονική ψυχρότητα. Για την Αυστραλία είπε ότι δεν είχε ακόμη αγιασθεί από τοπικούς Αγίους, αλλά θα αναδειχθούν και εκεί Άγιοι. Τον ένα μήνα που έμειναν στην Αυστραλία, πήγαιναν στις διάφορες ενορίες, όπου ο π. Βασίλειος εξομολογούσε και ο Άγιος Παΐσιος προετοιμάζε τους ανθρώπους για την εξομολόγηση. Η παρουσία του Οσίου απέπνεε ευλάβεια και βαθειά ταπείνωση⁹². Η επίσκεψη του Αγίου Παϊσίου στην Αυστραλία έμεινε ιστορική. Ο Πατήρ Παΐσιος όμως, όταν επέστρεψε στο Άγιο Όρος, είπε: «Καλύτερα να πήγαιναν στην Αυστραλία δύο Πνευματικοί παρά εγώ. Το πετραχήλι είναι αυτό που χρειάζεται κανείς εκεί μακριά, στην ξενιτειά»⁹³.

Στις 13 Μαΐου 1979 αναχώρησε από το σταυρονικητιανό κελί του Τιμίου Σταυρού. Μετά την αναχώρησή του ο Παΐσιος πήγε στο κουτλουμουσιανό κελί «Παναγούδα» που βρίσκεται στη σκήτη του Αγίου Παντελεήμονα. Η προσωνυμία «Παναγούδα» σημαίνει Παναγίτσα και δόθηκε γιατί το εκκλησάκι του κελιού είναι αφιερωμένο στη Γέννηση της Θεοτόκου. Στην «Παναγούδα» ο Παΐσιος δεχόταν καθημερινά δεκάδες, κάποτε κι εκατοντάδες, επισκέπτες. Ο άγιος δεχόταν τους επισκέπτες, τους κερνούσε ένα λουκούμι ή ό, τι άλλο είχε και συζητούσε μαζί τους. Από

---

⁹¹ Ο.π., σ. 190.

⁹² Ο.π. «Ο Άγιος Παΐσιος ο Άγιορείτης», έκδ. Γ. Ήουχαστηρίου Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, Βασιλικὰ Θεσσαλονίκης 2015, σ. 48 κ.ε.

⁹³ Ο.π.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

την «Παναγούδα» πέρασαν τα επόμενα χρόνια χιλιάδες άνθρωποι που ζητούσαν την προσευχή και τη συμβουλή του Παϊσίου⁹⁴.

Τον Οκτώβριο του 1993 ο Παΐσιος για λόγους υγείας μεταβαίνει στη Θεσσαλονίκη και κάνει γενικές εξετάσεις. Διαπιστώνεται η σοβαρότητα της κατάστασης του και αρχίζει θεραπεία. Στις 4 Φεβρουαρίου 1994 υποβάλλεται σε εγχείρηση στο έντερο. Διαπιστώνεται ότι ο καρκίνος έχει εξαπλωθεί σε πολλά σημεία του σώματός του. Υπήρξε έντονη ανησυχία στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, στην Εκκλησία της Ελλάδας, στο Άγιο Όρος αλλά και στους πιστούς. Δυστυχώς ο Παΐσιος είχε αρχίσει σιγά-σιγά να σβήνει. Στις 12 Ιουλίου 1994 ημέρα Τρίτη ο Παΐσιος εκοιμήθη εν Κυρίω κι ετάφηκε στο Ησυχαστήριο - Μονή του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου στη Σουρωτή Θεσσαλονίκης δίπλα στον ναό του Αγίου Αρσενίου. Στην κηδεία του ήταν ελάχιστοι παρευρισκόμενοι. Ζήτησε ο ίδιος ο Γέροντας Παΐσιος να μην ειδοποιηθεί κόσμος διότι ήθελε ταπεινά πράγματα⁹⁵.

Η κατάταξη του Παϊσίου ως άγιου έγινε από το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως στις 23 Ιουλίου 2015. Η μνήμη του τιμάται στις 12 Ιουλίου.

---

⁹⁴ Ό.π., σ.115

⁹⁵ Ό.π., σ. 125 κ.ε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ:

Ο βίος και το έργο του οσίου Πορφύριου του Καυσοκαλυβίτη

3.1 Τα πρώτα χρόνια της ζωής του οσίου Πορφύριου και η μετάβαση στο Άγιο Όρος

Μια άλλη μεγάλη πνευματική μορφή του 20^{ου} αιώνα που συγκαταλέγεται στη χορεία των νεοφανών αγίων της Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας είναι ο όσιος Πορφύριος, γνωστότερος στο χριστεπώνυμο πλήρωμα ως Πορφύριος ο Καυσοκαλυβίτης. Το κοσμικό του όνομα ήταν Ευάγγελος Μπαϊρακτάρης και γεννήθηκε στις 7 Φεβρουαρίου 1906 στον Άγιο Ιωάννη Καρυστίας. Προερχόταν από φτωχή οικογένεια και ήταν αναγκασμένος από μικρός να βοηθάει τους γονείς του στις αγροτικές εργασίες τους.

Η φτώχεια δεν του επέτρεψε να φοιτήσει στο γυμνάσιο ούτε καν να τελειώσει το δημοτικό σχολείο, παρά μόνο να φοιτήσει στην Α' τάξη του δημοτικού. Όμως από μικρός μελετούσε εντατικά, βιβλία εκκλησιαστικού περιεχομένου, διάβαζε βίους Αγίων και ιδιαίτερα του Ιωάννη του Καλυβίτη, αισθανόμενος έναν διακαή πόθο να τον μιμηθεί. Τα προεφηβικά χρόνια του εργάστηκε ως βοηθός σε παντοπωλεία της Χαλκίδας και του Πειραιά, ενώ προηγουμένως για να βοηθήσει οικονομικά περισσότερο τους γονείς του δούλεψε στο ανθρακωρυχείο της περιοχής του.

Ενώ ακόμη ήταν 12 ετών προσπάθησε μία φορά να μεταβεί στο Άγιο Όρος χωρίς να τα καταφέρει, πράγμα που κατάφερε τη δεύτερη φορά.. Τότε εγκατέλειψε το παντοπωλείο του Πειραιά, όπου εργαζόταν και χωρίς να αποκαλύψει απολύτως τίποτα στους γονείς του κίνησε λαθραία

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

για το Άγιο Όρος. Το χρονικό της μετάβασής του στο Άγιο Όρος μας διηγείται ο ίδιος συγκινημένος, αισθανόμενος έντονα την πρόνοια του Θεού⁹⁶. Τότε, όπως επίσης μας διηγείται, μικρό καλογεράκι ακόμα, όπως ο ίδιος αναφέρει, ήταν που έλαβε το ουράνιο χάρισμα της διοράσεως.⁹⁷

---

⁹⁶ «Το 1918 ξεκίνησα για το Άγιο Όρος να δουλέψω. Ήταν Τετάρτη βράδυ. Στο δρόμο που πήγαινα για το μοναστήρι, στο καράβι μεταξύ των μοναχών ήταν ένας σεβάσμιος γέρον μοναχός. Μου είπε: Που πας; Στο Άγιο Όρος να δουλέψω, απάντησα. Κοίταξε τα χέρια μου να δει αν είναι της δουλειάς και μου είπε πως τόσο μικρά παιδιά δεν μπαίνουν στο Άγιο Όρος, αλλά θα με πάρει μαζί του. Την άλλη μέρα το πρωί 8-10 η ώρα, φθάσαμε στο Άγιο Όρος. Ήρθε μια βάρκα και πήρε τους καλογέροντες, γιατί είχανε ψώνια, να τους βγάλει από το καράβι στη στεριά στο λιμάνι της Δάφνης. Μόλις βγήκαμε στο λιμάνι με το γέροντά μου, πήρε κάτι δισάκια να τα πάει είκοσι πέντε μέτρα πιο πέρα για να πάρουμε άλλη βάρκα για τα Καυσοκαλύβια. Τότε ήρθε ένας φουστανελάς με φέσι και με αρπάζει και με πετάει στη βάρκα για να με διώξει. Πήρε είδηση ο γέροντάς μου και του είπε: Ασε, είναι ανεψάκι μου. Υπ' ευθύνη μου. Είναι της αδελφής μου που πέθανε. Μπήκαμε στη βάρκα για τα Καυσοκαλύβια. Ένα καλογεράκι ήθελε να πιεί νερό και έκανε το σταυρό του. Ένας άλλος χασμουρήθηκε και έκανε το σημείο του σταυρού στο στόμα του. Οτι έβλεπα μου έκανε εντύπωση και το θαύμαζα.

Την άλλη μέρα ήταν του Αγίου Κωνσταντίνου και είδαμε μία βάρκα καλοβαμμένη με καλογέροντες που είπαν: Ευλογείτε πατέρες. Οι γέροντές μου, αυτός που με πήρε, ο παπα-Παντελεήμων, και ένας άλλος ο παπα-Ιωαννίκιος που ήταν αυτάδελφοι και μόναζαν μαζί στην Καλύβη του Αγίου Γεωργίου στα Καυσοκαλύβια ρώτησαν: Πού πάτε; Τα καλογέροντα απάντησαν: Πάμε να ρίξουμε τηλεγράφημα για τον Βασιλέα. Ήθελε ο Θεός και βρήκα το γέροντά μου και μπήκα στο Άγιο Όρος, αλλιώς δεν θα έμπαινα. Μεγάλη οικονομία του Θεού, που με βρήκε ο Γέρον Παντελεήμων και πήγαμε στα Καυσοκαλύβια, στην Καλύβη του Αγίου Γεωργίου. Στη Δάφνη και στις Καρυές όλοι φιλούσαν το χέρι του γέροντά μου και του έλεγαν «άγιε πνευματικέ, άγιε πνευματικέ» και εγώ χαιρόμουν που έπεσα σε καλά χέρια.», Αδαμαντία Πιπεράκη - Καβάγια, *Βίος και Ασματική Ακολουθία του Οσίου Πατρός ημών Πορφυρίου του Καυσοκαλυβίτου*, <https://porphyrios.org/> (Ημ. Ανάκτησης 15 Μαΐου 2022)

⁹⁷ «Στο Άγιο Όρος, μια μέρα, το 1920 ή το 1921 ή το 1922, ήμουν δέκα τεσσάρων ή δεκαπέντε ή δεκαέξι χρόνων, οι δύο μου γέροντες πήγαν στο πανηγύρι στην Κερασιά. Μου είπαν να κάνω τις δουλειές και την ακολουθία και να πάω για τη λειτουργία στο Κυριακό. (Είχαμε ένα Καλύβι στα Καυσοκαλύβια). Έτσι κι εγώ σηκώθηκα, έκανα ότι μου είπαν οι γέροντές μου και πήγα στο Κυριακό. Είχε φεγγάρι. Δεν είχε ανοίξει ακόμα η Εκκλησία. Μπήκα στον προνάρθηκα. Το φως του φεγγαριού έμπαινε από δύο παράθυρα και φώτιζε τον προνάρθηκα. Εγώ πήγα στη δεξιά μεριά στην σκιά, και άρχισα τη νοερά προσευχή: Κύριε, Ιησού, Χριστέ, Υιέ του Θεού, ελέησόν με.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Καρπός θείας χάριτος για τα ασκητικά του παλαίσματα και την ολόψυχη υπακοή που έκανε στους αγίους γέροντες στους οποίους υπετάγη απόλυτα κατ' οικονομία του Θεού.⁹⁸ Αυτή η εξ ολοκλήρου ανάθεση της ζωής του και του θελήματος του στα χέρια των αγίων γερόντων του ήταν υπεραρκετή

Κάποια στιγμή βλέπω να μπαίνει στον προνάρθηκα ένας Ρώσος μοναχός, ψηλός με μακριά γενειάδα, ενενήντα χρόνου, ο πατήρ Ζωσιμάς (Δημάς) που ζούσε σε μια σπηλιά. Έλεγαν πως ήταν ευγενής, στρατηγός του ρωσικού στρατού. Ο πατήρ Ζωσιμάς (Δημάς) κοίταξε γύρω του, δεν είδε κανέναν (εγώ ήμουν στη σκιά και δεν με αντιλήφθηκε) κι άρχισε να κάνει μεγάλες στρωτές μετάνοιες λέγοντας: «Υπεραγία Θεοτόκε, σώσον ημάς' και μετά το γύρισε και έλεγε: Γκόσποντι, Ιησούσα, Χριστά παμιλούι νας, δηλαδή 'Κύριε, Ιησού, Χριστέ, ελέησον ημάς». Συχνά σταματούσε γονατιστός, άνοιγε τα χέρια του ψηλά και φαινόταν να έρχεται σε έκσταση και έβγαζε από αγαλλίαση ψυχική μια μικρή κραυγή. Και πάλι σηκωνόταν και πάλι γονάτιζε. Έκανε πολλές μετάνοιες, περίπου τρία τέταρτα.

Εγώ είχα ζαρώσει στη σκιά. Ένοιωσα μεγάλη χαρά. Έλεγα κι εγώ την ευχή μαζί του νοερώς και η καρδιά μου είχε ανάψει, κι ένα φως ξεκίνησε από τον πατέρα Ζωσιμά (Δημά) και ήρθε στο στήθος μου. Τότε ακούστηκε να έρχεται ο Εκκλησιαστικός. Ο π. Ζωσιμάς (Δημάς) πήγε στη σκιά, ευτυχώς στην αριστερή πλευρά του προνάρθηκα. Ο Εκκλησιαστικός δεν μας είδε. Άνοιξε την Εκκλησία και πήγε να χτυπήσει τις καμπάνες. Τότε βγήκε από τη σκιά ο π. Ζωσιμάς (Δημάς) μπήκε στην Εκκλησία, προσκύνησε και πήγε στη θέση του. Άφησα και πέρασε ένα λεπτό και μπήκα κι εγώ για να μην καταλάβει, ότι τον είδα. Αυτή τη λειτουργία την ένοιωσα πάρα πού. Ήμουν άλλος άνθρωπος. Προσευχόμουν βαθιά και την αισθάνθηκα όσο ποτέ πριν. Η ψυχή μου ήταν γεμάτη χαρά. Μόλις κοινώνησα αισθάνθηκα πολύ πιο μεγάλη χαρά και μια θέρμη στην ψυχή μου. Ξεκίνησα για το Καλύβι μας μέσα στο δάσος. Ήταν χάραμα. Τα αηδόνια κελαηδούσαν, γινόταν χαλασμός από το κελάηδημα. Εγώ έλεγα στο δρόμο την Ευχαριστία. Ήμουν εκεί στο: 'Παναγία, Δέσποινα, Θεοτόκε, το φως της εσκοτισμένης μου ψυχής', κι ένοιωσα ανείπωτη χαρά και αγαλλίαση και τη Χάρη του Θεού να έρχεται μέσα μου. Άνοιξα τα χέρια μου σαν σταυρωμένος κι άρχισα να λέω: «Δόξα σοι ο Θεός», και τότε ακριβώς μου δόθηκε το «Χάρισμα της Διοράσεως».

Όταν έφθασα στο Καλύβι «είδα» τους γέροντές μου να έρχονται μέσα στο δάσος. Δεν φαινότουσαν από το Καλύβι μέσα στο δάσος, στα πυκνά δένδρα, αλλά εγώ με τη διόραση τους έβλεπα. Και το χάρισμα μεγάλωνε συνέχεια. Αυτός ο π. Ζωσιμάς (Δημάς) ήταν η αιτία κι εγώ τον ευλαβούμεν πολύ», Αδαμαντία Πιπεράκη-Καβάγια, *Βίος και Ασματική Ακολουθία του Οσίου Πατρός ημών Πορφυρίου του Κανσοκαλυβίτου*, <https://porphyrios.org/> (Ημ. Ανάκτησης 15 Μαΐου 2022)

⁹⁸ Αδαμαντία Πιπεράκη-Καβάγια, *Βίος και Ασματική Ακολουθία του Οσίου Πατρός ημών Πορφυρίου του Κανσοκαλυβίτου*, <https://porphyrios.org/> (Ημ. Ανάκτησης 15 Μαΐου 2022)

για να τον κρίνουν άξιο να καρεί μοναχός με το όνομα Νικήτας σε ηλικία 16-17 ετών.

Εκεί, μέσα στο ήσυχο και πλούσιο αγιοπνευματικό περιβάλλον του Αγίου Όρους εντάχθηκε ολοπρόθυμα και χαρούμενα ο νεαρός μοναχός, χωρίς ποτέ να διανοηθεί να εγκαταλείψει την ασκητική ζωή και να επιστρέψει στον κόσμο. Όμως η πρόνοια του Θεού «ίνα μη μείνη ο φαίνων λύχνος υπό τον μόδιον»⁹⁹ είχε άλλα σχέδια καθώς απεδείχθη. Και τον προετοίμασε «ίσως σκοπώ του μετά το σωθήναι σώσαι τινας (Κλίμαξ).¹⁰⁰ Προφανώς κατά θεία παραχώρηση αρρώστησε από πλευρίτιδα και οι γέροντές του προκειμένου να αναρρώσει τον έστειλαν πίσω στους γονείς του στην Εύβοια. Οι γονείς του έφτασαν στο σημείο να του κάνουν μνημόσυνα, καθώς τον θεωρούσαν νεκρό. Τελικά, το θείο θέλημα επέτρεψε να αναρρώσει από την αρρώστια και κατόπιν επέστρεψε χαρούμενος στην Καλύβη των γερόντων του, στα Καυσοκαλύβια.

Το θείο θέλημα, όμως, τον προόριζε για τον κόσμο προς διαποίμανση και πνευματική ωφέλεια των λογικών προβάτων και γι' αυτό επέτρεψε να υποτροπιάσει η ασθένειά του. Μετά από την υποτροπή της ασθένειάς του οι γέροντές του τού έδωσαν εντολή και ευλογία να αποχωρήσει από το Άγιο Όρος και να εγκατασταθεί σε άλλο μοναστήρι. Ο μοναχός Νικήτας, όπως συνήθιζε πάντα να κάνει, υπάκουσε τυφλά του γέροντές του και εγκαταστάθηκε στην Ιερά Μονή Λευκών του Αγίου Χαραλάμπους στην Εύβοια.

---

⁹⁹ Μάρκ. 4:10-23

¹⁰⁰ Ιωάννης Σιναΐτης,, Κλίμακα, Λόγος Γ', Περί ξενιτείας, 15

3.2 Η επιστροφή στον κόσμο. από το Άγιο Όρος στην Ιερά μονή λεύκων του Αγίου Χαραλάμπους στην Εύβοιας. Η πορεία του Πορφύριου μέσα στην ιεροσύνη.

3.2.1 Εύβοια

Στην Εύβοια αξιώθηκε να χειροτονηθεί πρεσβύτερος σε ηλικία 20-21 ετών και ονομάστηκε Πορφύριος από τον Αρχιεπίσκοπο Σινά, Φαράν και Ραϊθώ και Ηγούμενο της Ιεράς Μονής της Αγίας Αικατερίνης του Όρους Σινά, Πορφύριο Γ'. Αυτός συνάντησε το νεαρό μοναχό, όταν φιλοξενήθηκε ως επισκέπτης στην Ιερά Μονή στην Εύβοια και εντυπωσιάστηκε από τις αρετές του και ιδιαίτερα από το θείο χάρισμα της διοράσεως που είχε λάβει, όταν του αποκάλυψε κάτι μυστικό και άγνωστο σε όλους από το μοναστήρι του Όρους Σινά.¹⁰¹ Αξιώθηκε επίσης να γίνει πνευματικός σε ηλικία 20-21 ετών από τον οικείο Επίσκοπο κατά τη διάρκεια μιας πανηγυρικής θείας λειτουργίας, ενώπιον πλήθους λαού, αναφωνώντας τα λόγια του σοφού Σολομώντος: «Πολιά δε έστι φρόνησις ανθρώποις και ηλικία γήρως βίος ακηλίδωτος».¹⁰² Μέχρι σήμερα δεν είχατε πνευματικό. Από σήμερα θα έχετε τον π. Πορφύριο».¹⁰³

Στην Εύβοια επιδόθηκε με τον ίδιο ακαταπόνητο ζήλο στα ασκητικά παλαισμάτα, ασκώντας παράλληλα το ιερό λειτούργημα του πνευματικού πατέρα του ποιμνίου του χωριού που του εμπιστεύθηκε η Εκκλησία. Όλη την ημέρα φρόντιζε ακατάπαυστα για την πνευματική

---

¹⁰¹ Αδαμαντία Πιπεράκη-Καβάγια, *Βίος και Ασματική Ακολουθία του Οσίου Πατρός ημών Πορφύριου του Κανσοκαλυβίτου*, <https://porphyrios.org/> (Ημ. Ανάκτησης 4 Ιουλίου 2022)

¹⁰² Σοφ. Σολομώντος, 4 9

¹⁰³ Αδαμαντία Πιπεράκη-Καβάγια, *Βίος και Ασματική Ακολουθία του Οσίου Πατρός ημών Πορφύριου του Κανσοκαλυβίτου*, <https://porphyrios.org/> (Ημ. Ανάκτησης 4 Ιουλίου 2022)

καθοδήγηση του ποιμνίου του χωριού, ενώ το βράδυ ανέβαινε στο βουνό και εγκαταβίωνε εκεί, μέσα σε ένα πολύ βαθύ λάκκο που είχε σκάψει ενάμιση μέτρο πλάτος και δύο μέτρα μήκος, με ένα στρωσίδι και ένα σκέπασμα.¹⁰⁴ Εκεί, ο ιερομόναχος Πορφύριος έμεινε μέχρι το 1940, όπου εγκαταβίωνε ησυχαστικά και ασκητικά. Με τη Χάρη του Θεού θεράπευε το ιερό μυστήριο της εξομολόγησης επί πολλές και αδιάκοπες ώρες.¹⁰⁵ Στο πετραχήλι του προσέρχονταν πλήθη πιστών, τους οποίους, όντας προικισμένος με το διορατικό χάρισμα, βοηθούσε να έρθουν σε βαθιά και πλήρη μετάνοια, να αποκτήσουν πραγματική αυτογνωσία και να επιτύχουν μια ειλικρινή εξομολόγηση. Άλλωστε γι' αυτόν το λόγο του χάρισε ο Θεός το χάρισμα της διοράσεως και αυτό το είχε συνειδητοποιήσει καλά ο νέος ακόμα ιερομόναχος, που το χρησιμοποιούσε με φόβο Θεού και ασκούσε με τη βοήθειά του το Ιερό λειτούργημα, μόνον για να βοηθήσει όσους «κοπιώντες και πεφορτισμένους»¹⁰⁶ κατέφευγαν σ' αυτόν προκειμένου να βρουν ανάπαυση κοντά στον Χριστό.¹⁰⁷

Όσο περνούσε ο καιρός αυτό το διορατικό χάρισμα του οσίου Γέροντος αυξανόταν συνεχώς σε σημείο, ώστε τελικά να μην υπάρχουν για το διορατικό του βλέμμα κρυφά και άγνωστα γεγονότα και καταστάσεις, τόσο τα παρελθόντα όσο τα παρόντα και τα μέλλοντα.¹⁰⁸

---

¹⁰⁴ Ο.π.

¹⁰⁵ Ο.π

¹⁰⁶ Ματθ. 11: 28

¹⁰⁷ Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, «Ο Χριστός είναι το πάν», Ιερά Μονή Χρυσοπηγής, Χανιά 2019, σ. 32

¹⁰⁸ «Δεν υπήρχαν πράξεις, γεγονότα της ζωής των ανθρώπων, που να μην τα γνωρίζει. Δεν υπήρχαν αισθήματα, λόγια, που να ειπώθηκαν ή διαλογισμοί που ανέβηκαν στην καρδιά, τους οποίους δεν ήξερε. Έτσι, με τη Χάρη του Θεού, ξεναγούσε πνευματικά του παιδιά στις αρχαιότητες της Δωδώνης και του Αμφιαρείου, αλλά και σε απόκρημνες σπηλιές του Λιβάνου, όπου ελατρεύοντο σε προϊστορικά χρόνια θεότητες, περιγράφοντας τους χώρους και τις τελετές, έτσι, όπως δεν περιγράφονται σε κανένα βιβλίο. «Έβλεπε» σε μεγάλο βάθος το νερό να τρέχει, «κατέβαινε» και το δοκίμασε αν είναι πόσιμο, κι όχι μόνον στη χώρα μας, αλλά και σ' αυτήν τη μακρινή Κορέα. Συμβούλευε, τηλεφωνικώς,

Από το χάρισμα της διοράσεως «γεννήθηκε» το χάρισμα της προοράσεως.¹⁰⁹

πνευματικά του παιδιά που ζούσαν στην Κεντρία Αφρική και τους υποδείκνυε το κτήμα στο οποίο θα πρόκοβε η φυτεία του καφέ και θα έδιδε πολύ καρπό.

Παρακολουθούσε τη ζωή πνευματικών του παιδιών που είχαν ταξιδέψει στο εξωτερικό και τους περιέγραφε με κάθε λεπτομέρεια την κάθε τους κίνηση, πράξη και λόγια. Περιέγραφε τα αισθήματα και τους διαλογισμούς μας, αγαθούς και πονηρούς για να μας βοηθήσει να αποκτήσουμε μεγαλύτερο ζήλο για την πνευματική ζωή ή να μετανοήσουμε. Προστάτευε ανθρώπους που κινδύνευαν πολύ μακριά, με προσωπική του παρουσία και δική του ενέργεια. «Εβλεπε» τις ψυχές των κοιμηθέντων και την κατάσταση στην οποία βρίσκονται. Αποκάλυπτε και ανέλυε τις αιτίες από τις οποίες έρχονται οι κακίες και υποδείκνυε τρόπους αποφυγής και εκκοπής των παθών, ασφαλείς και αποτελεσματικούς», *Αδαμαντία Πιπεράκη-Καβάγια, Βίος και Ασματική Ακολουθία του Οσίου Πατρός ημών Πορφυρίου του Κανσοκαλυβίτου*, <https://porphyrios.org/> (Ημ. Ανάκτησης)

¹⁰⁹ «Πολλές φορές στα συναξάρια Αγίων και σύγχρονων Γερόντων, γίνεται αναφορά στα χαρίσματα της διόρασης και της προόρασης, χαρίσματα άρρηκτα συνδεδεμένα με τα στάδια τελείωσης κάποιου στην αγιότητα. Το διορατικό και προορατικό χάρισμα των αγίων Γερόντων, η ικανότητα δηλαδή, να εισέρχεται στα βάθη του ψυχικού κόσμου του ανθρώπου, καθώς και να γνωρίζει γεγονότα και πράγματα που συνέβησαν στο παρελθόν ή μέλλει να συμβούν, είναι χαρίσματα και καρποί του Αγίου Πνεύματος. Χαρίσματα τα οποία φανερώνονται μέσα από τη βιωτή των αγίων Γερόντων με ταπείνωση και η χρήση τους αποσκοπούν στην ωφέλεια του πιστού, άλλοτε με την αποκάλυψη αυτών και άλλοτε με την αποσιώπησή τους.

Οι αποκαλύψεις αυτές που αποδεικνύουν τα χαρίσματα της διοράσεως, της προοράσεως καθώς και της ιάσεως, γίνονται πάντοτε με ταπείνωση και πάντοτε προς ωφέλεια του άλλου και όχι προς προβολή εκείνου που αποκαλύπτει τα χαρίσματα αυτά. Πρόκειται για χαρίσματα που δίδονται από τον Θεό, όχι από ιδιοτέλεια και εγωισμό του ανθρώπου, αλλά ως δωρεές του Θεού, προς τον αγωνιζόμενο ταπεινό και ανιδιοτελή Χριστιανό. Ο άγιος Ιωάννης της κλίμακας σημειώνει πως *εκ ταπεινώσεως διάκρισις, εκ διακρίσεως διόρασις, εκ διοράσεως προόρασις*. Η προόραση είναι το χάρισμα να βλέπει ο άγιος του Θεού γεγονότα που πρόκειται να συμβούν ή να γνωστοποιηθούν στο μέλλον. Το προορατικό χάρισμα, είναι το χάρισμα του να βλέπει κανείς πριν από τα γεγονότα, ενώ διορατικό χάρισμα είναι το διορώ, που σημαίνει να βλέπει κανείς δια μέσου, ώστε τα φυσικά εμπόδια να μην τον εμποδίζουν να βλέπει σε μια απόσταση που δεν υπάρχει οπτική επαφή ή μέσα από εμπόδια ή στα βάθη της γης, ακόμη και στην άλλη πλευρά του πλανήτη.

Το χάρισμα της διόρασης ενέχει μέσα του δύο στοιχεία: τη γνώση των μυστηρίων του Θεού, αλλά και τη γνώση των μυστικών της καρδιάς. Ως προς το τελευταίο αυτό στοιχείο θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι διόραση είναι το εκ Θεού

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Το έτος 1938 του απονεμήθηκε από τον Μητροπολίτη Καρυστίας Παντελεήμονα Φωστίνη¹¹⁰ το οφφίκιο του αρχιμανδρίτη «προς βράβευσιν των υπηρεσιών σου, ας υπέρ της Εκκλησίας προσήνεγκες μέχρι σήμερα,

---

χάρισμα να εισέρχεται κάποιος στον ψυχικό κόσμο του άλλου, να βλέπει αντικείμενα και γεγονότα που είναι αδιόρατα, μη ορατά, για τους άλλους.

Η διόραση προσφέρεται από το Θεό εφόσον υπάρχει αγιότητα βίου και αγώνας κατά των παθών. Επομένως στον πνευματικό αγώνα πρώτον έρχεται η απάθεια του σώματος, όπου νεκρώνονται τα πάθη χάρις στην άσκηση. Στη συνέχεια έρχεται η απάθεια της ψυχής, η οποία συνδέεται με τη γνώση των Μυστηρίων του Θεού και ο άνθρωπος του Θεού τότε γίνεται *διορατικότατος* ως προς τα θεία πράγματα, τις οπτασίες και τις αποκαλύψεις και *προορατικότατος* ως προς την ανθρώπινη πραγματικότητα, για όσα πρόκειται να συμβούν.

Εν τέλει και τα δύο χαρίσματα είναι ο τρόπος με τον οποίο βλέπει ο Θεός τα παρόντα, τα παρελθόντα και τα μέλλοντα. Επομένως και ο άγιος του Θεού που έχει τη χάρη του Θεού βλέπει με τον τρόπο του Θεού, είναι θα λέγαμε η όρασις του Θεού.», Γεώργιος Ν. Μανώλης, *Δωρεές του Αγίου Πνεύματος: Το διορατικό και προορατικό χάρισμα*, 19 Ιουλίου 2016, <https://poimin.gr/dorees-tou-agiou-pnevmatos-to-dioratiko-ke-prooratiko-charisma/> (Ημ. Ανάκτησης)

¹¹⁰ Ο Επίσκοπος Παντελεήμων Φωστίνης (1888-1962) ήταν Έλληνας Επίσκοπος και Μητροπολίτης των Ιερών Μητροπόλεων Καρυστίας και Σκύρου και Χίου, Ψαρών και Οινουσσών. Κατάφερε να γίνει το κέντρο της προπολεμικής Κύμης κατά την ποιμαντορία του στην Εύβοια. Ο Παντελεήμων Φωστίνης γεννήθηκε στο Κρανίδι Ερμιονίδος το 1888. Αποφοίτησε από τη Θεολογική Σχολή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών το 1912. Διάκονος χειροτονήθηκε το 1908 και Πρεσβύτερος το 1912 από τον Μητροπολίτη Βεροίας Καλλίνικο. Υπηρέτησε ως στρατιωτικός ιερέας κατά τους Βαλκανικούς πολέμους και τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο και ως ιεροκήρυκας στην Αθήνα. Το 1918 έλαβε μέρος στην εκστρατεία στη Ρωσία. Στις 24 Δεκεμβρίου 1922 χειροτονήθηκε στον Μητροπολιτικό Ναό Αθηνών Μητροπολίτης Καρυστίας και Σκύρου. Τη χειροτονία τέλεσε ο Μητροπολίτης Δημητριάδος Γερμανός, συμπαραστατούμενος από τους Μητροπολίτες Ναυπακτίας Αμβρόσιο, Τρίκκης Πολύκαρπο, Κορινθίας Δαμασκηνό, Κερκύρας Αθηναγόρα και Τριφυλίας Ανδρέα. Η εγκατάστασή του ως Μητροπολίτη έγινε στην Κύμη τον Μάρτιο του 1923.

Στις 25 Φεβρουαρίου 1943 παραιτήθηκε της ενεργού υπηρεσίας και στη συνέχεια έφυγε στη Μέση Ανατολή. Κατά την παραμονή του στο Κάιρο ήταν αρχιερέας Ενόπλων Δυνάμεων με τον βαθμό του Υποστρατήγου. Τον Δεκέμβριο του 1943 τοποθετήθηκε νέος μητροπολίτης ο Ανανίας Μάνος. Στις αρχές Νοεμβρίου του 1944, ο Φωστίνης επανήλθε στην Ελλάδα και διορίστηκε με βασιλικό διάταγμα (Μάιος 1946) μέλος της Ιεράς Συνόδου. Στις 26 Σεπτεμβρίου 1946 εξελέγη Μητροπολίτης Χίου, Ψαρών και Οινουσσών. Απεβίωσε στη Χίο στις 12 Μαρτίου 1962. Ιωάννης Γκιζελής, *Παντελεήμων Φωστίνης, ο Δεσπότης Καρυστίας, Χίου και Ενόπλων Δυνάμεων ως εθνικός και εκκλησιαστικός ηγέτης*, Αθήνα 1985, (Ημ. Ανάκτησης 4 Ιουλίου 2022)

ως πνευματικός πατήρ και διά τας χρηστάς ελπίδας ας τρέφει εις σε η Αγία ημών Εκκλησία», όπως ακριβώς αναφέρεται στο έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 92/ 10-02-1938 του Μητροπολίτη Καρυστίας¹¹¹.

3.2.2 Πολυκλινική Αθηνών

Την περίοδο της γερμανικής κατοχής στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου το σχέδιο της οικονομίας του Θεού επιφύλασσε στον ιερομόναχο Πορφύριο ένα νέο πόστο από το οποίο θα υπηρετούσε το σκληρά δοκιμαζόμενο πλέον ποιμνίο της Εκκλησίας. Από τις 12 Οκτωβρίου 1940 αναλαμβάνει καθήκοντα προσωρινού εφημερίου στο παρεκκλήσι του Αγίου Γερασίμου της Πολυκλινικής Αθηνών, στο κέντρο της Αθήνας, δίπλα στην πλατεία Ομονοίας, μετά από δική του αίτηση και αφού πήρε την ευλογία του οικείου αρχιερέα.¹¹²

Ο προσδιορισμός «προσωρινός» αυτού του εφημερίου έμελλε τελικά να χαρακτηριστεί ως αδόκιμος, αφού υπηρέτησε σε αυτή τη θέση επί τριάντα συναπτά έτη. Εμφορούμενος από τον ίδιο θείο ζήλο και από περισσή αυταπάρνηση, υποτάσσοντας τέλεια το θέλημά του στο θέλημα του Χριστού, του οικείου Επισκόπου και της Συνόδου της Εκκλησίας.¹¹³ Επειδή οι αποδοχές του ως εφημερίου της Πολυκλινικής, ήταν πολύ μικρές, αναγκάστηκε να εργάζεται βιοποριστικά, προκειμένου να συντηρήσει τον εαυτό του και τους οικείους του. Ασχολήθηκε με διάφορες εργασίες Αρχικά έφτιαξε με τους συγγενείς του πτηνοτροφείο και εν συνεχεία πλεκτήριο

---

¹¹¹ Αδαμαντία Πιπεράκη-Καβάγια, *Βίος και Ασματική Ακολουθία του Οσίου Πατρός ημών Πορφυρίου του Καυσοκαλυβίτου*, <https://porphyrios.org/> (Ημ. Ανάκτησης 4 Ιουλίου 2022)

¹¹² Ο.π.

¹¹³ Ο Πορφύριος έλεγε: «Όταν εγώ δεν τα πάω με τον επίσκοπο καλά, δεν φθάνει η προσευχή μου στον Θεό», Αδαμαντία Πιπεράκη-Καβάγια, *Βίος και Ασματική Ακολουθία του Οσίου Πατρός ημών Πορφυρίου του Καυσοκαλυβίτου*, <https://porphyrios.org/> (Ημ. Ανάκτησης 4 Ιουλίου 2022)

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

για να εξασφαλίζει τα προς το ζην. Επίσης ασχολήθηκε με την παρασκευή αρωμάτων και μοσχοθυμιάματος, συμβάλλοντας στην κατανυκτικότερη τέλεση των ιερών ακολουθιών¹¹⁴.

Από το έτος 1955 ασχολήθηκε και με αγροτικές εργασίες, σε μια αγροτική περιοχή, όπου φύτεψε πολλά δένδρα και την οποία νοίκιασε από την Ιερά Μονή Πεντέλης μαζί με το μονύδριο του Αγίου Νικολάου στα Καλλίσια της Παλαιάς Πεντέλης.¹¹⁵ την οποία καλλιεργούσε συστηματικά και φιλόπονα, θέλοντας να συστήσει εκεί το ησυχαστήριο, που τελικά εγκατέστησε αλλού. Βελτίωσε τις πηγές, κατασκεύασε αρδευτικό δίκτυο, φύτευσε πολλά δένδρα και με σκαπτικό μηχάνημα, το οποίο χειριζόταν ιδίόχειρα, καλλιεργούσε τη γη.

Όλα δε αυτά παράλληλα προς το νυχθημερόν εφημεριακό και εξομολογητικό του έργο.¹¹⁶ Εκτιμούσε ιδιαίτερος την εργασία και καμιά ανάπαυση δεν επέτρεπε στον εαυτό του, γνωρίζοντας από πείρα και όχι από τα βιβλία αυτό, που γράφει ο αββάς Ισαάκ ο Σύρος: «Ο Θεός και οι άγγελοι αυτού εν ανάγκαις χαίρουσιν, ο δε διάβολος και οι εργάται αυτού εν αναπαύσει».¹¹⁷ Ο πανάγαθος Θεός επέτρεψε να τον επισκεφθεί μία ασθένεια των νεφρών, προς το τέλος της υπηρεσίας του στην Πολυκλινική, όμως παρ' όλα αυτά συνέχισε να εργάζεται. Η απαραίτητη εγχείρηση

---

¹¹⁴ Γεώργιος Φουκαδάκης, *Άγιος Πορφύριος ο Κausοκαλυβίτης*, Αθήνα: εκδόσεις Ουρανός, 2020, σ. 56-57.

¹¹⁵ Για χρόνια πριν πάει στην Πεντέλη (1940 με 1955) ανέλαβε καθήκοντα εφημέριου και πνευματικού στην Πολυκλινική Αθηνών, ενώ μετά τα Καλλίσια πήγε στον Ωρωπό ψάχνοντας οικόπεδο για να χτίσει το μοναστήρι που οραματιζόταν επί χρόνια (η κατασκευή ξεκίνησε το 1984 και ολοκληρώθηκε το 1990). Το μονύδριο παραμένει όλο το χρόνο κλειστό και ανοίγει μόνο μία φορά το μήνα όπου τελείται μία αγρυπνία. Το πλήρες πρόγραμμα μπορεί να το δει κανείς έξω από την πύλη της μονής όπου εκεί βρίσκεται πάντοτε αναρτημένο», Νικολάου Π. Παππά, *Ο Άγιος Νικόλαος στα Καλλίσια Πεντέλης-Το άγνωστο μοναστήρι απ' όπου ξεκίνησε ο Όσιος Πορφύριος*, 25/05/2019, <https://cognoscoteam.gr> (Ημ. Ανάκτησης 7 Ιουνίου 2022)

¹¹⁶ Άγιος Νικόλαος Καλλισίων Άγιος Πορφύριος, *Παναγία Παλατιανή*, <https://www.panagiapalatiiani.gr> (Ημ. Ανάκτησης 15 Μαΐου 2022)

¹¹⁷ Όσιος Ισαάκ ο Σύρος, *Ασκητικά, Λόγος ΚΖ: Περί της κινήσεως του σώματος*

έγινε πολύ καθυστερημένα. Το θείο θέλημα ήταν τελικά να θεραπευθεί ο πιστός δούλος Του για να διακονήσει για πολλά χρόνια ακόμη το ποίμνιο της Εκκλησίας Του.

3.2.3 Άγιος Νικόλαος Καλλισίων και η σχέση του με τον Πορφύριο

Έχοντας συμπληρώσει τριακονταπενταετία, ο αρχιμανδρίτης Πορφύριος στις 16 Μαρτίου 1970 συνταξιοδοτήθηκε από το ΤΑΚΕ εξακολουθώντας να ασκεί το έργο του πνευματικού και του ιερέως για τρία ακόμη χρόνια στην Πολυκλινική και κατόπιν στον Άγιο Νικόλαο Καλλισίων, στην Παλαιά Πεντέλη. Τριάντα τρία ολόκληρα χρόνια διακονίας στην Πολυκλινική ελάχιστοι άνθρωποι γνώριζαν τα μεγάλα χαρίσματα με τα οποία τον είχε προικίσει ο Θεός, αφού ο ίδιος φρόντιζε να τα κρύβει με πολύ ταπεινό τρόπο. Άλλωστε αυτή η ταπεινότητα καρδιά του ήταν που κατάφερε να τον καταστήσει «Θεό κατά χάριν» και, ως εκ τούτου, να μετέχει πλήρως των άκτιστων θείων ενεργειών. Χωρίς καθόλου να το επιδιώκει ο ίδιος, ο Θεός άρχισε σιγά-σιγά να τον φανερώνει στους ανθρώπους, μόνο και μόνο προς δική τους πνευματική ωφέλεια. Έτσι, με τον καιρό, ολοένα και περισσότερος κόσμος επισκέπτονταν τον Άγιο Νικόλαο Καλλισίων προκειμένου να γνωρίσουν και να συμβουλευθούν τον γέροντα. Στο ιερό πετραχήλι του βρήκαν καταφυγή και στήριγμα όλων των ειδών οι πονεμένοι και με πάθη πολλά, σωματικά και ψυχικά, βεβαρημένοι άνθρωποι.

Είναι χαρακτηριστικό το περιστατικό και άξια θαυμασμού η στάση που κράτησε, όταν ως ιερέας του Αγίου Γερασίμου της Πολυκλινικής πήγε

την εορτή των Φώτων να «αγιάσει» σε «σπίτι» με εκδιδόμενες γυναίκες.¹¹⁸ Επίσης, χαρακτηριστική είναι η επιεικής στάση του απέναντι στους εξομολογούμενους που αναζητούσαν ανάπαυση στο πετραχήλι του, η απέραντη και αδιάκριτη αγάπη με την οποία αγκάλιαζε όλους τους αμαρτωλούς, συμπεριλαμβανομένου μεταξύ αυτών και τον ίδιο του τον εαυτό, και ίσως μάλιστα πολύ περισσότερο, αφού είχε τη βαθιά πεποίθηση και ιδέα ότι ήταν ανάξιος και αμαρτωλός.¹¹⁹

Όσο μεγάλωνε το πλήθος του κόσμου που συνέρρεε στον άγιο Νικόλαο Καλλισίων, τόσο αυξανόταν η ταπείνωσή του και ακολούθως τα ουράνια χαρίσματα διαδέχονταν το ένα το άλλο.¹²⁰ Κι όσο αυτά τα

---

¹¹⁸ «Κάλεσε όλες τις φοβισμένες ψυχούλες να φιλήσουν τον Τίμιο Σταυρό. Η διευθύνουσα του οίκου του λέει πως αυτές δεν κάνει να φιλήσουν τον Σταυρό. Τότε ο ταπεινός ιερέας του Χριστού, που είχε Τύπος και Υπογραμμός τη ζωή του Χριστού της απάντησε: «Να εξετάσουμε να δούμε ποιος δεν κάνει, αυτές ή εσύ...» και λέει απλά, αλλά με εξουσία «Άσε τες να φιλήσουν τον Σταυρό». Όταν προσκύνησαν όλες τους λέει: «Χάρηκα σήμερα, παιδιά μου, που ήρθε ο Χριστός σήμερα εδώ και ο Σταυρός. Βλέπω ότι εσείς έχετε πολύ καλές ψυχές, πιο καλές από μένα και μπορείτε να αγαπήσετε πιο πολύ τον Χριστό, απ' όσο τον αγαπάω εγώ. Άντε, εύχομαι να τον γνωρίσετε και να τον αγαπήσετε, καλημέρα...» και έφυγε κλαίγοντας», Αδαμαντία Πιπεράκη-Καβάγια, *Βίος και Ασματική Ακολουθία του Οσίου Πατρός ημών Πορφυρίου του Κουσοκαλυβίτου*, <https://porphyrios.org/> (Ημ. Ανάκτησης 15 Μαΐου 2022) Γεώργιος Φουκαδάκης, *Άγιος Πορφύριος ο Κουσοκαλυβίτης*, Αθήνα: εκδόσεις Ουρανός, 2020, σ. 99.

¹¹⁹ Όταν κάποτε ένα πνευματικό του παιδί του είπε «Γέροντα θέλω να εξομολογηθώ, αλλά ντρέπομαι», η απάντησή του ήταν απαλή ενθαρρυντική: «Αχ καημένο. Τι νομίζεις πως είναι ο πνευματικός; Γιατρός είναι. Όταν σπάσεις το χέρι σου και πας στον γιατρό θα σου πει 'στραβός ήσουν και έπεσες και το έσπασες;' ή θα πάρει το χεράκι μαλακά-μαλακά για να μην πονέσει, θα βάλει στη θέση του το κόκκαλο και θα το βάλει στο γύψο για να δέσει; Αυτό είναι ο πνευματικός», Αδαμαντία Πιπεράκη-Καβάγια, *Βίος και Ασματική Ακολουθία του Οσίου Πατρός ημών Πορφυρίου του Κουσοκαλυβίτου*, <https://porphyrios.org/> (Ημ. Ανάκτησης 15 Μαΐου 2022)

¹²⁰ «Όσο συνέρρεε ο κόσμος, όσο η φήμη του εξαπλωνόταν, τόσο πιο πολύ ταπεινωνόταν, κι όσο πιο πολύ ταπεινωνόταν, και εξουθένωνε τον εαυτό του, τόσο τα χαρίσματα της διακρίσεως, της διοράσεως, της προσοράσεως, των ιαμάτων, της γλωσσολαλιάς, της απαθείας, της ανυπόκριτης και αδιάκριτης προς κάθε άνθρωπο και προς όλη την κτίση αγάπης, μεγάλωναν», Αδαμαντία Πιπεράκη-Καβάγια, *Βίος και Ασματική Ακολουθία του Οσίου Πατρός ημών*

χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος αυξάνονταν, τόσο περισσότερο αισθανόταν ότι είναι ανάξιος και αμαρτωλός. Είναι χαρακτηριστικές δύο συζητήσεις. Μία μεταξύ του Γέροντος Πορφυρίου και του Γέροντος Παΐσιου και η άλλη μεταξύ του Γέροντος Πορφυρίου και ενός επισκόπου. Στην πρώτη, όταν ο Γέρον Παΐσιος επισκέφθηκε τον Γέροντα Πορφύριο, ο τελευταίος με δάκρυα είπε στον Γέροντα Παΐσιο. «Παΐσιε, εσύ αγωνίστηκες, ασκήθηκες, θυσίασες τη ζωή σου για τον Χριστό και ο Χριστός σου έδωσε τα Χαρίσματά του. Εγώ δεν έκανα τίποτα για τον Χριστό. Μου τα έδωσε όλα χάρισμα»¹²¹. Στην άλλη συνάντηση, όταν κάποιος επίσκοπος τον επισκέφθηκε και τον παρατήρησε, λέγοντάς του: «Τι κάνεις εσύ εδώ; Έρχονται εδώ οι άνθρωποι και εσύ τους τα φανερώνεις όλα;» Ο Γέροντας του απάντησε. «Δεσπότη μου, δεν βλέπεις πως όλη η Αττική γέμισε με μάντηδες, μάγισσες, μέντιουμ και καφετζούδες; Ο Θεός μου έδωσε αυτό το χάρισμα για να βοηθηθούν οι Χριστιανοί. Εγώ είμαι αμαρτωλός και ανάξιος. Παρακάλεσε, Δεσπότη μου, τον Θεό να με συγχωρεί τον αμαρτωλό και να με σώσει». Και στη συνέχεια αναρωτιόταν: «είπα άραγε σωστά στον δεσπότη;»¹²²

3.2.4 Ο Πορφύριος στην Ιερά Μονή Μεταμορφώσεως του Χριστού στο Μήλεσι

Στις 20 Αυγούστου 1978, όταν ήταν στον Άγιο Νικόλαο στα Καλλίσια, ο Γέροντας Πορφύριος υπέστη έμφραγμα του μυοκαρδίου και νοσηλεύτηκε επί είκοσι ημέρες στο νοσοκομείο «ΥΓΕΙΑ». Μόλις

Πορφυρίου του Κανσοκαλυβίτου, <https://porphyrios.org/> (Ημ. Ανάκτησης 15 Μαΐου 2022)

¹²¹ Ο.π.

¹²² Αδαμαντία Πιπεράκη-Καβάγια, *Βίος και Ασματική Ακολουθία του Οσίου Πατρός ημών Πορφυρίου του Κανσοκαλυβίτου*, <https://porphyrios.org/> (Ημ. Ανάκτησης 4 Ιουλίου 2022)

νοσηλεύτηκε και πήρε εξιτήριο, φιλοξενήθηκε σε σπίτια πνευματικών του παιδιών στην Αθήνα επί ένα περίπου χρόνο.¹²³ Όλο αυτό το χρονικό διάστημα συνέχιζε να εξομολογεί όσους κατέφευγαν σε αυτόν, παρά τη βεβαρημένη κατάσταση της υγείας του. Ταυτόχρονα, άρχισε να μεριμνά για την αναζήτηση ενός κατάλληλου τόπου, ώστε να καταφέρει να ανεγερθεί ένα ιερό μοναστικό ησυχαστήριο, προκειμένου να εγκαταβιώσουν εκεί κάποιες ευλαβείς γυναίκες, οι οποίες υπήρξαν πνευματικά του τέκνα και πιστοί βοηθοί του, για πολλά χρόνια.¹²⁴ Για το σκοπό αυτό επισκέφθηκε πολλούς τόπους, ενώ αναγνωρίστηκε με Προεδρικό Διάταγμα που δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, το 1981, το Ιερό Γυναικείο Ησυχαστήριο «Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος», στο Μήλεσι λαμβάνοντας την κανονική άδεια από τον Μακαριότατο Αρχιεπίσκοπο κυρό Σεραφείμ και την Ιερά Σύνοδο.

Ο τόπος για την ανέγερση του Μετοχίου βρέθηκε τελικά από τον Γέροντα Πορφύριο, ο οποίος οδηγούμενος από τον Θεό κατέληξε στη θέση «Αγία Σωτήρα» στο Μήλεσι Αττικής, όπου βρήκε και αγόρασε κάποια κτήματα στα οποία εγκαταστάθηκε εκεί αρχικά σε τροχόσπιτο και στη συνέχεια σε μια μικρή οικία, πρόχειρα χτισμένη από τσιμεντόλιθους. Κατόπιν, άρχισαν οι οικοδομικές εργασίες με δαπάνες των οικείων του και τη βοήθεια πνευματικών του παιδιών.¹²⁵

Πριν ολοκληρωθούν οι εργασίες ο Πορφύριος υπεβλήθη σε εγχείρηση για καταρράκτη στον αριστερό οφθαλμό, ενώ ένα σφάλμα που συνέβη κατά την εγχείρηση, του στοίχησε την όραση του οφθαλμού του. Μία ένεση κορτιζόνης που του χορηγήθηκε, χωρίς την έγκρισή του, στάθηκε η αιτία να πάθει συνεχείς επί τρίμηνο επαναλαμβανόμενες

---

¹²³ Κλείτος Ιωαννίδης, *Ο Γέρων Πορφύριος - Μαρτυρίες και Εμπειρίες*, Εκδόσεις «Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος», 2005, σ. 79-81.

¹²⁴ Ο.π.

¹²⁵ Ο.π. Γεώργιος Φουκαδάκης, *Αγιος Πορφύριος ο Καυσοκαλυβίτης*, Αθήνα: εκδόσεις Ουρανός, 2020, σ. 78.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

γαστρορραγίες, με αποτέλεσμα να φθάσει και πάλι στα πρόθυρα του θανάτου.¹²⁶ Αλλά ο πολυεύσπλαχνος και ελεήμων Θεός, ανταποκρινόμενος στις δεήσεις των πιστών, τους τον χάρισε με θαυμαστό τρόπο μία ακόμη φορά προς δική τους ωφέλεια. Όμως από τότε η σωματική του υγεία διαταράχτηκε ανεπανόρθωτα. Παρ' όλα αυτά δεν έπαψε το έργο του πνευματικού και παρότι η σωματική κατάρρευση ήταν πλέον μη αναστρέψιμη, η πνευματική άνοδος τελειούτο: «η γαρ δύναμις μου εν ασθενεία τελειούται», σύμφωνα με το λόγο του Θεού.¹²⁷ Σε όλη αυτή τη δύσκολη περίοδο ουδέποτε παρακάλεσε τον Θεό να τον θεραπεύσει.¹²⁸ Έλεγε, «Δεν μπορώ να παρακαλέσω τον Θεό να με κάνει καλά. Ντρέπομαι». Αυτό ανέλαβαν να το κάνουν πολλοί ελεηθέντες, γιατί είχαμε επίγνωση πως θα χάσει ο κόσμος ένα θησαυροφυλάκιο του Αγίου Πνεύματος, αν φύγει.

Μέσα σε φρικτούς πόνους, με την παντελή του τύφλωση, που ακολούθησε σε λίγο, με τον όγκο στην υπόφυση, που ο ίδιος διέγνωσε, με έρπητα ζωστήρα στο πρόσωπο και στο κεφάλι, με έκζεμα στο χέρι, δεν έπαψε να δέχεται, λιγότερους βέβαια, τώρα ανθρώπους, αλλά να προσεύχεται με αλάλητους στεναγμούς για όλους όσοι πήγαιναν κοντά του ζητώντας τη βοήθεια του Θεού. Και η Χάρις του Κυρίου ενεργούσε. Έτσι αμέτρητα θαύματα έλαβαν χώρα και σημεία πολλά έγιναν εκεί όλα αυτά τα χρόνια. Καρκινοπαθείς βρήκαν την υγεία τους. Ετοιμοθάνατοι, σχεδόν νεκροί, ξεγραμμένοι από τους γιατρούς, ανέζησαν. Δαιμονισμένοι θεραπεύθηκαν. Ξηραμένο χέρι μιας γυναίκας αποκαταστάθηκε υγιές όπως και το άλλο. Ψυχικά ασθενείς επανήλθαν σε φυσιολογική κατάσταση. Άτεκνες, στείρες γυναίκες τεκνοποίησαν. Πλανηθέντες

---

¹²⁶ Ο.π.

¹²⁷ Β Κορ.12: 9

¹²⁸ Αδαμαντία Πιπεράκη-Καβάγια, *Βίος και Ασματική Ακολουθία του Οσίου Πατρός ημών Πορφυρίου του Κανσοκαλυβίτου*, <https://porphyrios.org/> (Ημ. Ανάκτησης)

επανήλθαν στην Εκκλησία. Βεβαρημένοι από πλήθος αμαρτιών εξομολογήθηκαν και συνδέθηκαν με τον Χριστό. Και πόσα άλλα θαυμαστά έγιναν που κανένας άλλος δεν τα γνωρίζει, εκτός από αυτόν στον οποίο συνέβησαν!¹²⁹

3.2.5 Ο Πορφύριος στα Καυσοκαλύβια 1991

Οδεύοντας προς τη δύση πια του επίγειου βίου του είχε μια έντονη επιθυμία να εκπληρώσει. Ήθελε να επιστρέψει στο Άγιο Όρος, που τόσο πολύ αγάπησε από μικρό παιδί, όταν πρωτοπήγε και δοκιμάστηκε ως μοναχός και να αναπαυθεί εκεί για δύο λόγους. Πρώτον, ήθελε να τηρήσει την υπόσχεση που έδωσε κατά τη μοναχική του κουρά και δεύτερον, λόγω άκρας ταπείνωσης, δεν ήθελε να κοιμηθεί στον κόσμο για να αποφύγει τις κοσμικές τιμές.¹³⁰ Εν τω μεταξύ η θεία οικονομία ενήργησε προς αυτήν την κατεύθυνση. Η Καλύβη του Αγίου Γεωργίου Καυσοκαλυβίων, εκεί όπου ο Γέροντας Πορφύριος είχε καρεί μοναχός, «χάνει» τον τελευταίο κάτοχό της, ο οποίος εξεδήμησε προς Κύριον. Η Ιερά Μονή της Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Αθανασίου, του την παραχωρεί με την από 8/21-9-1984 ενσφράγιστη μοναστηριακή ομολογία, κατόπιν αιτήματός του.¹³¹ Εκεί, περιέλαβε στη συνοδεία του μερικούς υποτακτικούς του και παρότι οι τρεις πρώτοι έφυγαν αντικαταστάθηκαν από άλλους. Το καλοκαίρι του 1991 έφτασαν να εγκαταβιώνουν στην Καλύβη πέντε μοναχοί.¹³²

---

¹²⁹ Αδαμαντία Πιπεράκη-Καβάγια, *Βίος και Ασματική Ακολουθία του Οσίου Πατρός ημών Πορφυρίου του Καυσοκαλυβίτου*, <https://porphyrios.org/> (Ημ. Ανάκτησης 12 Ιουλίου 2022)

¹³⁰ Γεώργιος Κρουσταλάκης, *Γέρων Πορφύριος - Ο πνευματικός πατέρας και παιδαγωγός*, Εκδόσεις «Εν Πλω», 2006, σ. 45-51.

¹³¹ Ο.π.

¹³² «Είχε προείπει σε πνευματικό του τέκνο, πως, όταν γίνουν οι μοναχοί στον Άγιο Γεώργιο Καυσοκαλυβίων πέντε, θα εκδημήσει», Αδαμαντία Πιπεράκη-

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η δεύτερη επιθυμία του που έμενε ακόμη ανεκπλήρωτη ήταν η ανέγερση του Ιερού Ναού της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στο Μετόχι του Ησυχαστηρίου, στο Μήλεσι. Και ακολούθησαν τα βήματα για την εκπλήρωση αυτού του σκοπού. Κατ' αρχήν δόθηκε η έγκριση του επιχωρίου μητροπολίτη και του μητροπολίτη της έδρας του Ησυχαστηρίου. Καταρτίστηκε και εγκρίθηκε η σχετική μελέτη από το αρμόδιο μητροπολιτικό συμβούλιο και την αρμόδια επιτροπή ναοδομίας και το έτος 1989 άρχισαν οι εκσκαφές για τη θεμελίωση¹³³.

Η θεμελίωση έγινε 25 προς 26 Φεβρουαρίου του έτους 1990, στη διάρκεια αγρυπνίας για τη μνήμη του αγίου Πορφυρίου επισκόπου Γάζης του θαυματουργού. Ο Γέροντας Πορφύριος, βαριά άρρωστος και τυφλός, αδυνατεί να κατέβει σε βάθος ένδεκα μέτρων κάτω στη γη, όπου θα τοποθετούσαν το θεμέλιο λίθο. Παρέδωσε το σταυρό του με μεγάλη συγκίνηση να τον τοποθετήσουν για θεμέλιο λίθο και ευχήθηκε: «Σταυρέ του Χριστού στερέωσαν τον οίκον τούτον. Σταυρέ του Χριστού σώσον ημάς τη δυνάμει Σου. Μνήσθητι Κύριε του ταπεινού δούλου Σου Πορφυρίου και της συνοδείας αυτού...». Μνημόνευσε όλους τους συνεργάτες του, και παρήγγειλε να τοποθετήσουν τα ονόματά τους σε ειδική θήκη στο ναό για αιώνια μνημόνευσή τους. Σύντομα άρχισαν και συνεχίστηκαν οι εργασίες κατασκευής του ναού αυτού εξ ολοκλήρου από οπλισμένο σκυρόδεμα. Αξιώθηκε να τον δει με τα πνευματικά του μάτια, γιατί από πολλά χρόνια ήταν εντελώς τυφλός, να έχει φθάσει στη βάση του κεντρικού τρούλου. Στο σημείο αυτό ήταν και την ημέρα της εκδημίας του.¹³⁴

Καβάγια, *Βίος και Ασματική Ακολουθία του Οσίου Πατρός ημών Πορφυρίου του Κανσοκαλυβίτου*, <https://porphyrios.org/> (Ημ. Ανάκτησης 15 Μαρτίου 2022)

¹³³ Γεώργιος Φουκαδάκης, *Αγιος Πορφύριος ο Κανσοκαλυβίτης*, Αθήνα: εκδόσεις Ουρανός, 2020, σ. 94. Γεώργιος Κρουσταλάκης, *Γέρων Πορφύριος - Ο πνευματικός πατέρας και παιδαγωγός*, Εκδόσεις «Εν Πλω», 2006, σ. 67-73.

¹³⁴ Ο.π. Γεώργιος Φουκαδάκης, *Αγιος Πορφύριος ο Κανσοκαλυβίτης*, Αθήνα: εκδόσεις Ουρανός, 2020, σ. 89.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Παραμονές της Αγίας Τριάδος του έτους 1991 μετέβη στην Αθήνα για να εξομολογηθεί, να λάβει την τελική άφεση των αμαρτιών του και μετά ανεχώρησε ξανά για την Καλύβη του Αγίου Γεωργίου Καυσοκαλυβίων στο Άγιο Όρος, προκειμένου να προετοιμαστεί εκεί για την εκδημία του προς Κύριον. Λίγο πριν την εκδημία αυτή, έχοντας πλέον όλοι τη βεβαιότητα του αναπόφευκτου τέλους, επιζητώντας μία παρηγοριά και βοήθεια την ύστατη στιγμή, τα πνευματικά του τέκνα που διέμεναν στην Αθήνα παρακαλώντας τον θεομά τον ανάγκασαν να έρθει στην Αθήνα δύο φορές. Εκείνος δεν έχανε την ευκαιρία να τους παρηγορεί συνεχώς, λέγοντάς τους, ότι, όταν θα φύγει θα είναι σε θέση να μπορεί να τους βοηθάει καλύτερα. Και τις δύο φορές της μετάβασής του στην Αθήνα έμεινε εκεί λίγες μόνον μέρες, γιατί επειγόταν να επιστρέψει το συντομότερο δυνατόν στο αγαπημένο του Άγιο Όρος, αφού πλησίαζε η ευλογημένη ώρα για την οποία προετοιμαζόταν τόσα χρόνια, εν προσευχή και μετανοία. Το ίδιο ακριβώς επιθυμούσε και για αυτήν την ώρα. Η επιθυμία του αυτή εκπληρώθηκε πάλι από τον Κύριο ημών Ιησού Χριστό.¹³⁵ Τα τελευταία λόγια που πρόφεραν τα οσιακά χείλη του ήταν οι λέξεις της προσευχής του Κυρίου: «Ίνα ώσιν εν».¹³⁶

Η οσία ψυχή του αποχωρίστηκε από το αγιασμένο σώμα του στις 4:31 πρωινή ώρα της 19 Νοεμβρίου/2 Δεκεμβρίου 1991 και ανεχώρησε προς

---

¹³⁵ Ο Γέρον Πορφύριος αξιώθηκε οσιακού τέλους σε άκρα ταπείνωση, ανάμεσα στους πέντε υποτακτικούς του μόνο σε κοινή μαζί τους προσευχή. Του διάβαζαν τον πεντηκοστό και άλλους ψαλμούς, την ακολουθία «εις ψυχορραγούντα» και έλεγαν τη μονολόγιστη ευχή μέχρι να συμπληρωθεί ο κανόνας του μεγαλόσχημου μοναχού. Παρακαλεί τους μοναχούς: «Πέστε παιδιά μου πάνω μου να σωθώ. Δηλαδή με την προσευχή σας πέσετε πάνω μου, να προσεύχεσθε». Και προσεύχονταν οι μοναχοί να σωθεί ο Γέροντάς τους, Αδαμαντία Πιπεράκη-Καβάγια, *Βίος και Ασματική Ακολουθία του Οσίου Πατρός ημών Πορφυρίου του Καυσοκαλυβίτου*, <https://porphyrios.org/> (Ημ. Ανάκτησης 17 Ιουνίου 2022), Γεώργιος Φουκαδάκης, *Άγιος Πορφύριος ο Καυσοκαλυβίτης*, Αθήνα: εκδόσεις Ουρανός, 2020, σ. 39

¹³⁶ *Ιω.17:11*

τα ουράνια σκηνώματα των αγίων.¹³⁷ Αμέσως μετά, ακολούθησαν οι απαραίτητες προετοιμασίες για την ταφή του τίμιου σκηνώματός του κατά το μοναχικό τυπικό.¹³⁸ Αξίζει να αναφερθεί ένα θαυμαστό σημείο που παρατηρήθηκε εκείνες τις ώρες σε αυτό το μέρος: «Πριν από την κοίμησή του και μέχρι την ώρα της ταφής επικρατούσε σφοδρή κακοκαιρία και μεγάλη θαλασσοταραχή. Μετά την ταφή του τίμιου σκηνώματος η μέχρι τότε αγριαίνουσα φύση ημέρωσε. Η θάλασσα γαλήνεψε και ανοιξιάτικος ανέτειλε ο ήλιος».¹³⁹

Ο όσιος Πορφύριος δεν επιθυμούσε, σε καμία περίπτωση, μετά την κοίμησή του να τύχουν τιμής τα λείψανά του, γιατί πίστευε ακράδαντα ότι ήταν αμαρτωλός και ανάξιος. Κι αυτό δεν ήταν απλή ταπεινολογία, αλλά η απόδειξη της απέραντης υψοποιού ταπεινώσεώς του, όπως αποδεικνύει περίτρανα η οσιακή βιοτή του.¹⁴⁰ Η ταπείνωση όμως του οσίου Πορφυρίου

---

¹³⁷ Γέροντας Πορφύριος Κουσοκαλυβίτης - *Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, Πρακτικά Διορθόδοξου Μοναστικού Συνεδρίου (Χανιά, 10-12 Μαΐου 2007), Εκδόσεις «Ιερά Μονή Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής Χανίων, 2008

¹³⁸ Οι μοναχοί έντυσαν το τίμιο σκηνώμα του κατά τα μοναχικά έθη και το απέθεσαν στο Κυριακό. Οι πατέρες όλη την ημέρα ανέγνωσαν όλα τα Ευαγγέλια. Το βράδυ έκαναν ολονύκτια αγρυπνία, βάσει λεπτομερών γραπτών κατ' εντολή του οδηγίων για την αποφυγή λάθους. Το πρωί της 20^{ης} Νοεμβρίου/ 3^{ης} Δεκεμβρίου 1991, όταν στην ανατολή άρχισε να διαφαίνεται αμυδρά το φως της ημέρας, συμβολίζοντας την εκ του θανάτου στη Ζωή και στο Φως μετάβαση, όσων πιστεύουν στον Κύριο, μετέφεραν με ευλάβεια το ελαφρό τίμιο σκηνώμα του και το εναπέθεσαν σε ανοιγμένο από πολλούς μήνες πολύ βαθύ τάφο του. Μόνον τότε, για να αποφύγει μεταθανάτιες τιμές είχε δώσει εντολή να αναγγελθεί και αναγγέλθηκε η κοίμησή του στα εκτός Κουσοκαλυβίων πνευματικά του τέκνα. Έδωσε εντολή να μην καλέσουν ούτε ακόμα και αγιορείτες μοναχούς, αν και είχε πολλούς μοναχούς και ηγουμένους πνευματικοπαίδια του. Κι αυτό από ταπείνωση και αγάπη, Αδαμαντία Πιπεράκη-Καβάγια, *Βίος και Ασματική Ακολουθία του Οσίου Πατρός ημών Πορφυρίου του Κουσοκαλυβίτου*, <https://porphyrios.org/> (Ημ. Ανάκτησης 17 Ιουνίου 2022)

¹³⁹ Ο.π.

¹⁴⁰ Αυτός που ζώντας ακόμα έκανε πλήθος θαυμάτων. Αυτός που έβλεπε τα παρελθόντα και τα μέλλοντα σαν παρόντα. Τα εγγύς και τα μακράν, τα κρυπτά των καρδιών, του νου και των σπλάγχχνων, τα επίγεια, τα υπόγεια, τα επουράνια. Αυτός που εξέπληττε τους γιατρούς, όταν τους εξηγούσε τα της κατασκευής του σώματος, των λειτουργιών των διαφόρων συστημάτων του, των ασθενειών και

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

συνεχίζει να εξαπολύει και μετά την κοίμησή του τη θεϊκή της δύναμη με εμφανέστατα τα σημάδια της αγιότητάς του και από τον τάφο του. Μετά από τρία χρόνια, πραγματοποιήθηκε η εκταφή του μόνον από τους μοναχούς της Καλύβης του Αγίου Γεωργίου Καυσοκαλυβίων και τα τίμια λείψανά του τα έκρυψε στο δάσος ένας από τους μοναχούς της Καλύβης, κατά τη δική του ταπεινή επιθυμία¹⁴¹. Εκεί θα ευωδιάζουν πλέον παντοτινά την ευωδία του Αγίου Πνεύματος, όπως ευωδιάζουν και άλλων αγνώστων στους ανθρώπους αγίων ασκητών τα λείψανα, σύμφωνα με τα λεγόμενα του Γέροντα: «Όταν περπατούσα στο Άγιο Όρος πολλές φορές αισθανόμουν την ευωδία αγίων λειψάνων. Ήσαν τα λείψανα αγίων μοναχών, που είναι άγνωστοι στον κόσμο και γνωστοί μόνον στο Θεό».¹⁴² Κατά τη διάρκεια αυτών των τριών χρόνων έγιναν πολλά θαύματα, θεραπείες ανιάτων ασθενειών και έλαβαν χώρα ζωντανές εμφανίσεις του αγίου σε πιστούς.¹⁴³

της ίασεως. Όταν εξέπληττε τους φαρμακοποιούς αναλύοντας τη δράση των φαρμάκων και τους ερευνητές για την πορεία της επιστημονικής έρευνάς τους. Τους μηχανικούς για την πέρα από τις δικές τους γνώσεις γνώση, τους πάσης φύσεως επιτηδευματίες για τα επιτηδεύματά τους. Τις modίστρες υψηλής ραπτικής για την επιτυχεστέρα κατασκευή των ενδυμάτων. Τις αισθητικούς για την αποτελεσματικότερη άσκηση της εργασίας τους. Τους παιδαγωγούς για τις μεθόδους της παιδαγωγικής. Τους γονείς για την προσφορότερη μέθοδο ανατροφής των παιδιών και κυρίως τους σπουδάζοντες τη Θεολογική επιστήμη για την αληθινή Θεολογία, την ερμηνεία των Πατέρων, την κατανόηση των Αγίων Ευαγγελίων, των Επιστολών και των ύμνων της Εκκλησίας. Αυτός που αγάπησε τον Χριστό από μικρό παιδί και του προσέφερε όλη του την καρδιά, τον νου και τη διάνοια με χαρά και έγινε στα Παντοδύναμα και Πανάγαθα χέρια Του ιατρείον πάσης ασθενείας, το μέσον επιστροφής πολλών πλανωμένων και το όργανον σωτηρίας πολλών «απολωλότων», Αδαμαντία Πιπεράκη-Καβάγια, Βίος και Ασματική Ακολουθία του Οσίου Πατρός ημών Πορφυρίου του Καυσοκαλυβίτου, <https://porphyrios.org/> (Ημ. Ανάκτησης)

¹⁴¹ Γεώργιος Φουκαδάκης, *Άγιος Πορφύριος ο Καυσοκαλυβίτης*, Αθήνα: εκδόσεις Ουρανός, 2020, σ. 78.

¹⁴² Ο.π.

¹⁴³ Θαυμαστά γεγονότα και συμβουλές του Γέροντος Πορφυρίου, Συλλογικό, Εκδόσεις «Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος», 2006, σ. 65-68.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αυτό είναι το μεγαλείο της ψυχής και το τεράστιο πνευματικό ανάστημα του οσίου Γέροντος, του άοκνου εργάτη της νοεράς, μονολόγιστης ευχής του Ιησού, την οποία τα τίμια χείλη του δεν έπαψαν κατανυκτικά και γλυκύτατα να προφέρουν σε όλη τη ζωή του. Αυτό το δοχείο των Χαρισμάτων του Αγίου Πνεύματος, η απόλυτη ενσάρκωση της κατά Χάριν Θεώσης, μάλλον δεν έκανε απολύτως τίποτε άλλο από αυτό που συνεχώς τόνιζε ο ίδιος, ο άγιος Θεοφόρος Γέρον, τηρώντας πιστά την εντολή του πολυαγαπημένου του Ιησού: Αγάπησε τον Χριστό εξ όλης της ψυχής του, της καρδιάς του, της διανοίας του και εξ όλης της ισχύος του και ο Θεός επέλεξε κατοικητήριο την αγνή και ταπεινή καρδιά του, καθώς το αψευδές στόμα Του διελάλησε: «Εάν τις αγαπά με, τον λόγον μου τηρήσει και ο πατήρ μου αγαπήσει αυτόν και προς αυτόν ελευσόμεθα και μονήν παρ' αυτό ποιήσομεν».¹⁴⁴ Και όσο ο όσιος Θεοφόρος Γέρον Πορφύριος φρόντιζε να κρύβει, το κατά δύναμιν, τα Χαρίσματα με τα οποία πλουσιοπάροχα ο Θεός τον είχε προικίσει και εξαφάνιζε τα λείψανά του, τόσο η πρόνοια του Θεού αναδεικνυε και αναδεικνύει τον έμψυχο ναό του ζώντος Θεού, προς βοήθεια και πνευματική ωφέλεια όσων επιθυμούν να Τον γνωρίσουν και αγωνίζονται να ενωθούν μαζί Του.

---

¹⁴⁴ Ιω.14:23

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ:

Ο βίος και το έργο του αγίου Ιάκωβου Τσαλίκη

4.1 Τα πρώτα χρόνια της ζωής του αγίου Ιακώβου και η ιερατική κλίση του

Με την εξέχουσα πνευματική φυσιογνωμία του αγίου Ιακώβου Τσαλίκη ολοκληρώνεται ο κύκλος της σύντομης αναφοράς στη ζωή και το έργο των τεσσάρων πρόσφατα αγιοκαταταγμένων στο αγιολόγιο της ορθόδοξης εκκλησίας, αγίων του προηγούμενου αιώνα. Ο μακαριστός άγιος π. Ιάκωβος Τσαλίκης (κατά κόσμον) γεννήθηκε στις 5 Νοεμβρίου το 1920 στο Λιβίσι της Μάκρης της Μ. Ασίας, μία μικρή πόλη απ' τις παραθαλάσσιες της Ιωνικής Γής, στο ύψος περίπου του Καστελλόριζου.¹⁴⁵ Γονείς του υπήρξαν οι ευσεβείς και ενάρετοι, Σταύρος Τσαλίκης και Θεοδώρα, κόρη του Γεωργίου και της Δέσποινας Κρεμμυδά. Ο Ιάκωβος είχε άλλα οκτώ αδέρφια, όμως τελικά εν ζωή παρέμειναν μόνον τα τρία από αυτά.¹⁴⁶

Τα παιδικά του χρόνια ήταν πολύ δύσκολα, καθώς στην περιοχή κυριαρχούσαν οι Τούρκοι. Και η οικογένεια του μικρού Ιάκωβου έπεσε θύμα της αγριότητας των Νεοτούρκων και Κεμαλικών, όπως συνέβη σε χιλιάδες Έλληνες της Μικράς Ασίας και του Πόντου από το 1915 και 1917 μ.Χ. μέχρι το 1920 μ.Χ.¹⁴⁷ Όταν ήταν δύο ετών δόθηκε διαταγή όλοι οι

---

¹⁴⁵ . Κύριλλος Γεραντώνης, ηγούμενος Ιεράς Μονής Οσίου Δαυΐδ Ευβοίας (+), *Ο άγιος Ιάκωβος Τσαλίκης της Μονής Οσίου Δαυΐδ στην Εύβοια (1920-1991)*, 22 Νοεμβρίου 2021, <https://www.pemptousia.gr/2021/11/o-agnios-iakovos-tsalikis-tis-monis-osi/> (Ημ. Ανάκτησης 10 Ιουλίου 2022)

¹⁴⁶ Στυλιανός Γ. Παπαδόπουλος *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, Εκδ. Ακρίτας, 2014 , σ. 18 κ.ε.

¹⁴⁷ Η οικογένεια του Γέροντος ήταν από τις πιο εύπορες οικογένειες της περιοχής, ο μεγάλος της όμως πλούτος ήταν η ευσέβειά της και η αγνή χριστιανική πίστη

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Λιβισιανοί να φύγουν από την περιοχή.¹⁴⁸ Ο πατέρας του, όπως και όλοι οι χριστιανοί άνδρες από 12 έως 65 ετών, οδηγήθηκε σε Τάγματα Εργασίας (αμελέ ταμπουρού) στα βάθη της Ανατολίας.¹⁴⁹

που είχε πολύ βαθιές ρίζες. Το γενεαλογικό δέντρο της είχε να καυχηθεί με την εν Χριστώ καύχηση επτά γενεές Ιερομονάχων, έναν αρχιερέα και έναν άγιο. Τα θλιβερά γεγονότα όμως της Μικρασιατικής Καταστροφής, οι θηριωδίες και τα εγκλήματα των αγριανθρώπων Νεοτούρκων και των Κεμαλικών σε βάρος των χιλιάδων Ελλήνων της Μ. Ασίας και του Πόντου, που είχαν ήδη αρχίσει από το 1915 και 1917 μέχρι το 1920, έπληξαν και την οικογένεια του Γέροντος Ιακώβου. Ο παππούς και νονός του, ο Γιώργης Κρεμμυδάς, άνθρωπος πραγματικά του Θεού, ο θείος του, ο γιατρός Χατζηδουλής, καθώς και άλλοι οικείοι του συνελήφθησαν απ' τους Τούρκους και στη διάρκεια της εξοντωτικής πορείας για τα τάγματα εργασίας στα βάθη της Τουρκίας ξεψύχησαν κοντά στη Νίγδη απ' τα βασανιστήρια των άγριων και αιμοβόρων Τούρκων ζαπτιέδων – χωροφυλάκων – και στρατιωτών. Ο πατέρας του, Σταύρος Τσαλίκης, πιάστηκε αιχμάλωτος κι αυτός μαζί με τους υπόλοιπους άνδρες του Λιβισιού στις αρχές του 1922. Μετά από φοβερές κακουχίες, ατέλειωτες οδυνηρές οδοιπορίες και αναγκαστικές εργασίες σε ορυχεία, νταμάρια και αλλού, τον πήγαν στα μέρη της Τραπεζούντας και τον έβαλαν να χτίζει νοσοκομείο, Βλ. Κύριλλος Γεραντώνης, ηγούμενος Ιεράς Μονής Οσίου Δαυΐδ Ευβοίας (+) *Ο άγιος Ιάκωβος Τσαλίκης της Μονής Οσίου Δαυΐδ στην Εύβοια (1920-1991)*, 22 Νοεμβρίου 2021, <https://www.pemptousia.gr/2021/11/o-agi-os-iakovos-tsalikis-tis-monis-osi/> (Ημ. Ανάκτησης 5 Ιουλίου 2022)

¹⁴⁸ Ο π. Ιάκωβος, δύο χρονών τότε παιδάκι, με τη γιαγιά του, τη μητέρα του, τα δύο του αδέρφια, τον Γιώργο τεσσάρων χρονών και την Αναστασία, σαράντα μόλις ημερών, ξεριζώθηκαν κι αυτοί απ' την πατρίδα τους, το Λιβίσι, μαζί με τα υπόλοιπα γυναικόπαιδα και τους γέροντες, καταληστευμένοι και ταλαιπωρημένοι πολύ απ' τους Τούρκους, που είχαν γίνει πια για τους Έλληνες μόνο μαχαιοβγάλτες, άρπαγες και βιαστές. «Θρήνος και κλαυθμός και οδυρμός πολύς...». Τα καράβια της προσφυγιάς που μετέφεραν τους Έλληνες πρόσφυγες, βασανισμένους από πείνα, δίψα και ψείρα, «πιάσανε» στον Πειραιά. «Όταν κατεβήκαμε στο λιμάνι του Πειραιά», αφηγείτο ο ίδιος ο Γέροντας, «παρόλη τη νηπιακή μου ηλικία, θυμάμαι ότι ακούσαμε για πρώτη φορά στην ζωή μας κάποιους Έλληνες να βλαστημάνε τα Θεία. Τότε η γιαγιά μου είπε: “Πού ήρθαμε εδώ; Καλύτερα να γυρίσουμε πίσω να μας σκοτώσουν οι Τούρκοι, παρά να ακούμε τέτοια λόγια. Στη Μικρά Ασία δεν ξέραμε τέτοια αμαρτία». Τα λόγια αυτά της γιαγιάς του Γέροντος Ιακώβου φανερώνουν το πώς οι Μικρασιάτες ζούσαν τον Θεό. Από τον Πειραιά το καράβι που μετέφερε και την οικογένειά του Γέροντα έφυγε για την Ιτέα, όπου εκεί τους κατέβασαν μαζί με τους υπόλοιπους πρόσφυγες και στη συνέχεια τους οδήγησαν ποδαρόδρομο σ' ένα χωριό της Άμφισσας, τον Άγιο Γεώργιο, όπου έμειναν μαζί με άλλες οικογένειες κάτω από δύσκολες συνθήκες, σε μία μακρόστενη αποθήκη για δύο χρόνια. Η πρόνοια του Θεού έφερε μετά από δύο χρόνια στην περιοχή όπου ζούσαν τον πατέρα του Γέροντος για αναζήτηση εργασίας, ο οποίος είχε δραπετεύσει απ' τους Τούρκους,

Η κλίση του προς το Θεό δεν άργησε να φανεί από τα πρώτα κιόλας παιδικά του χρόνια και συγκεκριμένα όταν ο ίδιος ήταν πέντε χρονών παιδάκι δεν συνήθιζε να συναναστρέφεται, δεν έβγαινε να παίξει καθόλου στο δρόμο και να παίζει με τα υπόλοιπα παιδάκια του χωριού και άλλα προσφυγόπουλα. Δεν μπορούσε να ακούει να λένε τις κακές λέξεις, έστω κι αν δεν τις καταλάβαινε, διότι έτσι είχε μάθει από τους ευσεβείς γονείς του, την πιστή και ενάρετη γιαγιά του.¹⁵⁰ Αντ' αυτού, για παιχνίδι του είχε ένα κεραμιδάκι στο οποίο έβαζε καρβουνάκι απ' την πυροστιά που μαγείρευαν και ψάλλοντας «αλούγια – αλούγια» (αλληλουΐα), λιβάνιζε την οικογένειά του κι όλες τις προσφυγικές οικογένειες που έμεναν στην αποθήκη, έχοντας για χωρίσματα κουβέρτες που κρέμονταν ανάμεσά τους.¹⁵¹

4.1 Η εγκατάσταση στη Βόρεια Εύβοια

Στα τέλη του 1925 ο ξεριζωμός από τα πατρία εδάφη της Μικράς Ασίας οδήγησε την οικογένεια του Γέροντος Ιακώβου μαζί μ' άλλους πρόσφυγες στη Βόρεια Εύβοια, στο χωριό Φαράκλα. Εγκαταστάθηκαν

παρόλο που τον φύλαγαν σαν τα μάτια τους, γιατί τον είχαν ανάγκη για αρχιμάστορα, κι έτσι ξανάσμιξε με την οικογένειά του με θαυμαστό τρόπο». Κύριλλος Γεραντώνης, ηγούμενος Ιεράς Μονής Οσίου Δαυΐδ Ευβοίας (+) *Ο άγιος Ιάκωβος Τσαλίκης της Μονής Οσίου Δαυΐδ στην Εύβοια (1920-1991)*, 22 Νοεμβρίου 2021, <https://www.pemptousia.gr/2021/11/o-agios-iakovos-tsalikis-tis-monis-osi/> (Ημ. Ανάκτησης 5 Ιουλίου 2022)

¹⁴⁹ Στυλιανός Γ. Παπαδόπουλος, Ό.π. 2014

¹⁵⁰ Προτιμούσε να πηγαίνει κάθε απόγευμα με τη γιαγιά και τη μητέρα του ν' ανάβουνε τα καντηλάκια και να βάζει τη γιαγιά του να του λέει για τους βίους των αγίων και για τους Ιερομόναχους της οικογένειάς τους, Στυλιανός Γ. Παπαδόπουλος, Ό.π. 2014

¹⁵¹ Μένανε πάντα στην αποθήκη, γιατί τους έδιναν υποσχέσεις ότι σε λίγο θα τους μεταφέρουν αλλού, θα τους δώσουνε χωράφια και θα τους φτιάξουνε σπίτια... Αρχιμανδρίτης π. Κύριλλος Γεραντώνης, ηγούμενος Ιεράς Μονής Οσίου Δαυΐδ Ευβοίας (+), Ό.π.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

αρχικά σε κάτι σκηνές, εγκαταβιώνοντας εκεί για δύο χρόνια και μετά μεταφέρθηκαν σε μικρά σπίτια και καλλιεργούσαν κτήματα.¹⁵²

Ο πατέρας του Γέροντα κατείχε πολύ καλά την τέχνη του μάστορα, ήταν περιζήτητος στον κόσμο και γι' αυτό ήταν απασχολημένος πολλές ώρες με σχετικές εργασίες και συχνά έλειπε απ' το σπίτι. Καθοριστικό ρόλο στη ζωή και τη διαμόρφωση της προσωπικότητας του Γέροντα Ιακώβου διαδραμάτισε η προσωπικότητα της μητέρας του, Θεοδώρας.¹⁵³ Ο μικρός Ιάκωβος από έξι μόλις χρονών, χωρίς να έχει μάθει τα πρώτα κιώλας γράμματα στο σχολείο, ήξερε τα σχετικά με τη Θεία Λειτουργία και τα σιγόφελνε μόνος του. Είχε μεγάλο ζήλο να κάνει μετάνοιες, άσκηση που του εμφύσησε η μητέρα του, ακόμη και τις Κυριακές, τις οποίες πήγαινε πολύ πρωί στην Εκκλησία, πριν την έναρξη του Όρθρου, όπου διακονούσε αρχικά στο ιερό και κατόπιν στο αναλόγιο. Το χρονικό διάστημα πριν την έναρξη του Όρθρου και μέχρι να προσέλθουν στο ναό οι πιστοί για να λειτουργηθούν, επιδιδόταν συνεχώς στις στρωτές μετάνοιες.¹⁵⁴

Είναι χαρακτηριστικά και αξίζει να αναφερθούν τα λόγια του Γέροντα, ενδεικτικό του πως αντιλαμβάνονταν την ιερωσύνη τα αγνά παιδικά του μάτια και την άποψη που είχε γενικά για τα θεία πράγματα, Έλεγε επίσης ο Γέροντας: «Όταν λειτουργούσε ο παπάς του χωριού, την ώρα που οι ψάλτες έψαλλαν “Οι τα χερουβείμ μυστικώς εικονίζοντες...”, εγώ άκουα φτερουγίσματα γύρω απ' την αγία Τράπεζα». «Ο παπάς», έλεγε ο Γέροντας, «νόμιζα ότι δεν έχει σώμα. Είναι άγγελος. Έλεγα έχει

---

¹⁵² Ο.π.

¹⁵³ Στολισμένη εκείνη με τις αρετές της πίστεως, της ευσεβείας και της ελεημοσύνης, της εγκρατείας (νηστείας-σωφροσύνης), της εργατικότητας και της νοικοκυροσύνης, τις μετέδωσε με αγάπη και υπομονή στην απαλή ψυχή του παιδιού της, Ιακώβου. Του έμαθε επίσης να προσεύχεται και να κάνει πολλές μετάνοιες, Αρχιμανδρίτης π. Κύριλλος Γεραντώνης, ηγούμενος Ιεράς Μονής Οσίου Δαυΐδ Ευβοίας (+), Ο.π.

¹⁵⁴ Ο.π.

δύο κόκκαλα στους ώμους, σαν κρεμάστρα και κρέμονται τα ράσα απ' εκεί»¹⁵⁵

4.2. Η αγάπη του για την εκκλησιαστική και τη μοναστική ζωή

Ο μικρός Ιάκωβος έτρεφε μεγάλο σεβασμό για τα προσκυνήματα και τα εξωκκλήσια. Μία τακτική συνήθεια που είχε ήταν η επίσκεψη στο εξωκκλήσι της Αγίας Παρασκευής, το οποίο βρισκόταν σ' ένα λόφο λίγο έξω απ' το χωριό, που στα πρώτα χρόνια λειτουργούσε εκεί και το σχολείο του.¹⁵⁶ Ο μικρός Ιάκωβος ήταν ένας άριστος μαθητής, τόσο ως προς τη σχολική του επίδοση, όσο και ως προς την άψογη συμπεριφορά του.¹⁵⁷

Κατά τις συχνές επισκέψεις του στο εξωκκλήσι της Αγίας Παρασκευής, άναβε τα καντήλια, συγύριζε και περιποιόταν το ναό της. Σε μία απ' αυτές τις επισκέψεις του αξιώθηκε, παιδάκι τότε οκτώ – εννέα ετών, να δει ολοζώντανη την αγία Παρασκευή.¹⁵⁸ Η εμφάνιση της Αγίας Παρασκευής τον στιγμάτισε και τελικά αποφάσισε ότι θα ακολουθήσει τον μοναχικό βίο. Παρόμοια με την αγία Παρασκευή, εξίσου πραγματικά

---

¹⁵⁵ Ο.π

¹⁵⁶ Στη Φαράκλα της βόρειας Εύβοιας ο Γέροντας Ιάκωβος, από το 1927 που πήγε στην α' τάξη δημοτικού, διδάχτηκε τα θύραθεν και εκκλησιαστικά γράμματα, στην εκκλησία της Αγίας Παρασκευής του χωριού, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, Στυλιανός Γ. Παπαδόπουλος, Εκδ. Ακρίτας, 2014

¹⁵⁷ *Άγιος Γέροντας Ιάκωβος Τσαλίκης*, <https://www.monastiriaka.gr/agios-gerontas-iakonos-tsalikis-n-13080.html>, (Ημ. Ανάκτησης 8 Ιουλίου 2022)

¹⁵⁸ Ένα απόγευμα όμως, εκεί που προσευχότανε του εμφανίστηκε ολοζώντανη η αγία Παρασκευή, ακριβώς όπως ήταν στη εικόνα. Το παιδί τρόμαξε και έφυγε. Ξαναπήγε άλλη μέρα και του εμφανίστηκε πάλι. Έφυγε τρέχοντας μα η αγία του μίλησε γλύκα και τον καθησύχασε λέγοντάς του ποια είναι. Ο Ιάκωβος έκατσε δειλά-δειλά κοντά της και την άκουγε. Οι εμφανίσεις της αγίας συνεχίστηκαν, ώσπου το αγόρι συνήθισε. Κάθονταν δίπλα-δίπλα και μιλάγανε! *Άγιος Γέροντας Ιάκωβος Τσαλίκης*, <https://www.monastiriaka.gr/agios-gerontas-iakonos-tsalikis-n-13080.html>, (Ημ. Ανάκτησης 8 Ιουλίου 2022)

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ζωντανή σχέση, ο Γέροντας Ιάκωβος από παιδί είχε αναπτύξει με την Παναγία μας και άλλους αγίους μας. Καρπός της πίστεως του και της ταπεινώσεώς του, καθώς και των προσευχών της οσίας μητέρας του.

Η κλίση του μικρού Ιακώβου προς το μοναχισμό ήταν εμφανής από τη νεανική του ηλικία. Αυτή η αγία ζωή του και τα χαρίσματα που τη συνόδευαν ήταν η αιτία να ξεχωρίζει στα μάτια των συγχωριανών του, αλλά και των κατοίκων των γύρω χωριών, όπου πήγαινε, είτε ως βοηθός του πατέρα του στα μαστορέματα και τις σχετικές εργασίες με τις οποίες καταπιανόταν, είτε ως ψάλτης που πήγαινε στις γιορτές τους. Έτσι, έτρεφαν μεγάλη συμπάθεια και έδειχναν έναν ιδιαίτερο σεβασμό προς το πρόσωπό του, αφού όλοι στο χωριό τον είχαν για ιερό πρόσωπο,¹⁵⁹ παρά το νεαρό της ηλικίας του και δε δίσταζαν, αρκετές φορές να καταφύγουν σε αυτόν για βοήθεια, όποτε παρουσιαζόταν ανάγκη.

Ο μικρός Ιάκωβος ήταν ένας άριστος μαθητής, τόσο ως προς τη σχολική του επίδοση, όσο και ως προς την άψογη συμπεριφορά του.¹⁶⁰ ώστε ο δάσκαλος του τον είχε σε ιδιαίτερη υπόληψη, όπως επίσης και ο επιθεωρητής, οι οποίοι αμφότεροι παρότρυναν τους γονείς του να τον στείλουν στη Χαλκίδα στο Γυμνάσιο για να συνεχίσει την εγκύκλια μόρφωσή του.¹⁶¹ Ο πατέρας του όμως δεν συναίνεσε σε αυτό, φοβούμενος ότι ο γιός του κατά τη μετάβασή του αυτή, θα έρθει αντιμέτωπος με τις παγίδες της κοινωνίας και θα κινδυνεύσει να αλλοτριωθεί ψυχικά και πνευματικά.¹⁶²

Έτσι, σε ό,τι αφορά την εκπαίδευσή του, ο Γέροντας Ιάκωβος το 1933 αφού ολοκλήρωσε το Δημοτικό δεν κατάφερε να παρακολουθήσει το

---

¹⁵⁹ Άγιος Γέροντας Ιάκωβος Τσαλίκης, <https://www.monastiriaka.gr/agios-gerontas-iakonos-tsalikis-n-13080.html>, (Ημ. Ανάκτησης 8 Ιουλίου 2022)

¹⁶⁰ Ο.π.

¹⁶¹ . Κύριλλος Γεραντώνης, ηγούμενος Ιεράς Μονής Οσίου Δαυΐδ Ευβοίας (+), *Ο άγιος Ιάκωβος Τσαλίκης* Ο.π.

¹⁶² Ο.π.

Γυμνάσιο. Σ' αυτό συνετέλεσε βέβαια η φτώχεια και η ανέχεια που αντιμετώπιζε η οικογένειά του εκείνη την περίοδο.¹⁶³ Τελικά ο νεαρός Ιάκωβος παρέμεινε στο χωριό του και εργαζόταν στα χωράφια του πατέρα του, όπως επίσης και σε ξένα για μεροκάματο. Όσο όμως κουβάλαγε πέτρες προσευχόταν. Έλεγε Παρακλήσεις και ψιθύριζε τροπάρια. Τη νύχτα έκανε πολλές μετάνοιες, διάβαζε με το λυχνάρι ή το φεγγάρι και ώρες ολόκληρες έμενε γονατιστός, κάτι που το είχε μέχρι την κοίμησή του.¹⁶⁴ Επίσης, εργαζόταν ως βοηθός του πατέρα του στα μαστορέματα και τα χτισίματα.¹⁶⁵

Ο Ιάκωβος, όντας στην ηλικία των 13 και 14 ετών, άρχισε να προσδεύει σιγά-σιγά στον ασκητικό βίο. Ολόκληρη την ημέρα, απασχολημένος στις δουλειές με τις οποίες καταπιανόταν, τόσο για να εξασφαλίζει το μεροκάματο, όσο και για να εξυπηρετεί τους συγχωριανούς του στις δικές τους ανάγκες, πάντα πρόθυμος να προσφέρει σε όλους ένα χέρι βοήθειας με πολύ συμπόνια. Ενώ το βράδυ στο σπίτι του, ουδέποτε παρέλειπε να επιδίδεται με ιδιαίτερο ζήλο στην προσευχή και στις μετάνοιες.¹⁶⁶ Αλλά και στο θέμα της νηστείας¹⁶⁷ και σε οποιοδήποτε άλλο θέμα πνευματικού περιεχομένου που αφορούσε τον εαυτό του, στην περίπτωση του αγίου Ιακώβου έβρισκε απόλυτη εφαρμογή η ευαγγελική ρήση: «Η Βασιλεία του Ουρανών βιάζεται και βιασταί αρπάζουσιν αυτήν».¹⁶⁸ Όση βία ασκούσε στον εαυτό του από τη μία, με τόση επιείκεια από την άλλη αντιμετώπιζε τους άλλους στις αμαρτίες και τα σφάλματά

---

¹⁶³ Άγιος Γέροντας Ιάκωβος Τσαλίκης, <https://www.monastiriaka.gr/agios-gerontas-iakonos-tsalikis-n-13080.html>, (Ημ. Ανάκτησης 8 Ιουλίου 2022)

¹⁶⁴ Ο.π

¹⁶⁵ Παύλος Μητροπολίτης Σισανίου Άνθρωπος που δεν είναι ταπεινός δεν μπορεί να αγαπήσει, εκδ. Εν πλω, 2018, σ. 25

¹⁶⁶ Ο.π.

¹⁶⁷ Ο.π.

¹⁶⁸ Ματθ. 11:12

τους.¹⁶⁹ Όμως, ορισμένες φορές αντί για σεβασμό εισέπραττε ειρωνείες και πειράγματα από κάποιους συγχωριανούς. Αλλά η αντίδραση του νεαρού Ιακώβου ήταν υποδειγματική απέναντι σε τέτοιου είδους συμπεριφορές, αφού ούτε απαντούσε, ούτε ανταπέδιδε.

Τις δύσκολες πραγματικά μέρες της γερμανικής κατοχής, συγκεκριμένα τον Ιούλιο του 1942, ο Γέροντας Ιάκωβος, είκοσι δύο ετών πλέον, βίωσε με μεγάλη θλίψη την απώλεια της πολυαγαπημένης του μητέρας, Θεοδώρας, με την οποία ήταν φυσικά και πνευματικά συνδεδεμένος¹⁷⁰.

4.3. Η περίοδος της στρατιωτικής θητείας του

Κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου, συγκεκριμένα το έτος 1947, έφτασε η ώρα να εκπληρώσεις τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις. Κατά τη διάρκεια της τριετούς στρατιωτικής του θητείας υπηρέτησε αρχικά στο Βόλο κι ύστερα στο Κέντρο Εφοδιασμού και Μεταφορών στον Πειραιά.

Έχοντας συνεχώς ως απλανή οδηγό και βοηθό του την ακλόνητη πίστη του, τις προσευχές και τις δεήσεις του προς τον ύψιστο Θεό, έχοντας πάντοτε μαζί του το θαυματουργό εικονισματάκι του αγίου Χαραλάμπη, ο οποίος στο παρελθόν θαυματουργικά τον είχε θεραπεύσει, και όντας στολισμένος με πολλές αρετές, κατάφερε να ξεπεράσει όλες τις δυσκολίες και όσες δοκιμασίες αντιμετώπισε όλο αυτό το χρονικό διάστημα.

Ο Γέροντας Ιάκωβος συνέχισε ανελλιπώς και στο στρατό τον έντονο πνευματικό αγώνα του. Ουδέποτε κατά τη διάρκεια της θητείας του έφαγε λαδερό φαγητό τις Τετάρτες και τις Παρασκευές, καθώς και τις

---

¹⁶⁹ Παύλος Μητροπολίτης Σισανίου, Ο.π., σ. 89.

¹⁷⁰ Ο.π.

Σαρακοστές των Χριστουγέννων και του Πάσχα. Αυτό βέβαια γινόταν με μεγάλες θυσίες. Η ευχαρίστησή του ήταν μεγάλη που πήγαινε και προσκυνούσε όλους τους μεγάλους ναούς και τα εκκλησάκια που υπήρχαν στη διαδρομή απ' τον Πειραιά μέχρι την Αθήνα. Αυτό γινόταν με καθημερινή σχεδόν πεζοπορία, η οποία βέβαια άφησε τα σημάδια της που φάνηκαν αργότερα¹⁷¹ Όταν απολύθηκε από τις τάξεις του ελληνικού Στρατού, το έτος 1949,¹⁷² έχοντας πλέον συμπληρώσει το τριακοστό έτος της ηλικίας του, φρόντισε αμέσως να αποκαταστήσει την αδελφή του, σύμφωνα με την επιθυμία της μητέρας του. Έχοντας μέχρι τότε, απολύτως, ως τύπο και υπογραμμό τη ζωή και το παράδειγμα του Χριστού, πήρε την οριστική απόφαση να εγκαταλείψει τα εγκόσμια και να ενδυθεί το μοναχικό Σχήμα, που τόσο πολύ από μικρός επόθησε.

Αρχική επιθυμία του π. Ιακώβου ήταν να επισκεφτεί τους Αγίους Τόπους κι εκεί να ασκητέψει στην Έρημο. Θεώρησε όμως καλό πριν αναχωρήσει για τους Αγίους Τόπους πρώτα να επισκεφθεί το μοναστήρι του Όσιου Δαβίδ, για να ζητήσει τη βοήθεια και τη μεσιτεία του οσίου.¹⁷³

Όμως ένα αληθινά θαυμαστό γεγονός που έλαβε χώρα εκεί ανέτρεψε τα σχέδιά του. Την εποχή εκείνη ζούσαν στη Μονή τρία γεροντάκια με το ιδιόρρυθμο σύστημα. Ηγούμενος ήταν ο μακαριστός αρχιμανδρίτης Νικόδημος Θωμάς, άνθρωπος ενάρετος, ηθικός και πολύ ελεήμων, εργασθείς με πολύ ζήλο για την αναστήλωση της Μονής.

---

¹⁷¹ Στυλιανός Παπαδόπουλος, Ό.π., σ. 105.

¹⁷² Ό.π., σ. 107.

¹⁷³ Ό.π.

4.4 Η Μοναχική ζωή του Αγίου Ιακώβου

Μόλις εξεπλήρωσε την επιθυμία της μητέρας του να παντρεύσει την αδελφή του, ήρθε η ευλογημένη ώρα να εκπληρώσει και τη δική του παιδιόθεν επιθυμία. Χωρίς κανέναν απολύτως δισταγμό, το έτος 1951, σε ηλικία τριανταενός ετών προσέρχεται στην ιερά μονή του Οσίου Δαβίδ στις Ροβιές Ευβοίας για να γίνει δόκιμος μοναχός και στις 19 Δεκεμβρίου 1952 στη Χαλκίδα χειροτονείται ιερέας από τότε Μητροπολίτη Χαλκίδας, Γρηγόριο.¹⁷⁴

Από εκείνη τη στιγμή και έπειτα η ζωή του ήδη μυημένου στον ασκητικό βίο, μοναχού Ιακώβου, κύλησε με πολύ εργασία στο μοναστήρι και ταυτόχρονα αδιάλειπτη προσευχή, άλλοτε πολύωρη προσευχή στο ασκητήριο του Οσίου Δαβίδ, ενώ οι θεοπτίες και οι θεοσημείες, εντός και εκτός της ιεράς μονής, σχετιζόμενες με τον φωτισμένο εκ του Θεού μοναχό, συνεχώς πλήθαιναν. Τα ασκητικά του παλαίσματα τον ανέβασαν σε υψηλά πνευματικά επίπεδα¹⁷⁵, ενώ αξιώθηκε πολλές φορές να δει και να συνομιλήσει με τον όσιο Δαβίδ και τον Άγιο Ιωάννη τον Ρώσο. Επίσης αξιώθηκε να λάβει το ουράνιο χάρισμα της προοράσεως.¹⁷⁶

Όλα τα παραπάνω ήταν οι πλούσιοι καρποί που απέφερε η άκρα και τέλεια υπακοή, την οποία ο μοναχός Ιάκωβος έθεσε ως απαραίτητη αρχή ξεκινώντας τη μοναχική ζωή. Ουδέποτε διανοήθηκε να κάνει κάτι χωρίς προηγουμένως να λάβει την ευλογία του ηγουμένου του.¹⁷⁷ Η ώβειος υπομονή του μοναχού και ο υπεράνθρωπος ζήλος για την πνευματική άνοδο και τελείωσή του στάθηκαν η αφορμή να στραφούν

---

¹⁷⁴ http://users.sch.gr/markmarkou/1971/koim/gregorios_pleiathos.htm, (Ημ. Ανάκτησης 8 Ιουλίου 2022)

¹⁷⁵ Ό.π.

¹⁷⁶ Ό.π.

¹⁷⁷ Στυλιανός Παπαδόπουλος, Ό.π., σ. 105.

έστρεψαν με όλη τους την ορμή εναντίον του, τα φθονερά και πεπυρωμένα βέλη του πονηρού, τα καθ' ημών δολίως κινούμενα. και δολίως κινούμενα βέλη του πονηρού. Αρχικά, οι πειρασμοί και οι δοκιμασίες ξεκίνησαν μέσα στη μονή από τους ίδιους τους πατέρες που εγκαταβίωναν μαζί του, εξαιτίας της άσχημης συμπεριφοράς τους απέναντί του.¹⁷⁸

Από την άλλη ήρθε αντιμετώπος με μια εξίσου μεγάλη δοκιμασία που δεν ήταν άλλη από τη μεγάλη φτώχεια που αντιμετώπιζε η Μονή εκείνη την εποχή.¹⁷⁹ Η κατάσταση εκεί ήταν δύσκολη, καθώς αφενός το μοναστήρι ήταν εγκαταλελειμμένο και μέσα ζούσαν βοσκοί με τα ζώα τους, αφετέρου οι μοναχοί δεν του έδωσαν ιδιαίτερη σημασία δίνοντάς του ένα κατεστραμμένο κελί.¹⁸⁰ Όμως τίποτα δεν στάθηκε ικανό να τον λυγίσει, συνεχίζοντας απτόητος τον αγώνα του, αν και κάποια στιγμή, λόγω των εξαιρετικά ακραίων και αντίξοων συνθηκών, αναγκάστηκε να αποχωρήσει από τη Μονή και να επιστρέψει στη Φαράκλα. Τελικά, παρά τις αντίθετες πιέσεις, έλαβε τη γενναία απόφαση να υπομείνει αγόγγυστα αυτές τις δοκιμασίες και ξαναπήγε στο Μοναστήρι όπου βοηθούσε στην

---

¹⁷⁸ Οι τρεις μοναχοί που ζούσαν εκεί, φαίνονταν παραδομένοι στον άθλιο κατήφορο της Μονής. Όλοι τον κακοπήραν και του κακοφέρθηκαν. Του μιλούσαν άσχημα, τον περιφρονούσαν, δεν του έδιναν φαγητό. Τον έβαλαν σ' ένα κελί ερείπιο. Ο μοναχός Άνθιμος και οι τσοπάνηδες του άνοιξαν φρικτό πόλεμο. Όταν ο ηγούμενος της Μονής, αναγνωρίζοντας την αρετή του, τον έκλεισε μοναχό και τον έκανε οικονόμο της μονής ο πόλεμος εναντίον του έγινε ακόμη μεγαλύτερος, *Άγιος Γέροντας Ιάκωβος Τσαλίκης*, <https://www.monastiriaka.gr/agios-gerontas-iakonos-tsalikis-n-13080.html>, (Ημ. Ανάκτησης 8 Ιουλίου 2022)

¹⁷⁹ Το ερειπωμένο κελί του ήταν παγωμένο γιατί είχε χαλασμένα παντζούρια που από τις χαραμάδες τους στους βαρείς χειμώνες ο αέρας περνούσε το χιόνι μέσα, και με τα τρύπια πατώματα, που από κάτω τους βάζανε τα γίδια της Μονής. Ακόμη η στέρωση απολύτως αναγκαίων αγαθών και των χειμερινών ακόμη ρούχων και παπουτσιών τον έκαναν με τις βροχές, τους πάγους και το πολύ χιόνι να τρέμει σύγκορμος και να αρρωσταίνει συχνά. Αρχιμανδρίτης π. Κύριλλος Γεραντώνης, ηγούμενος Ιεράς Μονής Οσίου Δαυΐδ Ευβοίας (+), *Ο άγιος Ιάκωβος Τσαλίκης της Μονής Οσίου Δαυΐδ στην Εύβοια (1920-1991)*, 22 Νοεμβρίου 2021, <https://www.pemptousia.gr/2021/11/o-agios-iakonos-tsalikis-tis-monis-osi/> (Ημ. Ανάκτησης)

¹⁸⁰ Στυλιανός Παπαδόπουλος, *Ο.π.*, σ. 124.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

καθαριότητα, στον κήπο και επιδιόρθωνε πόρτες και στέγες, όμως εισέπραττε ειρωνείες και αποδοκιμασίες ενός από τους μοναχούς.¹⁸¹

Και ο σατανάς τον πολέμησε με σφοδρότητα θέτοντας σε εφαρμογή όλες τις πανουργίες και τα τεχνάσματά του. Ο άγιος Ιάκωβος έναντι σε όλες αυτές τις δοκιμασίες και τους πειρασμούς είχε τα ακαταμάχητα όπλα της πίστης, της υπακοής, της αδιάλειπτης προσευχής και της αγάπης του προς όλους.

Στις 31 Νοεμβρίου του 1952 εκάρη μοναχός και ο ηγούμενος τον κατέστησε Οικονόμο της Μονής. Ο π. Ιάκωβος αξιώθηκε να λάβει και το χάρισμα της ιερωσύνης.¹⁸² Η χειροτονία του σε διάκονο έγινε στις 18 Δεκεμβρίου του 1952 στο εκκλησάκι της Αγίας Βαρβάρας στη Χαλκίδα και σε ιερέα την επομένη 19 Δεκεμβρίου στο παρεκκλήσι του Επισκοπείου. Ο Ιάκωβος μάλιστα επιδόθηκε σε καθημερινή άσκηση και τέλεση της Θείας Λειτουργίας. Το 1953 ερεύνησε την περιοχή και ανακάλυψε τη μικρή σπηλιά που αποτελούσε το ασκητήριο του οσίου Δαβίδ.

Αντάξια της θαυμαστής ζωής του Αγίου Ιάκωβου Τσαλίκη ήταν και η κοίμησή του, οσιακή. Την προγνώριζε, γι' αυτό και παρακάλεσε αγιορείτη Ιεροδιάκονο, τον π. Γεννάδιο τον Κουτλουμουσιανό, που εξομολόγησε το πρωί της 21ης Νοεμβρίου 1991, ημέρα των Εισοδίων της Παναγίας, να μείνει στο Μοναστήρι ως το απόγευμα, για να τον «ντύσει». Την ημέρα εκείνη, των Εισοδίων της Παναγίας κοιμήθηκε.

---

¹⁸¹ Ο.π

¹⁸² Ένας σύγχρονος Άγιος, ο όσιος Ιάκωβος (Τσαλίκης), Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Έκδοση των Πατέρων της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Λίμνη Ευβοίας 2018, σ. 176.

Κεφάλαιο Ε: Η Παιδαγωγική σκέψη των Τεσσάρων σύγχρονων Αγίων, Νεκταρίου Παΐσιου, Πορφυρίου, Ιακώβου.

5.1. Η Παιδαγωγική σκέψη του Αγίου Νεκταρίου, επισκόπου Πενταπόλεως.

Η παιδαγωγική σκέψη του Αγίου Νεκταρίου τεκμηριώνεται θεολογικά αλλά και αγιοπνευματικά. Η διδασκαλία του διέφερε από το ανθρωποκεντρικό ήθος που προέβαλλαν οι Δυτικοί είχε ως κέντρο την Ορθόδοξη θεανθρωποκεντρικότητα της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Η δημιουργική διδασκαλία του Αγίου Νεκταρίου εκφράζεται εναργέστερα, στην πατρική σχέση που διατηρούσε με τις μοναχές της μονής, που ο ίδιος ίδρυσε στην Αίγινα¹⁸³. Ο Άγιος, με πρόταξη το ανθρώπινο πρόσωπο και τις ιδιαιτερότητες αυτού άφηνε να ξεπηδούν ελεύθερες οι βασικές συντεταγμένες της παιδαγωγίας του και να νουθετούν τις «άπειρες μοναχές», έχοντας εκείνος το μεγαλύτερο μέρος του σταυρού της ευθύνης της διακονίας και της θυσίας, μιμούμενος τον Χριστό¹⁸⁴. Η αντιμετώπιση των συγκεκριμένων κάθε φορά περιπτώσεων αποτελεί θέμα φρόνησης, διάκρισης και προσευχής, αφού κάθε περίπτωση πρέπει να κρίνεται με φιλανθρωπία, όχι γενικά και απρόσωπα, αλλά τοποθετώντας το πρωτείο του προσώπου σ' όλη τη

---

¹⁸³ Νεκτάριος Κεφαλάς,, Χριστιανική ήθική τής Όρθοδόξου Άνατολικής Έκκλησίας, Άπαντα, τόμος Δ', Προλεγόμενα Κωνσταντίνου Ι. Κορναράκη, έκδ. Ίερῶς Μητροπόλεως Ύδρας, Σπετσῶν καί Αίγινης - Ίερῶς Μονῆς Αγίας Τριάδος (Άγίου Νεκταρίου) Αίγινης, Άθήναι 2010, σ. 56.

¹⁸⁴ Ιωάννα Κρητσωτάκη – Δρακωνάκη, *Η παιδαγωγική του Αγίου Νεκταρίου*, Αθήνα 20022, σ. 25.

συνάφειά του. Συγκεκριμένα διδάσκει: «ὄθεν ὁ πνευματικός ποιμὴν πρωτίστως δέον να ἦ εὐσπλαγχνος ὅπως σπεύδη πρὸς θεραπείαν των πληγῶν τοῦ λογικοῦ αὐτοῦ ποιμνίου, ἐλευθεροῖ τους πάσχοντας των κατεχόντων αὐτούς δεινῶν, παραμυθῆ τους τεθλιμμένους, ἐπανορθοῖ τους καταπεπονημένους και αποσμήχη τὰ δάκρυα των πενθούντων»¹⁸⁵.

Ο Ἅγιος Νεκτάριος, ἔχοντας ως ὅπλα την ἀρτία θεολογική συγκρότηση και τη Χάρη του Θεοῦ, δεν αδημονεῖ, ἀλλὰ με διακριτικότητα σοφοῦ ποιμένα, πλημμυρισμένος με πατρική ἀγάπη, καλλιεργεῖ τις ἀγευστες ἀπὸ πνευματικότητα νέες μοναχές. Συγκαταβαίνοντας στα διανοητικά και πνευματικά επίπεδά τους με ταπεινοφροσύνη μεταλαμπαδεύει την πολύτιμη διδασκαλία του Ἁγίου Πνεύματος.¹⁸⁶ Κατάφορτος ἀπὸ βαθιές γνώσεις και ἀξιολογώντας τα πνευματικά και ἀσκητικά μέσα παιδαγωγούσε τις δόκιμες ψυχές, πορευόμενος με θεμελιώδη ἀρχή το θέλημα του Θεοῦ, με πνεῦμα ἐλευθερίας, καθὼς «η πνευματική πατρότητα και η πνευματική υἰότητα πρέπει να καλλιεργούνται μέσα στο πνεῦμα της ἐν Χριστῷ ἐλευθερίας και της κοινῆς ἀναφορᾶς στο θέλημα του Θεοῦ. Μόνο ὅταν διασφαλίζεται η ἐλευθερία των ἀνθρώπων γεννιούνται υγιή πνευματικά τέκνα, ολοκληρωμένα πρόσωπα». Η ἀληθινή ἐλευθερία, ὅπως διδάσκει ο Ἅγιος εἶναι η συμφωνία με το θέλημα του Θεοῦ, ὅπου ο ἀνθρώπος δεν ἐπιλέγει κατὰ προτίμηση, ἀλλὰ η ἐπιλογή του προέρχεται ἀπὸ ἐσωτερική ἠθική ἀνάγκη¹⁸⁷

Ἐνα ἄλλο χαρακτηριστικό της παιδαγωγικῆς σκέψης του Ἁγίου Νεκταρίου εἶναι η ταπείνωση και η ταπεινοφροσύνη. Η ταπεινοφροσύνη εἶναι μεγάλη ἀρετή, εἶναι «ὁδηγὸς ἠθικῆς ἀνυψώσεως, κλῖμαξ ἠθικῆς

---

¹⁸⁵ Νεκτάριος Κεφαλάς, *Τὸ Γνώθι σαυτόν*, Ἀπαντα, τόμος Ε', Προλεγόμενα Νικολάου Τζιβάκη, ἐκδ. Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Αἰγίνης - Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίας Τριάδος (Ἁγίου Νεκταρίου) Αἰγίνης, Ἀθῆναι 2011, σ. 32.

¹⁸⁶ Ἰωάννα Κρητσωτάκη – Δρακωνάκη, *Ὁ.π.* σ. 25.

¹⁸⁷ Ὁ.π

τελειώσεως, μέσον τῆς πρὸς τὸν Θεὸν φιλίας καὶ ἐπικοινωνίας, ἀρχὴ τῆς ἡμῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεως, καὶ τέλος τῆς ἀληθοῦς τοῦ Θεοῦ γνώσεως»¹⁸⁸.

Εάν η ταπεινοφροσύνη δεν μπει σαν θεμέλιο της ηθικής οικοδομῆς, τα πάντα, ἄσκοπα και μάταια θα οικοδομούνται και θα γκρεμίζονται πολὺ εὐκόλα, σύμφωνα με τὴν παραβολὴ του Ευαγγελίου για την οικοδομὴ εκείνη που εἶχε κτιστεῖ πάνω στην ἄμμο·¹⁸⁹ «διότι οὐδέν ἐστιν, οὐδέν των ἡμετέρων κατορθωμάτων, ὃ οὐ ταύτης δεῖται»¹⁹⁰. Αληθινὰ μακάριοι εἶναι αυτοὶ ποὺ κατέκτησαν τὴν ταπεινοφροσύνη, διότι εἶναι γραμμένο ὅτι: «Κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν»¹⁹¹.

Ἡ Κωνσταντῖνα Ἀρκουμάνη γράφει σχετικά με τὴν παιδαγωγικὴ συμπεριφορὰ που ἐφάρμοζε ὁ Ἅγιος Νεκτᾶριος ἀπέναντι στους μαθητὲς του. «Εἶναι ἀξιοσημείωτος ὁ τρόπος με τὸν ὁποῖο ἐνεργούσε ὁ Ἅγιος Νεκτᾶριος ὡς διευθυντὴς τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς. Τον ἀποκαλοῦσαν “παιδαγωγὸ τῆς ἀγάπης” και δεν εἶχαν ἄδικο, ἀφοῦ ὅταν ἀντιμετώπιζε ἀντιδραστικούς μαθητὲς ὁ Ἅγιος προσπαθοῦσε να τους συνεντῆσει ρίχνοντας ἐπάνω του τὸ φταίξιμο. Δεν χρησιμοποιούσε τις τιμωρίες ὡς μέσο διαπαιδαγώγησης, διότι φοβόταν ὅτι με αὐτὸ τὸ τρόπο θα δημιουργήσει ψυχολογικά τραύματα ἢ ἐμπάθεια στο παιδί»¹⁹². Ὁ Ἅγιος Νεκτᾶριος προτίμησε να πάρει ἐπάνω του τὸ βάρος τῆς ἀμαρτίας των μαθητῶν του μιμούμενος τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό. Μεγάλο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει και ἓνα περιστατικό σύμφωνα με τὸ ὁποῖο «τὴν ὥρα του κοινού δείπνου, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἐτρωγαν, ἐκεῖνος προσευχόταν στον Θεό για τὸ πρόβλημα και ὑπέβαλλε τὸν εαυτό του σε αυστηρὴ νηστεία. Τὸ ζήτημα

---

¹⁸⁸ Τό Γνώθι σαυτόν, τ. Ε', σ. 286

¹⁸⁹ Ματθ. 7, 26.

¹⁹⁰ Τό Γνώθι σαυτόν, τ. Ε', σ. 286

¹⁹¹ Τό Γνώθι σαυτόν, τ. Ε', σ. 287

¹⁹² Κωνσταντῖνα Ἀρκουμάνη, «Τὸ παιδαγωγικό παράδειγμα του ἁγίου Νεκταρίου για τὴν ἀντικοινωνικὴ συμπεριφορὰ των μαθητῶν», 24 Ὀκτωβρίου 2017, Πemptousia, <https://www.pemptousia.gr/2017/10/to-pedagogiko-paradigma-tou-ag-nektariou-gia-tin-antikiononiki-simperifora-ton-mathiton/>

αυτό συγκλόνισε τη μικρή κοινότητα της Ριζαρείου. Ίσως, γιατί πρώτη φορά στη ζωή τους μαθητές και καθηγητές έβλεπαν έναν διευθυντή της Σχολής να μην ψάχνει για ευθύνες στους άλλους, αλλά στον εαυτό του. Οι μαθητές άλλαξαν ριζικά! Ο Άγιος δεν ήθελε ποτέ την εξόντωση εκείνων που παρεκτρέπονταν. Οι υπαίτιοι του επεισοδίου δεν ήθελαν να φάνε ούτε αυτοί τις ημέρες που ο Νεκτάριος δεν έτρωγε. Έκλαψαν πικρά και μεταμελήθηκαν.»¹⁹³ Οδηγούμαστε, λοιπόν, στο συμπέρασμα ότι οι σύγχρονοι εκπαιδευτικοί αλλά και γονείς θα μπορούσαν να μιμηθούν το παράδειγμα του αγίου Νεκταρίου και δείχνοντας αγάπη και ταπείνωση στους μαθητές τους να μεταστρέφουν τη σκέψη και τον κακό τους λογισμό σε αγαθό και ωφέλιμο¹⁹⁴.

Ο εμπνευσμένος παιδαγωγός έβλεπε την παιδεία και τον πολιτισμό με οικουμενική και πανανθρώπινη προοπτική. Πρώτα πρώτα τόνιζε ότι η αγωγή των νέων αρχίζει από τη βρεφική ηλικία· τότε συντελείται η εκτύλιξη όλων των δυνάμεων του ανθρώπου. Είναι το σημείο της μεταβάσεως από το “δυνάμει” εις το “ενεργεία”». Κύριο παράγοντα της αγωγής για την κοινωνικοποίηση και τη σωστή ανατροφή των παιδιών θεωρούσε τους γονείς και μάλιστα τις μητέρες¹⁹⁵.

Ο πρωταρχικός σκοπός της αγωγής κατά τον άγιο πατέρα επικεντρώνεται στο ιδεώδες της κατά Χριστόν τελειώσεως του ανθρώπου. Η ευσέβεια, δίδασκει, αποτελεί την πρώτη βάση του ενάρετου βίου. Είναι αναγκαίο η παιδεία και η θρησκεία να συμβαδίζουν. Δεν αρκεί για την ολοκλήρωση του ανθρώπου η διανοητική καλλιέργεια· απαιτείται και η

---

¹⁹³ Σοφία Σφυρόερα, *Άγιος Νεκτάριος ο άγιος της αγάπης και της συγγνώμης*, Εκδ. Πεδίο Αθήνα 2013, σ. 63-64

¹⁹⁴ Κωνσταντίνα Αρκουμάνη, *Ό.π.*

¹⁹⁵ Ιωάννα Κρητσωτάκη – Δρακωνάκη, *Ό.π.* σ. 14.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

θηρησκευτική για την αποφυγή της μονομερούς ανατροφής. Κατεξοχήν μέσο παιδαγωγίας θεωρούσε την αγιαστική χάρη του αγίου Πνεύματος¹⁹⁶.

Ο Άγιος, πραγματικά πρωτοπόρος σε καινοτόμες δράσεις, εισήγαγε γεωπονικά μαθήματα στις δραστηριότητες της σχολής, αξιοποιώντας τον κήπο της. Αυτό τον καθιστά για έναν ακόμη λόγο καινοτόμο εκπαιδευτικό. Ο ίδιος ως δάσκαλος συνέγραφε ειδικά εγχειρίδια, όταν το μάθημα που δίδασκε δεν είχε σύγγραμμα. Εντυπωσιαζόμαστε από την έφεσή του στη μεταβίβαση των γνώσεων, τον πόθο του να κάνει και άλλους κοινωνούς της παιδείας. Δεν αυτοσχεδίαζε, ούτε παρουσιαζόταν απροετοίμαστος στις παραδόσεις του. Προγραμματίζε και σχεδίαζε τα μαθήματά του. «Ο δάσκαλος πρέπει να ξέρει δέκα πράγματα, γιά να διδάξει το ένα», έλεγε. Η παιδαγωγική αυτή αρχή έχει πραγματικό αντίκρισμα στον Άγιο Νεκτάριο. Το πλήθος των γνώσεών του αποτυπώνεται στο τεράστιο για την εποχή, τα μέσα, και τις υποχρεώσεις του, συγγραφικό έργο του¹⁹⁷.

Καινοτόμος υπήρξε ως διδάσκαλος και για τη γυμναστική. Ο Άγιος Νεκτάριος στην ομιλία του «Περί Γυμναστικής» ξεκινά από την αφετηρία του «ενός υλο-πνευματικού όντος», που είναι ο άνθρωπος. Όταν το σώμα πάσχει, όλος ο άνθρωπος πάσχει¹⁹⁸. Κι επειδή πολλοί παράγοντες επιβουλεύονται την υγεία της ψυχής και του σώματος, «ο άνθρωπος οφείλει να προνοήσει υπέρ της ενισχύσεως αμφοτέρων». Διότι το σώμα που έχει ευεξία υπηρετεί την ψυχή πρόθυμα και ακούραστα, η δε ψυχή όταν σωφρονεί και υγιαίνει, χειρίζεται και τις δυνάμεις του σώματος με σωφροσύνη. Έτσι, ο Άγιος δέχεται τη «σύμμετρο σωματική γυμνασίαν ως αναγκαία άσκησιν», όχι μόνο λόγω του στενού συνδέσμου μεταξύ ψυχής και σώματος, αλλά και «διότι η μεν άκρα της ψυχής ανάπτυξις δια τους

---

¹⁹⁶ Ο.π.

¹⁹⁷ Σοφία Σφυρόερα, σ. 97.

¹⁹⁸ Θεόδωρος Ζήσης, *Ο Άγιος Νεκτάριος ως Διδάσκαλος*, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 141

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

υπερβάλλοντας πόνους φθείρει το σώμα, η δε άκρα του σώματος ανάπτυξεις δια την αδιάλειπτον άσκησιν φθείρει την ψυχήν (κατά τον Αριστοτέλη)»¹⁹⁹. Έπειτα προχωρεί βαθύτερα και εξηγεί γιατί η υπερβολική σωματική άσκηση «διτώς την ψυχήν διαφθείρει»: διαφθείρει διπλά την ψυχή, έμμεσα μεν με την επερχόμενη ασθένεια, άμεσα δε με την υπερβολική δύναμη του σώματος. Διότι η υπερβολική δύναμη του σώματος, το καθιστά ανυπότακτο, θρασύ και απειθές προς τα προστάγματα της ψυχής. Του παρέχει δε το θράσος να επαναστατεί κατά του πνεύματος. Άρα, αν θα θέλαμε να απομονώσουμε έναν ουσιαστικό ορισμό, θα λέγαμε ότι ο σκοπός της γυμναστικής, κατά τον Άγιο Νεκτάριο, είναι «η ενίσχυσις των σωματικών δυνάμεων προς πρόθυμον ικανοποίησιν των απαιτήσεων του πνεύματος.»²⁰⁰

Σπουδαία είναι η θέση του Αγίου Νεκταρίου για την ανάγκη διδασκαλίας της ελληνικής φιλοσοφίας στα παιδιά. Συγκεκριμένα τόνιζε: «Η Έλληνική φιλοσοφία είναι ή βάση και τό θεμέλιο για μία άληθινή ανάπτυξη και μόρφωση. Είναι ο παιδαγωγός του ανθρώπου... Η Έλληνική φιλοσοφία έδίδαξε την πρόνοια του Θεού για την ανθρωπότητα, και με τίς όρθές από τίς θεωρείες της, χειραγώγησε ως παιδαγωγός την ανθρωπότητα προς τον Χριστό. Η φιλοσοφία υπήρξε και είναι κτήμα των Έλλήνων και κανένας δέν είναι δυνατόν νά την αφαιρέσει από αυτούς. Με την διάδοσή της ανάμεσα στα έθνη τά προσελκύει και τούς προσφέρει Έλληνικότητα, χωρίς ή ίδια νά χάνει ποτέ την έλληνικότητά της. Όσοι γίνονται όπαδοί της, όσοι όμιλοϋν την Έλληνική γλώσσα, δέν είναι πιά ξένοι, αποβάλλουν κάθε βαρβαρότητα και αποκτοϋν έλληνικότητα και ευγένεια. Ο προορισμός της Έλληνικής φιλοσοφίας είναι ή διάπλαση όλων, κατά τέτοιον τρόπο, ώστε νά γίνωνται Έλληνες. Η Έλληνική φιλοσοφία γεννήθηκε χάριν του Χριστιανισμού και ταυτίσθηκε με αυτόν,

---

¹⁹⁹ Ο.π., σ. 142

²⁰⁰ Ο.π., σ. 143

για να εργασθεί για την σωτηρία της ανθρωπότητας. Έλληνες και φιλοσοφία είναι έννοιες άξεχώριστες. Αυτό μαρτυρεί και ο Απόστολος των εθνών Παῦλος, όταν αναφέρει: «Οἱ Ἕλληνες ἀναζητοῦν μέ πάθος τήν σοφία». Γιατί ὁ Ἕλληνας εἶναι πραγματικά γεννημένος για να φιλοσοφεί, ἐπειδή εἶναι γεννημένος για να διδάσκει τήν ανθρωπότητα... Ἀλλά ἂν ἡ ταυτόσημη μέ τόν Ἕλληνα φιλοσοφία εἶναι ὁ παιδαγωγός, ὁ ὁδηγός πρὸς τόν Χριστιανισμό, πρέπει να καταλήξουμε στό συμπέρασμα, ὅτι ὁ Ἕλληνας πλασμένος φιλόσοφος, εἶναι καί πλασμένος Χριστιανός. Εἶναι πλασμένος να γνωρίσει τήν Ἀλήθεια καί να τήν διαδίδει στά ἄλλα ἔθνη. Ναί, ὁ Ἕλληνας ἐγεννήθηκε ἀπό θέληση τῆς Θείας Πρόνοιας διδάσκαλος τῆς ανθρωπότητας. Αυτό τό ἔργο εἶναι ἡ πνευματική κληρονομιά του, αὐτή εἶναι ἡ ἀποστολή του, αὐτό εἶναι τό ξεχωριστό κάλεσμά του ἀνάμεσα στά ἔθνη»²⁰¹.

Ἐν κατακλείδι, ὁ Ἅγιος Νεκτάριος ὡς παιδαγωγός τόνιζε ὅτι Ἡ παιδεία καί ὁ πολιτισμός με οἰκουμενική καί πανανθρώπινη προοπτική εἶναι καρποί του ελληνοῦ πνεύματος καί αὐτό καθιστά τους Ἕλληνες, εἴτε ὡς φιλοσόφους, εἴτε ὡς επιστήμονες, εἴτε ὡς Πατέρες ,διδασκάλους τῆς ανθρωπότητας²⁰². Ὁ ελληνοῦς ἐκφρασμένος ὡς φιλοσοφία καί ὁ χριστιανισμός συνδέονται ἀρρηκτα. Πάμπολλες φορές στα συγγράμματα του καί στους λόγους του χρησιμοποιεῖ τήν ἀρχαία ελληνοῦ γράμματεία.

Ἡ ἐδική ἀγάπη πρὸς τήν πατρίδα, ἐδικτερο χαρακτηριστικό του ελληνοῦ πατριωτισμοῦ εἶναι ἡ ἐξισορρόπηση με τὸ Διεθνοῦ καί τὸν Κοσμοπολιτισμό, ὅπως ἀναφέρει σε ομιλία του: «περὶ κλήσεως καί ἀποστολῆς του Ἕλληνοῦ» ἐπίσης στο ἔργο του : «Θρησκευτικαί μελέται». Δίδασκε με ἐμφαση ὄχι στη μονομέρεια τῆς θρησκευτικῆς παιδείας, οὔτε καί στην ἀποκλειστική τροφή του νοῦ. Τὸ πρῶτο οδηγεῖ στη δεισιδαιμονία

---

²⁰¹ Νεκταρίος Κεφαλάς, *Περὶ τῆς Ἑλληνοῦς Φιλοσοφίας ὡς προπαιδείας εἰς τὸν Χριστιανισμόν*, χ.χ. σ. 17-18.

²⁰² Θεόδωρος Ζήσης, *Ὅπ.*, σ. 80.

και το φανατισμό και το δεύτερο στην αθεΐα και στην κοινωνική εκτροπή. Πρέσβευε τη συσσωμάτωση όλων των παιδευτικών αγαθών που περιέβαλλε ο Ελληνισμός κατά την μακραίωνη και διαχρονική του πορεία χριστιανικά και προχριστιανικά. Έβλεπε την Παιδεία και τον Πολιτισμό υπό οικουμενική και πανανθρώπινη προοπτική.

Τέλος σημαντικό κομμάτι στην αγωγή του παιδιού έχει η οικογένεια. Παράλληλα σημείωνε τον σεβασμό του μαθητή ως ανθρώπινου προσώπου και την ανάληψη ευθύνης του δασκάλου ως προσωπικής του αστοχίας για την παραβατική συμπεριφορά του μαθητή.

5.2. Η Παιδαγωγική σκέψη του Αγίου Παΐσιου

Ο Άγιος Παΐσιος ανέπτυξε σπουδαίες παιδαγωγικές σκέψεις, αν και ο ίδιος δεν είχε λάβει πανεπιστημιακή μόρφωση. Οδηγούμενος όμως για το Άγιο Πνεύμα αναπτύσσει μία διδασκαλία, της οποίας πολλά σημεία βρίσκονται στην παιδαγωγική σκέψη πολλών σπουδαίων Παιδαγωγών. Και ο Άγιος Παΐσιος υπογράμμιζε τη μεγάλη σπουδαιότητα της ελληνικής γλώσσας. Η στενή σχέση του χριστιανισμού με την ελληνική γλώσσα καταδεικνύεται στα λόγια του Αγίου Παΐσιου : «Είναι και μερικοί που πάνε να κάνουν μια νέα γλώσσα. Η ελληνική όμως γλώσσα έχει «γλώσσα» από τις πύρινες Γλώσσες της Πεντηκοστής! Το δόγμα της πίστεώς μας καμμιιά γλώσσα δεν μπορεί να το αποδώσει. Γι' αυτό οικονόμησε ο Θεός και η Παλαιά Διαθήκη μεταφράσθηκε από τους Εβδομήκοντα στην ελληνική γλώσσα και το Ευαγγέλιο γράφτηκε στην ελληνική γλώσσα».²⁰³

Ο Άγιος Παΐσιος έδινε πολλή σημασία στην έγκαιρη παρέμβαση των γονέων ως προς την πνευματική οικοδόμηση των παιδιών τους. Παρομοίαζε το χαρακτήρα τους με μια φρέσκια πατάτα που αν την ξύσεις λίγο ξεφλουδίζεται. Τουναντίον, αν παλιώσει θα χρειαστεί μαχαίρι για να καθαριστεί²⁰⁴. Άλλωστε μέσα από τους λόγους του γίνεται σαφές ότι Η οικογένεια καθορίζει την εξελικτική πορεία της προσωπικότητας του ανθρώπου μέσα από παιδευτικές διεργασίες και παράλληλα επηρεάζει την πρόοδο της κοινωνικής ζωής. Αυτές οι διεργασίες ενεργοποιούνται από την στιγμή που θα αρχίσει η προϊστορία του νέου ανθρώπου δηλαδή πριν από τη σύλληψή του ως πρόσωπο τότε που οι δύο νέοι γονείς

---

²⁰³ Γέροντας Παΐσιος Αγιορείτης. (1998). *Λόγοι Α'. Με πόνο και αγάπη για τον σύγχρονο άνθρωπο*. Σουρωτή Θεσσαλονίκης: Ιερόν Ησυχαστήριον «Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος», σ. 294.

²⁰⁴ Γέροντας Παΐσιος Αγιορείτης, *Λόγοι Δ, ό.π., σ. 90*

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

προβληματίζονται, προγραμματίζουν το μέλλον. Έτσι, η οικογένεια ξεκινά μέσα από μια μυστική επικοινωνία νέων ανθρώπων να επηρεάζει ψυχολογικά και παιδευτικά κάθε νέο πρόσωπο που εντάσσεται στην οικογένεια. Τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της οικογένειας, και κυρίως η ψυχοδυναμική της ασκούν βαθιές επιδράσεις στην ανθρώπινη προσωπικότητα και διαδραματίζουν έναν καθοριστικής σημασίας ρόλο στην τελική της διαμόρφωση. Η όποια κατάσταση του ενός μέλους επηρεάζει το σύστημα της οικογένειας συνολικά και αντίστροφα.

Ορίζει ως θεμέλια της οικογένειας την αρχοντική αγάπη και το σεβασμό μεταξύ των συζύγων. Η υπομονή στις δυσκολίες της οικογενειακής ζωής, όταν συνοδεύεται από προσευχή, σώζει την οικογένεια από τη διάλυση. Αναφέρεται στις υποχρεώσεις και την ευθύνη των γονέων για τη σωστή ανατροφή των παιδιών και τονίζει τη σπουδαιότητα που έχει το παράδειγμα, «η σιωπώσα παραίνεσις» των γονέων προς τα παιδιά και ο ρόλος της μητέρας. Υπογραμμίζει ότι η στοργή και η αγάπη προς τα παιδιά είναι βασικές προϋποθέσεις για τη φυσιολογική ανάπτυξή τους. Μέσα στην οικογένεια η χριστιανική πίστη πρέπει να εμφανίζεται ενσάρκωμένη. Πρέπει να είναι καθημερινά ζωντανή, μια αδιάλειπτη εμπειρία ζωής. Την οικογένεια δεν την κάνουν οι νομικοί προσδιορισμοί αλλά θεμελιώνεται στην αγάπη ανάμεσα στους συζύγους και στα παιδιά. Αυτή έχει την ευθύνη να θέσει τις βάσεις της θρησκευτικής αγωγής και να χειραγωγήσει τα παιδιά με καλοσύνη και αγάπη. Με την Αγία Γραφή ο γονιός καθιστά το ίδιο Θεό δάσκαλο του παιδιού. Εκείνος μέσω της Αγίας Γραφής το διδάσκει, το καλλιεργεί, το τελειοποιεί. Έτσι και ο άγιος Παΐσιος τόνιζε ότι καλό είναι να διαβάζονται πνευματικά βιβλία και η Αγία Γραφή τα οποία θα σου θερμαίνουν την ψυχή και σε βοηθούν να αγωνίζεσαι πολύ για να μιμηθείς τους Αγίους και

παράλληλα θα σου αφήνουν τη μεγάλη ταπείνωση. Εφόσον θα κάνεις σύγκριση τον εαυτό σου με τους Αγίους»²⁰⁵.

Το παιδί έχει ανάγκη από πολλή αγάπη και στοργή και από πολλή καθοδήγηση. Αν χορτάσει στοργή και αγάπη, όταν είναι μικρό, ύστερα έχει δύναμη να αντιμετωπίσει τα προβλήματα της ζωής. Πολλές φορές τα παιδιά ταλαιπωρούνται εξαιτίας των γονέων. Δυστυχώς τα σφάλματα των γονέων τα πληρώνουν τα παιδιά. Μερικοί γονείς καταστρέφουν τα παιδιά τους, αλλά ο Θεός δεν είναι άδικος. Έχει μεγάλη και ιδιαίτερη αγάπη για τα παιδιά που έχουν αδικηθεί στον κόσμο αυτό είτε από τους γονείς του, είτε από άλλους ανθρώπους. Όταν οι γονείς γίνονται αιτία να αδικηθεί το παιδί, ο Θεός οικονομεί, ώστε το παιδί να βοηθηθεί.

Όσον αφορά στο θέμα των υποχρεώσεων των παιδιών προς τους γονείς τους, ο Γέροντας αναφέρει ότι η ευχή των γονέων είναι η μεγαλύτερη κληρονομιά για τα παιδιά. Για αυτό να φροντίζουν να έχουν την ευχή τους. Και ο Θεός δίνει σε κάθε άνθρωπο ένα Φύλακα Άγγελο, διότι αυτό αποτελεί οικονομία Θεού και φροντίδα για τα πλάσματά Του. Ως προς τον περιορισμό των παιδιών ως την ενηλικίωσή τους ο Γέροντας θεωρεί ότι αυτός είναι αναγκαίος. Τα παιδιά και κυρίως οι έφηβοι πρέπει να μάθουν να υπακούουν. Να καταλάβουν ότι στην υπακοή προς τους γονείς κρύβεται το δικό τους συμφέρον, ώστε να υπακούουν με χαρά και να κινούνται ελεύθερα στον πνευματικό χώρο. Πρέπει να αισθανθούν τον περιορισμό ως ανάγκη, ως ευλογία Θεού. Να ευγνωμονούν τους γονείς τους που τους περιορίζουν. Επιπλέον τα παιδιά πρέπει να συζητούν με τους γονείς τους, να τους λένε τους λογισμούς τους. Κανονικά το παιδί πρέπει να εξομολογείται πρώτα στη μητέρα και μετά στον Πνευματικό. Μόνο έτσι θα μπορεί να βοηθηθεί στα προβλήματα και τις δυσκολίες.

---

²⁰⁵ Γέροντας Παΐσιος Αγιορείτης, *Επιστολές, Σουρωτή* 1994, Ι.Η. «Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος», σελ. 29- 32.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ο Άγιος Γέροντας τονίζει την κεντρική θέση την οποία οφείλουν να έχουν στη διάρκεια της αγωγής των νέων ο Χριστός και η Εκκλησία Κύριο αίτημά του τελικά είναι η αγωγή να οδηγεί τους νέους προς την Εκκλησία και δια αυτής στο Θεό και τις ευεργεσίες της Εκκλησίας, πράγμα που αποτελεί στόχο της ανθρώπινης υπάρξεως²⁰⁶.

Ο Άγιος Παΐσιος ακολουθώντας όλους τους προηγούμενους Πατέρες της Εκκλησίας μας συμφωνούσε ότι η ορθόδοξη χριστιανική αγωγή, εκφράζοντας την εκκλησιαστική πατερική παράδοση, στην οποία το ανθρώπινο πρόσωπο προσλαμβάνει μια οντολογική σημασία, που χαρακτηρίζεται από μοναδικότητα και αποκλειστικότητα αλλά και από την ταυτόχρονη καθολικότητα να χωράει και να φιλοξενεί μέσα του το συνάνθρωπό του, έχει ως κεντρική επιδίωξή της την προσωπική κοινωνία των ανθρώπων και την εν αλήθεια και αγάπη υπαρκτική ενότητά τους σε ένα σώμα μέσα από τη συμμετοχή στα Μυστήρια και τη βίωση της εν Χριστώ ζωής. Ο άνθρωπος μέσα από αυτήν τη διαδικασία ανακαινίζεται και τελικά σώζεται.²⁰⁷ Μάλιστα, αν ένα παιδί είχε γαλουχηθεί με τις αρχές του χριστιανισμού τότε δεν διέτρεχε κίνδυνο. Χαρακτηριστικά ο Άγιος σημείωνε τα παιδιά που έχουν ποτιστεί από μικρά στην ευσέβεια, μην τα φοβάστε. Και να ξεφύγουν, λίγο, λόγω ηλικίας, λόγω πειρασμών, θα επανέλθουν. Είναι σαν τα κουφώματα που τα περνάμε με το λάδι και δεν τα πιάνει η σαπίλα»²⁰⁸.

Έχει παρατηρηθεί ότι τα παιδιά που έχουν μεγαλώσει με γνήσια αγάπη και ορθή καθοδήγηση δεν παρασύρονται εύκολα. «Στο σπίτι είναι απαραίτητο να υπάρχει ατμόσφαιρα αγάπης και ειρήνης. Το παιδί, αν πάρει λίγη αγάπη από το σπίτι, και να ξεφύγει κάποια στιγμή, αν δει ότι

---

²⁰⁶ Γέροντας Παΐσιος Αγιορείτης. (1998). *Λόγοι Α΄. Με πόνο και αγάπη για τον σύγχρονο άνθρωπο*. Σουρωτή Θεσσαλονίκης: Ιερόν Ησυχαστήριον «Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος», σ. 300.

²⁰⁷ Ο.π.

²⁰⁸ Ο.π., σ. 310.

δεν βρίσκει αλλού αγάπη, αλλά μόνο υποκρισία, θα γυρίσει πίσω. Αν όμως θυμάται άσχημες σκηνές μέσα στο σπίτι, μαλώματα και αντιδικίες, πώς να του κάνει καρδιά να γυρίσει πίσω;»²⁰⁹. «Όταν αποκτήσουν παιδιά το ζευγάρι, έλεγε ο γέροντας, να προσπαθεί να ζει με εγκράτεια αγωνιζόμενοι να αποκτήσουν αρετές»²¹⁰. Το ζευγάρι θα πρέπει να ενδιαφέρεται τόσο για την σωματική όσο και για την πνευματική του εξέλιξη του άλλου από τη στιγμή που αποφασίσουν να ζήσουν μαζί. Θα πρέπει να διακατέχεται από θυσιαστικό πνεύμα ο ένας για τον άλλων²¹¹.

Για να μεγαλώσει ένα παιδί με ασφάλεια, ο περιορισμός είναι απαραίτητος και ξεκινά από την εμβρυική ηλικία, όπου το παιδί βρίσκεται επί εννέα μήνες περιορισμένο στην κοιλιά της μητέρας. Έπειτα, όταν γεννιέται, μπαίνει στην κούνια και αργότερα είναι συνεχώς υπό εξωτερική επίβλεψη, ώστε να προστατεύεται: «Αν το αφήσουν ελεύθερο θα πέσει και θα σκοτωθεί»²¹². Μπορεί να φαίνεται έτσι ότι το παιδί στερείται ελευθερίας, αλλά αυτά τα μέτρα είναι αναγκαία. Τα παιδιά, όμως, όταν περιορίζονται κατηγορούν τους γονείς. Εκείνοι, μπορεί να επιβάλλουν κάποιες φορές αυστηρά μέτρα αλλά το κάνουν από καλό. Ο Άγιος παραθέτει το εξής παράδειγμα που είναι ενδεικτικό της συγκεκριμένης κατάστασης. «Μπορεί ένας κηπουρός να σφίξει το δενδράκι που φυτεύει με σύρμα για περισσότερη σιγουριά και να το πληγώσει λίγο, αλλά ο καλός Θεός, όταν πληγώνεται ο φλοιός του δένδρου, κλείνει σε λίγο την πληγή. Και αν την πληγή του δένδρου κλείνει ο Θεός, πόσο μάλλον θα φροντίσει για το πλάσμα Του!» 185 ²¹³. Έτσι, συμβουλεύει τους γονείς να

---

²⁰⁹ Γέροντας Παΐσιος Αγιορείτης, *Επιστολές...*, σ. 174. 119. Μ. Ράντζου, *Η συγνώμη και η συγχώρηση στην εφηβική ηλικία και η ορθόδοξη χριστιανική αγωγή: θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση*, εκδ., Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 120

²¹⁰ Γέροντας Παΐσιος Αγιορείτης, *Λόγοι Δ Οικογενειακή ζωή*, σ. 63-64

²¹¹ Γέροντας Παΐσιος Αγιορείτης, *Διδαχές και αλληλογραφία*, σ. 106.

²¹² Γεώργιος Αρβανίτης, *Η διαπαιδαγώγηση των παιδιών κατά τον άγιο Παΐσιο τον αγιορείτη*, Θεσσαλονίκη 2021, σ. 59.

²¹³ Ό.π.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

μην ανησυχούν σε περίπτωση που τα παιδιά αποκτήσουν κακή σχέση μαζί τους και για ακόμη μια φορά τους ζητά να δείχνουν εμπιστοσύνη και πίστη στον Θεό. Έβλεπε και έλεγε ο Άγιος ότι η διαπαιδαγώγηση των εφήβων είναι πάρα πολύ δύσκολη ειδικά στην σημερινή μας εποχή. Συγκεκριμένα είχε πει: «Η διδασκαλία του καλού στους εφήβους είναι δύσκολη, γιατί η ηλικία αυτή είναι επαναστατημένη. Δεν είναι κατάλληλη για διδαχές. Το μυαλό των εφήβων είναι θολωμένο, λείπει η εμπειρία των μεγάλων αλλά και το περιβάλλον δεν βοηθά τον έφηβο. Πολλές φορές δεν φταίνε οι ίδιοι οι έφηβοι. Τα χάνουν, όταν ο ένας τους σφυρίζει από το ένα αντί και ο άλλος από το άλλο»²¹⁴

Τέλος, σημαντικό είναι να αναγνωρίζουμε την κλίση κάθε ανθρώπου και να τον βοηθούν οι γονείς και οι δάσκαλοι. Χαρακτηριστικά ο Άγιος έλεγε: «Οι γονείς πάλι, οι εκπαιδευτικοί και οι Πνευματικοί, πρέπει να βοηθούν τους νέους να διαλέγουν οποία ζωή είναι στα μέτρα τους και να ακολουθούν την πραγματική τους κλίση, χωρίς να τους επηρεάζουν ή να στραγγαλίζουν την κλίση τους. Η απόφαση για την ζωή που θα ακολουθήσουν πρέπει να είναι δική τους. Όλοι οι άλλοι μόνον άπλες γνώμες μπορούμε να εκφράσουμε και το μόνο δικαίωμα που έχουμε είναι να βοηθούμε τις ψυχές να βρουν τον δρόμο τους... Ειλικρινά, όποια ζωή κι αν ακολουθήσει ένας νέος που γνωρίζω, θα χαρώ και πάντα θα έχω το ίδιο ενδιαφέρον για την σωτηρία της ψυχής του, φθάνει να είναι κοντά στον Χριστό, μέσα στην Εκκλησία μας. Θα νιώθω αδελφός του, γιατί θα είναι παιδί της Μητέρας μας Εκκλησίας... Εγώ μέχρι τώρα σε κανέναν νέο δεν είπα ούτε να παντρευτεί ούτε να γίνει καλόγερος. Αν κάποιος με ρωτήσει, του λέω: «Να κάνης αυτό που σε αναπαύει, φθάνει να είσαι κοντά στον

---

²¹⁴ Ό.π.

Χριστό». Και αν μου πει ότι δεν αναπαύεται στον κόσμο, τότε του μιλάω για τον Μοναχισμό, για να τον βοηθήσω να βρει τον δρόμο του»²¹⁵.

Η παιδαγωγική σκέψη του Αγίου Παΐσιου συνάδει με την παιδαγωγική σκέψη του Ιωάννου του Χρυσοστόμου και συγχρόνως με όσα οι επιστήμονες λένε ότι μία ευτυχισμένη οικογένεια δημιουργεί ευτυχισμένα παιδιά. Τα παιδιά δεν θέλουν χρήματα αλλά αγάπη.

---

²¹⁵ Γέροντας Παΐσιος Αγιορείτης, *Λόγοι Δ*,...σ. 119.

5.3 Η Παιδαγωγική σκέψη του Αγίου Πορφυρίου

Αρχικά και ο άγιος Πορφύριος ο Κουσοκαλυβίτης μιλάει για την τελειότητα της ελληνικής γλώσσας και μάλιστα της αρχαίας ελληνικής, καταδεικνύοντας παραστατικά τη στενή σχέση της με το Χριστιανισμό: «Θυμᾶστε τοὺς λόγους τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, σὴν ἀρχαία γλῶσσα; Μοιάζουνε μὲ τοῦ Δημοσθένη καὶ μὲ ὄλων των ρητόρων. Αὐτοὺς τοὺς εἶχανε μελετήσει, τοὺς εἶχανε φάει, τρόπον τινά, οἱ Πατέρες. Ναί, ἀλλὰ ζοῦσαν μὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ ἔτσι στὰ ἔργα τοὺς εἶχαν τέλειο περιεχόμενο καὶ τὸ ἐξέφραζαν μὲ τὴν τέλεια γλῶσσα τους. Τοὺς ἀρχαίους τους εἶχαν ξεπεράσει στὴ δομῇ».²¹⁶

Στον Άγιο Πορφύριο η παιδαγωγική βασίζεται στην αγάπη, στο βίωμα της αγάπης μεταξύ των γονέων και την περιορέουσα ατμόσφαιρα της αρμονίας που υπάρχει σε ένα σπίτι. Φάρμακο για κάθε ψυχική αρρώστια θεωρεί την αγάπη. Την αγάπη την αληθινή, χωρίς περιορισμούς, την αγάπη που βασίζεται στην μεγάλη Αγάπη στο Θεό²¹⁷. Εδώ να σημειωθεί ότι αυτή η αγάπη δε συνδέεται με υπερπροστατευτισμούς και παράνοιες-κολλήματα προερχόμενα από τη λανθασμένη πίστη των γονιών ότι τα παιδιά τους ανήκουν.²¹⁸ «Για ν' απαλλαγούν τα παιδιά από διάφορα εσωτερικά προβλήματα, δεν είναι αρκετές οι συμβουλές, οι εξαναγκασμοί, ή λογική κι οι απειλές. Μάλλον γίνονται χειρότερα. Ἡ διόρθωση γίνεται με τον εξαγιασμό των γονέων. Ἡ αγιότητα των γονέων ἀπαλλάσσει τα παιδιά ἀπ' τα προβλήματα. Τα παιδιά θέλουν κοντά τους ἀνθρώπους αγίους, με πολλή αγάπη, πού δεν θα τα φοβερίζουν ούτε θα

---

²¹⁶ Γέροντας Πορφύριος Κουσοκαλυβίτης, *Βίος και Λόγοι*, σ. 108

²¹⁷ Γέροντας Πορφύριος Ιερομόναχος, *Βίος και Λόγοι*, ό. π., σ. 416

²¹⁸ Ό.π., σ. 420

περιορίζονται στη διδασκαλία, αλλά θα δίνουν άγιο παράδειγμα και προσευχή», τόνιζε ο Άγιος Πορφύριος²¹⁹.

Επίσης σημείωνε ότι η συνήθεια είναι μεγάλη παιδαγωγική δύναμη και στο καλό και στο κακό. Οι γονείς οφείλουν να αρχίζουν την αγωγή του παιδιού τους από πολύ νωρίς, γιατί μπορεί πιο εύκολα το παιδί να δεχθεί τους νόμους των γονέων και να συμμορφωθεί προς αυτούς. Όταν η ηλικία είναι μικρή, τότε και η ψυχή είναι μαλακή και τρυφερή. Εάν σε αυτήν την τρυφερή ψυχή εντυπωθούν καλές και άγιες συνήθειες, καμιά δύναμη δεν θα μπορέσει μετά να τις εξαλείψει. Κανείς δεν είναι εκ φύσεως κακός. Παίζει πολύ μεγάλο ρόλο τι πρότυπα, τι παραδείγματα δίνεις στις μικρές ηλικίες. Εάν ξεκινήσει με καλά βιώματα από μικρός, τότε είναι πολύ εύκολο να γίνει καλός. Μεγαλώνοντας δεν χρειάζεται κόπος, το έχεις μέσα σου το καλό, το ζει²²⁰.

Επιπλέον, όταν ο σοφός Παιδαγωγός αναφερόταν στο θέμα των παιδαγωγικών μεθόδων και των μέσων, που πρέπει να χρησιμοποιούν οι γονείς για την ανατροφή των παιδιών τους, έλεγε: «Μην πιέζετε τα παιδιά σας. Συνήθως οι αδυναμίες των παιδιών προέρχονται από τους γονείς, που καταπιέζουν τα παιδιά τους από αγάπη βέβαια, αλλά από απλή ανθρώπινη αγάπη... Αυτά που θέλετε να πείτε στα παιδιά σας, να τα λέτε με την προσευχή σας. Τα παιδιά δεν ακούν με τα αυτιά· μόνον, όταν έρχεται η Θεία Χάρις που τα φωτίζει, τότε ακούνε αυτά που θέλουμε να τους πούμε. Όταν θέλετε να πείτε κάτι στα παιδιά σας, πέστε το στην Παναγία κι αυτή θα ενεργήσει. Η προσευχή σας αυτή θα γίνει ζωογόνος πνοή, πνευματικό χάδι, που χαϊδεύει, αγκαλιάζει, έλκει τα παιδιά». Συμβούλευε τους γονείς να μην καταπιέζουν τα παιδιά τους, να μην τους κάνουν παρατηρήσεις, γιατί δεν είναι οι χωροφύλακες των παιδιών τους.

---

²¹⁹ Όπ., σ. 415.

²²⁰ Όπ., σ. 420

Να τα διδάσκουν με το παράδειγμά τους και να προσεύχονται για αυτά²²¹. Ο τέλειος συνδυασμός για την αγωγή των παιδιών, «είναι της ελευθερίας των παιδιών και του γονεϊκού παραδείγματος. Όταν ο γονιός είναι άγιος ακτινοβολεί τη θεια χάρη, χαίρεται πραγματικά και εμπνέει²²². Εξάλλου, ο βαθμός εμπιστοσύνης, θαυμασμού και γενικότερα θετικών συναισθημάτων που τρέφει κάποιος για ένα πρότυπο επηρεάζει την ένταση της ενίσχυσης και της επίδρασης που του παρέχει. Όταν ο γονιός προσεύχεται πραγματικά, το ίδιο θα κάνει και το παιδί. Η μίμηση λειτουργεί καταλυτικά σε αυτή την ηλικία. Για να προσεύχονται τα παιδιά πρέπει να έχουν αίμα προσευχόμενων γονέων» επιβεβαιώνει ο Άγιος Πορφύριος²²³.

Ο Άγιος Πορφύριος, λοιπόν, συμβούλευε τους γονείς, να έχουν οι ίδιοι σωστή συμπεριφορά ώστε να παραδειγματίζεται το παιδί, το οποίο μιμείται τη στάση τους και διαμορφώνει τον χαρακτήρα του. Χαράσσεται κυριολεκτικά στην ψυχή του το βίωμα της σωστής συμπεριφοράς τους. Επιβεβαιώνει ο Άγιος Πορφύριος: «Αγάπη εν προσευχή, εν Χριστώ αγάπη. Αυτή ωφελεί πραγματικά. Όσο θ' αγαπάτε τα παιδιά με την ανθρώπινη αγάπη, πού είναι συχνά παθολογική, τόσο θα μπερδεύονται, τόσο ή συμπεριφορά τους θα είναι αρνητική. Όταν όμως ή αγάπη σας θα είναι μεταξύ σας και προς τα παιδιά χριστιανική και αγία, τότε δεν θα έχετε κανένα πρόβλημα. Η αγιότητα των γονέων σώζει τα παιδιά. Για να γίνει αυτό, πρέπει να επιδράσει ή θεία Χάρη στις ψυχές των γονέων. Κανείς δεν αγιάζεται μόνος του. Η ίδια η θεία Χάρη μετά θα φωτίσει, θα θερμάνει και θα ζωογονήσει τις ψυχές των παιδιών»²²⁴.

---

²²¹ Ο.π.

²²² Ο.π.

²²³ Οπ., σ. 430.

²²⁴ Β. Βεργερίδου, *Η παιδαγωγική σκέψη των σύγχρονων Αγίων Πορφυρίου και Παΐσιου Αγιορείτου ...* σ. 71.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ο καθηγητής Κρουσταλλάκης επισημαίνει: «Ο Άγιος Πορφύριος από τη μια αγαπούσε την παιδαγωγική, γνώριζε τη διαδικασία αυτών των εμπειριών που κυριαρχούν στη ζωή και από την άλλη εισχώρησε στα βάθη των οικογενειακών σχέσεων, είδε αυτό που λέμε ψυχοπαθολογία – τον θάνατο ενός ανθρώπου στην οικογένεια. Αυτό που σώζει και δημιουργεί καλά παιδιά είναι η ζωή των γονιών στο σπίτι. Οι γονείς πρέπει να παραδοθούν στην αγάπη του Θεού... να γίνουν άγιοι. Το εκατό τοις εκατό του πατέρα και το εκατό τοις εκατό της μητέρας είναι υπεύθυνοι για αυτό. Αυτό είναι ένα από τα σπουδαία μαθήματα της σύγχρονης παιδαγωγικής, που υποστηρίζει ότι και οι δύο γονείς συμμετέχουν εξίσου στην ανατροφή των παιδιών»²²⁵.

Ο ιερός Πορφύριος πίστευε στην αξία που έχει η προσευχή για την πνευματική ζωή του ανθρώπου. Και συμβούλευε τα πνευματικά του παιδιά πώς να προσεύχονται: «Να εύχεσαι έτσι απλά, απλά. Και ταπεινά. Με πίστη απλή χωρίς να περιμένεις να σου απαντήσει ο Θεός. Χωρίς να δης το χέρι Του ή το πρόσωπο Του ή το φωτισμό Του. Τίποτα! Να πιστεύεις! Εφ' όσον μιλάς με το Θεό, μιλάς πραγματικά με το Θεό».

Ο Άγιος Πορφύριος εξηγούσε ότι δεν ευθύνεται μονάχα ο ίδιος ο άνθρωπος για τα παραπτώματά του. Τα λάθη, οι αμαρτίες και τα πάθη, δεν είναι μόνο προσωπικά βιώματα του εξομολογουμένου. Ο κάθε άνθρωπος έχει πάρει μέσα του και τα βιώματα των γονέων του και ειδικά της μητέρας. Υπάρχει όμως κάποιος τρόπος ν' απαλλαγεί ο άνθρωπος απ' αυτό το κακό κι αυτός είναι η γενική εξομολόγηση. Η θεία Χάρη απαλλάσσει από όλα τα άσχημα βιώματα, τις πληγές, τα ψυχικά τραύματα και τις ενοχές²²⁶.

---

²²⁵ Γεώργιος Κρουσταλλάκης, *Γέρων Πορφύριος - Ο πνευματικός πατέρας και παιδαγωγός*, Εκδόσεις «Εν Πλω», 2006, σ. 125.

²²⁶ Γέροντας Πορφύριος Ιερομόναχος, *Βίος και Λόγοι*, ό. π., σ.σ. 415.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Τέλος, ο άγιος Πορφύριος έκανε λόγο για την ευθύνη που έχει η σύγχρονη παιδαγωγική και ψυχολογία, αν τα παιδιά δεν ακολουθούν τον καλό δρόμο της εν θεώ ζωής. Τόνιζε ότι «Ο διάβολος κρύβεται πίσω από «έπιστημονικούς» όρους. Ο διάβολος κατόρθωσε νά εξαφανίσει τόν έαυτό του καί νά κάνει τούς άνθρωπους νά χρησιμοποιοῡν άλλα όνόματα. Οί γιατροί, οί ψυχολόγοι λένε συχνά, όταν ένας άνθρωπος πάσχει: «Ά, νεύρωση έχεις! Ά, άγχος έχεις!» καί τά τοιαυτα. Δέν παραδέχονται ότι ό διάβολος ύποκινεί καί διεγείρει στόν άνθρωπο τόν έγωισμό. Κι όμως ό διάβολος ύπάρχει, είναι τό πνεύμα τοῡ κακού. .. Οί πρώτοι άνθρωποι, ό Αδάμ καί ή Εύα, ήταν άπλοί καί ταπεινοί, γι' αυτό ζούσαν στόν Παράδεισο. Δέν είχαν έγωισμό... Μετά...ό διάβολος κατόρθωσε μέ τόν έπαινο καί τούς έπλάνησε. Γεμίσανε έγωισμό»²²⁷ Αυτό κάνει σήμερα η λανθασμένη θεωρία της παιδαγωγικής και της δήθεν ψυχολογίας. Οπότε θέλει διάκριση και πολλή προσοχή η ανατροφή και η εκπαίδευση των παιδιών.

---

²²⁷ Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, *Βίος καί Λόγοι*, Ό.π., σ. 437-446.

5.4 Η Παιδαγωγική σκέψη του Αγίου Ιακώβου

Ο Άγιος Ιάκωβος Τσαλίκης, όπως και οι προηγούμενοι Άγιοι στους οποίους αναφερθήκαμε σημειώνει ότι τα παιδιά θέλουν αγάπη, όρια και οι γονείς να κάνουν πολλή προσευχή. Θεωρεί ότι η πίεση μπορεί να βλάψει τα παιδιά και να τα απομακρύνει από την πατρική εστία. Πίστευε ότι η ευσέβεια των γονέων είναι καταλυτικός παράγοντας για την ορθή ανατροφή των παιδιών και είχε ως παράδειγμα τη δική του οικογένεια. Η ευσέβεια της μητέρας του στάθηκε η αφορμή να αγαπήσει ο άγιος πολύ τόσο το Θεό όσο τις εικόνες, την Παναγία όσο και την εκκλησιαστική ζωή²²⁸.

Οι άγιοι, σημειώνει ο π. Ιάκωβος Τσαλίκης αποτελούσαν το τελειότερο πρότυπο όλων των αρετών, σύμφωνα με το οποίο η τραυματισμένη ψυχή του κάθε ανθρώπου μπορεί να θεραπευθεί μόνο με την πίστη στον Θεάνθρωπο Ιησού Χριστό. Με την πίστη, ο νους ταπεινώνεται μπροστά στο μεγαλείο του Θεού. Μέσω της ταπεινοφροσύνης η ψυχή στολίζεται με σωφροσύνη. Ο νους, εκτός Χριστού, είναι στειρός και άγονος και δεν οδηγείται σε αληθινή αυτογνωσία. Η θέση της Θεολογίας, ως Λόγου Θεού θεωρείται απαραίτητη εντός της Παιδείας²²⁹.

Με τη Θεολογία εντός της οντολογίας του ανθρώπου, η Παιδεία χριστοποιείται και λογικοποιείται, αποδεχόμενη το μυστήριο της Αποκαλύψεως του Θεανθρώπου, με το οποίο διεκόπη η πτωτική πορεία του ανθρώπου και άρχισε το ανακαινιστικό έργο της Θείας

---

²²⁸ <https://www.koinoniaorthodoxias.org/tag/agios-iakovos-tsalikis/page/2/> (Ημ. Ανάκτησης 19 Μαΐου 2022)

²²⁹ «Ο Γέρον Ιάκωβος: Δηγήσεις – Νουθεσίες – Μαρτυρίες», Έκδοση Ενωμένη Ρωμηοσύνη», Θεσσαλονίκη 2016, σ. 17.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Απολυτρώσεως. Στη βάση αυτή, η Παιδεία, μόνον ως προβολή και αναζήτηση της αγιότητας μπορεί να βρει το διαχρονικό της νόημα εντός του σύμπαντος κόσμου. Η ελληνική, η ευρωπαϊκή και η παγκόσμια παιδεία, χωρίς τον Εσταυρωμένο και Αναστάντα Θεάνθρωπο Ιησού, καθοδηγεί τον άνθρωπο στο οντολογικό χάος, στο μηδέν. Εκτός του εν Χριστώ πλαισίου αγωγής και μόρφωσης, ο άνθρωπος περιφρονεί την αληθινή του φύση, ως κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν Θεού πνευματική ύπαρξη που είναι και διάγει τη ζωή του, πτωτικά, μόνον ως υλικό όν, πορευόμενο σε μια παραφυσική και εμπαθή ζωή, που έχει κατάληξή της τον θάνατο Με τον Χριστό και διά του Χριστού, «σὺν πᾶσι τοῖς Ἁγίοις» πραγματοποιείται η ενότητα πίστεως και η Κοινωνία του Αγίου Πνεύματος, ώστε να επιτευχθεί η χριστοποίηση, που δεν είναι μόνο λύτρωση ούτε μόνο σωτηρία, αλλά είναι υιοθεσία του ανθρώπου από τον Θεό²³⁰.

Η οικείωση των αρετών πρέπει να γίνεται βαθμιαία, με πρώτη των αρετών την ένθεη πίστη, που εκριζώνει τα πάθη, μέσω της ελευθερίας του ανθρώπου και ωθεί σε σύνδεση με τον Θεό και μίμηση των αρετών. Γλώσσα της πίστεως είναι η προσευχή, η οποία αποτελεί έναν δύσκολο άθλο. Από την προσευχή γεννιέται η αγάπη, όπως η προσευχή γεννιέται από την πίστη. Η αρετή της αγάπης προέρχεται από τον Θεό, γιατί ο Θεός είναι αγάπη²³¹.

Οι εν Χριστώ αρετές διαφέρουν από τις αρετές, που προβάλλουν οι διάφορες θρησκείες ή φιλοσοφίες, διότι οι εν Χριστώ αρετές είναι δώρο του Αγίου Πνεύματος και ενέχουν θεανθρώπινο περιεχόμενο και σκοπό. Συνεπώς, η Θεία και η γενικότερη γνώση, όπως προκύπτει από τη διδασκαλία του Αγίου Ιακώβου αποτελεί δώρο του Θεού, το οποίο δεν το έχουν δεδομένο όλοι οι άνθρωποι, διότι για να το αποκτήσουν απαιτείται η

---

²³⁰ Ο.π.

²³¹ Ο.π., σ. 36.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Χάρις του Θεού. Ταυτόχρονα, ο άνθρωπος γνωρίζει τον εαυτό του διά του Χριστού. Μέτρον πάντων ο Θεάνθρωπος. Εκτός του Θεανθρώπου δεν υπάρχει άνθρωπος, αλλά πάντοτε υπάνθρωπος ή απάνθρωπος. Ο εν Χριστώ άνθρωπος είναι άπειρος και αθάνατος, διότι μεταβέβηκε εκ του θανάτου στη ζωή και διά της χριστοσυνειδησίας απαθανατίζει την αυτοσυνειδησία. Γι' αυτό η μεταμόρφωση του ανθρώπου πραγματώνεται εκ των ένδον, με την θεανθρώπινη αγωγή και τον θεανθρώπινο πολιτισμό²³².

Σκοπός είναι η μεταμόρφωση του ανθρώπου και όλης της κτίσεως, με μέσα θεανθρώπινα, που είναι οι ευαγγελικές αρετές, η πίστη, η αγάπη, η ελπίδα, η προσευχή, η νηστεία και η ταπείνωση. Ο άνθρωπος που εφαρμόζει τις αρετές αυτές μεταβάλλει την ψυχή του από άσχημη σε εύμορφη και χριστοειδή. Έτσι, ο άνθρωπος, ακόμη κι αν δεν είναι πνευματοφόρος, μπορεί να ακολουθεί τους πνευματοφόρους, ώστε, όπως ο Απόστολος Παύλος, να έρθει σε αυτογνωσία διά της Χριστογνωσίας. Διά της Χριστογνωσίας, ο νους δεν μένει στείρος και άγονος, αλλά οδηγείται στην αληθινή αυτογνωσία με τη βασική μέθοδο της δια Χριστού χριστοκεντρικής σκέψης του. Έτσι, ο άνθρωπος μπορεί να οδηγηθεί στην Κεχαριτωμένη εν Χριστώ Σοφία²³³.

Στην πορεία αυτή ο χριστιανός άνθρωπος γίνεται ο ένθεος άνθρωπος, εξαιτίας της εν Χριστώ γεννήσεώς του, της εν Χριστώ προόδου του και της εν Χριστώ αναστάσεώς του. Γι' αυτό η παιδεία πρέπει να είναι η προβολή της αγιότητας, που προϋποθέτει τη συνέπεια λόγων και έργων, ώστε, σωζόμενος ο άνθρωπος, να σώζει και φωτιζόμενος, να φωτίζει και τους άλλους. Στη βάση αυτή, ο άνθρωπος γίνεται συνάνθρωπος και, ως εκ τούτου, αυτόν τον προσανατολισμό πρέπει να έχει η παιδεία, δηλαδή να

---

²³² «Ο Γέρων Ιάκωβος: Διηγήσεις – Νουθεσίες – Μαρτυρίες», Έκδοση Ενωμένη Ρωμηοσύνη», Θεσσαλονίκη 2016, σ. 62

²³³ Ό.π., σ. 68.

είναι και να λειτουργεί, ως επιστροφή στις πνευματοφόρες πηγές των Ορθοδόξων Πατέρων. Οι Πατέρες είναι μάρτυρες της ορθής πίστεως, όπου η Θεολογία δεν είναι σκοπός αλλά οδός και ζωή. Αυτό είναι κάτι που άγιος Ιάκωβος σημειώνει με πολλή έμφαση²³⁴. Αλλωστε η γλυκειά και μελίρροη διδασχή του, με τις λεπτές και πνευματικές συμβουλές, επαξίως του προσδίδουν τον χαρακτηρισμό του διδασκάλου και παρακλήτου. Πολλούς στήριξε και παρηγόρησε και με τις σύντομες αλλά γεμάτες αγάπη επιστολές του.

Η κληρονομιά του Αγίου Ιακώβου είναι μια πρόκληση αλλά και μια διαρκής ευκαιρία τόσο για τους εντός της Εκκλησίας του Χριστού όσο και για όσους βρίσκονται εκτός της Εκκλησίας Του. Για τη συνάντηση των εντός της Εκκλησίας με τους εκτός της Εκκλησίας απαιτείται η αγαπητική διάθεση διά της αρωγής και του φωτισμού του Αγίου Πνεύματος. Κι αυτό, διότι ο άνθρωπος της ορθόδοξης κουλτούρας σκέπτεται, εργάζεται, αισθάνεται και ζει ακατάπαυστα με τον Χριστό και διά του Χριστού.

---

²³⁴ Όπ.

Συμπεράσματα

Στη μελέτη αυτή ασχοληθήκαμε με τους τέσσερις σύγχρονους Αγίους της Εκκλησίας μας, τον Άγιο Νεκτάριο επίσκοπο Πενταπόλεως, τον Άγιο Παΐσιο τον Αγιορείτη, τον Άγιο Πορφύριο τον Καυσοκαλυβίτη και τον Ιάκωβο Τσαλίκη. Άσχετα από το επίπεδο μόρφωσής τους (μόνο ο Άγιος Νεκτάριος είχε να επιδείξει Πανεπιστημιακή παιδεία, οι άγιοι είχαν αποκτήσει εν Χριστώ παιδεία. Το Άγιο Πνεύμα φώτιζε τα βήματά τους και φανέρωνε το τι έπρεπε να πουν.

Όλοι αυτοί οι άγιοι συγκλίνουν στο ότι η αγάπη αποτελεί τον κύριο παράγοντα που πρέπει να έχουν οι γονείς προκειμένου να αναθρέψουν τα παιδιά τους. Η αγάπη αυτή είναι εκείνη που ανοίγει τις καρδιές των παιδιών και τους καλλιεργεί την αγάπη τους για τον Θεό. Οι γονείς δεν θα πρέπει να είναι ούτε πολύ αυστηροί ούτε να μην βάζουν όρια στα παιδιά. Και οι δύο περιπτώσεις είναι καταστροφικές. Στην ανατροφή των παιδιών πρέπει να ακολουθείται η μέση οδός και πολλή προσευχή.

Η τελευταία θα βοηθήσει όχι μόνο τους γονείς αλλά και τους εκπαιδευτικούς να αγγίξουν τις ψυχές των παιδιών, ώστε να προοδεύσουν όχι μόνο στις γνώσεις τις θύραθεν παιδείας αλλά να γίνουν και καλοί άνθρωποι εν νουθεσία Κυρίου.

Και οι τέσσερις Πατέρες, οι σύγχρονοι αυτοί άγιοι μίλησαν, έγραψαν και προσευχήθηκαν για τη σύγχρονη ελληνική οικογένεια και βοήθησαν έτσι πολύ στη λύση διαφόρων προβλημάτων. Ο αγιασμός είναι ο κύριος σκοπός όλης της οικογένειας. Οι γονείς πολύ βοηθούν τα παιδιά τους με το παράδειγμά τους. Η σιωπηλή παραίνεση των γονέων και ιδιαίτερα της αγαθής μητέρας έχει μεγάλη απήχηση στις ψυχές των παιδιών. Οι διαφορές των συζύγων είναι προς αλληλοσυμπλήρωση και

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

αλληλοβοήθεια και όχι για συνεχείς διαπληκτισμούς, που πολύ κουράζουν τα παιδιά. Με τη φιλάρετη ζωή έρχεται η αλληλοκατανόηση και ο αλληλοσεβασμός, που επηρεάζει τα παιδιά και τα μαθαίνει να αγωνίζονται, να ταπεινώνονται, να θυσιάζονται, να αγαπούν. Την Εκκλησία θα πρέπει να ακολουθούν αβίαστα, με το άγιο φιλότημο, με πόθο και λαχτάρα. Η ευλάβεια, η ευσέβεια και μεγαλοκαρδία των γονέων αποτυπώνονται στις καρδιές των παιδιών. Όλα αυτά είναι πολύτιμη περιουσία, που αξίζει να τους κληρονομήσουν. Η καλή ατμόσφαιρα στο σπίτι κάνει τα παιδιά να μείνουν σε αυτό. Δεν θα συγκρατηθούν τα παιδιά με την αυστηρή πειθαρχία αλλά με την καλοσύνη, την υπομονή και τη θυσιαστικότητα.

Αν οι γονείς είναι μπερδεμένοι, θα είναι μπερδεμένα και τα παιδιά. Η αγωγή, έλεγε, αρχίζει από την περίοδο της κήσεως. Ο αυταρχισμός στην οικογένεια δημιουργεί υποκρισίες, τιμωρίες και ενοχές. Τα παιδιά θέλουν πιο πολύ τους γονείς κοντά τους, να μιλούν και να παίζουν μαζί τους, παρά τα όποια πλούσια δώρα τους. Τα παιδιά δεν ανήκουν στους γονείς τους εξουσιαστικά, αλλά είναι του Θεού. Δεν πρέπει να τους επιβαλλόμαστε δυναστικά, αλλά να τα εμπνέουμε να βρουν την κλήση τους. Δεν βοηθούν τόσο οι συνεχείς απειλές και αυστηρές απαγορεύσεις όσο το βιωμένο παράδειγμα. Μία παιδαγωγική σιωπής, προσευχής, υπομονής, ανοχής θα μπορούσε να φέρει πολύ καλύτερα αποτελέσματα.

Όλοι οι Άγιοι αυτοί συμφωνούν στο ότι η μητέρα συνδράμει σημαντικά στην ολοκλήρωση της προσωπικότητας των παιδιών. Οι χριστιανοί γονείς δεν θα πρέπει να καταπιέζουν τα παιδιά τους, αλλά με ωραίο και ελεύθερο τρόπο να τους προσφέρουν ορθή και υγιή διαπαιδαγώγηση. Οι δεσμοί με την οικογένεια, την Εκκλησία και την πατρίδα θα πρέπει να παρουσιασθούν όμορφα, δίχως ακρότητες και φανατισμούς. Θα πρέπει να γίνει μία διακριτική επιστροφή στους

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

αρχαίους ιερούς θεσμούς. Η οικογενειακή εστία είναι λίκνο και θα πρέπει να διαφυλαχθεί αλώβητο από μοντέρνες ιδέες, ανόσιου και ανούσιου εκσυγχρονισμού²³⁵.

Ο ρόλος του δασκάλου είναι ξεκάθαρος. Δεν περιορίζεται μόνο στην παροχή γνώσεων αλλά στο να ικανοποιεί τις αυθύπαρκτες μεταφυσικές ανάγκες των παιδιών καθώς και να καλλιεργεί την πνευματική τους αναγέννηση²³⁶. Επίσης, οι δάσκαλοι οφείλουν να δίνουν αγάπη χωρίς φειδώ και να ενδιαφέρονται να διαπλάσουν μορφωμένους και καλλιεργημένους ανθρώπους πέρα από το γνωσιολογικό και επαγγελματικό επίπεδο. Η πραγμάτωση αυτού του στόχου ολοκληρώνεται με την προσφορά της αγάπης, της καλοσύνης και της αγαθής διάθεσης.²³⁷

Τέλος τόσο ο παιδαγωγός όσο και οι γονείς έχουν ανάγκη της θείας συνδρομής, την οποία οφείλει να ζητά έντονα και συνεχώς με προσευχή. Εκείνη θα τους καταστήσει δυνατό και ικανό για την εκπλήρωση της υψηλής αποστολής του. Οι Άγιοι έλεγαν τα ίδια περίπου πράγματα για την ανατροφή και εκπαίδευση των παιδιών. Αυτό που γίνεται με τους γονείς, μπορεί να γίνει και με τους εκπαιδευτικούς. Με την προσευχή και την αγιοσύνη μπορούν να βοηθήσουν και τα παιδιά στο σχολείο. Μπορεί να τα επισκιάσει η χάρις του Θεού και να γίνουν καλά. Να μην προσπαθούν με ανθρώπινους τρόπους να διορθώσουν κακές καταστάσεις. Δεν έρχεται κανένα καλό αποτέλεσμα. Μόνο με την προσευχή θα έρθουν αποτέλεσμα. Να επικαλείσθε την θεία χάρη για όλους. Να πάει η θεία χάρη μέσα στην ψυχή τους και να τους αλλοιώσει. Όλα όμως αυτά θέλουν προετοιμασία. Η αγάπη απαιτεί θυσίες, και πολύ συχνά και θυσία χρόνου. Να δίνουν την πρώτη θέση στην κατάρτιση, για να είναι έτοιμοι να προσφέρουν στα

---

²³⁵ Μοναχός Μωυσής Αγιορείτης, *Οικογένεια, Γονείς και Παιδιά*. Ιερά Μητρόπολις Αιτωλίας και Ακαρνανίας, Μεσολόγγι 2009, σ. 13-17

²³⁶ Γέροντας Παΐσιος Αγιορείτης, *Οικογενειακή Ζωή*, ό.π., σ. 174

²³⁷ Ό.π., σ. 320.

παιδιά. Να είναι έτοιμοι κι όλα να τα λένε με αγάπη και προπάντων με χαρά. Να τους δείχνουν όλη τους την αγάπη και να ξέρουν τί θέλουν και τί λένε.

Τέλος, αν τα παιδιά ανατραφούν με καλές συνήθειες, δύσκολα αλλάζουν συμπεριφορά όταν μεγαλώσουν. Γιατί η παιδική ψυχή είναι σαν το κάτασπρο, το ολοκάθαρο πανί, που, αν το βάψουμε με κάποιο χρώμα, βάφεται τόσο καλά, ώστε, όσες φορές κι αν θελήσουμε να το ξαναβάψουμε, πάντα φαίνεται η αρχική βαφή. Έτσι, λοιπόν, είναι και τα μικρά παιδιά. Όταν συνηθίσουν στο καλό, δύσκολα αλλάζουν.

Ο απόστολος Παύλος αναφέρει μια παροιμία, που την έχει δανειστεί από τον ποιητή Μένανδρο: «Φθείρουσιν ήθη χρηστά ομιλία κακαί». Δηλαδή: Οι κακές συναναστροφές χαλάνε τον καλό χαρακτήρα²³⁸. Τα παιδιά που από μικρά στερούνται τη χριστιανική αγωγή, συνηθίζουν στο κακό και με την πρώτη αφορμή ξεστρατίζουν. Γι' αυτό ο απόστολος συμβουλεύει: «Παιδιά, να υπακούτε στους γονείς σας, σύμφωνα με το θέλημα του Κυρίου· αυτό άλλωστε είναι το σωστό. Τίμα τον πατέρα σου και τη μητέρα σου (αυτή είναι η μόνη εντολή που περιέχει υπόσχεση), για να ευτυχήσεις και να ζήσεις πολλά χρόνια πάνω στη γη. Κι εσείς, πατέρες, μη φέρονεστε στα παιδιά σας έτσι που να τα εξοργίζετε, αλλά να τα ανατρέφετε δίνοντάς τους αγωγή και συμβουλές που εμπνέονται από την πίστη στον Κύριο»²³⁹. Και ο σοφός Σολομών λέει: «Το παιδί, που έχει παιδαγωγηθεί, θα είναι σοφό»²⁴⁰. Και «ο γονιός που δεν χρησιμοποιεί το ξύλο για να παιδαγωγήσει τον γιο του, είναι σαν να τον μισεί· όποιος όμως τον αγαπάει, τον ανατρέφει με επιμέλεια (:μέ στοργή αλλά και αυστηρότητα

---

²³⁸ Α' Κορ. 15:33

²³⁹ Εφ. 6:1-4

²⁴⁰ Παροιμ. 10:4α

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Με αρετή, λοιπόν, να πλουτίζουν τα παιδιά τους και τους μαθητές τους και όχι με αγαθά πρόσκαιρα. Οι γονείς που παραμελούν την καλή ανατροφή των παιδιών τους, είναι χειρότεροι κι από τους παιδοκτόνους· γιατί οι πρώτοι θανατώνουν την αθάνατη ψυχή, ενώ οι δεύτεροι μόνο το θνητό σώμα. Γονιός, άλλωστε, δεν είναι εκείνος που απλά γέννησε ένα παιδί, μα εκείνος που και μετά τη γέννησή του το αγαπάει. Κι αν η αγάπη είναι αναγκαία εκεί όπου υπάρχει από τη φύση, πολύ περισσότερο χρειάζεται εκεί όπου υπάρχει χάρη Θεού. Αν δηλαδή πρέπει ν' αγαπάει κανείς τα φυσικά του παιδιά για να λέγεται σωστός γονιός, πόσο μάλλον τα χαρισματικά παιδιά, τα πνευματικά, τα βαπτισμένα, φροντίζοντας να μην κολαστούν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Άγιος Νικόλαος Καλλισίων Άγιος Πορφύριος, Παναγία Παλατιανή,
<https://www.panagiapalatiani.gr> (Ημ. Ανάκτησης 15 Μαΐου 2022)

Anagnostopoulou, S. "The Terms Millet, Nation, Ecumenicity, Redemption in Greek Historiography." In P. Kitromilides T. Sklavenitis eds., *Historiography of Modern and Contemporary Greece 1833-2002*. National Research Foundation, Athens 2004

Αρχείο Νεότερων Μνημείων, Αρχαιολογία της Πόλης των Αθηνών,
Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών.

«Βίος Αγίου Νεκταρίου», <https://agios-nektarios.gr/vios-agiou-nektariou/>
(Ημ. Ανάκτησης 15 Ιανουαρίου 2022)

Βοξάκης, Β., «Ο Άγιος Νεκτάριος και η δίωξή του από τον Πατριάρχη Αλεξανδρείας Σωφρόνιο Δ'», <https://ekp-dipso.gr/?p=2446> (Ημ. Ανάκτησης 4 Δεκεμβρίου 2021).

Βούρτσας, Χρ., *Γεώργιος Κονδύλης (1879-1936): Ο στρατιώτης που έγινε Αντιβασιλέας*, μ.δ., Καλαμάτα 2021

Γέροντας Παΐσιος Αγιορείτης, *ο Άγιος Αρσένιος ο Καππαδόκης*, (Σουρωτή Θεσσαλονίκης: έκδοση Ιερού Ησυχαστηρίου «Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, 2019)

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Γέροντας Παΐσιος Αγιορείτης, *Λόγοι*, (Σουρωτή Θεσσαλονίκης: έκδοση Ιερού Ησυχαστηρίου «Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, 2019)

Άγιος Γέροντας Ιάκωβος Τσαλίκης, <https://www.monastiriaka.gr/agios-gerontas-iakovos-tsalikis-n-13080.html>, (Ημ. Ανάκτησης 8 Ιουλίου 2022)

Γεραντώνης, Κ.ηγούμενος Ιεράς Μονής Οσίου Δαυΐδ Ευβοίας (+)Ο *άγιος Ιάκωβος Τσαλίκης της Μονής Οσίου Δαυΐδ στην Εύβοια (1920-1991)*, 22 Νοεμβρίου 2021, <https://www.pemptousia.gr/2021/11/o-agios-iakovos-tsalikis-tis-monis-osi/> (Ημ. Ανάκτησης 5 Ιουλίου 2022)

Γιανναράς, Χρ., *Ορθοδοξία και Δύση Στη Νεώτερη Ελλάδα*, (Αθήνα: εκδ. Ίκαρος, 2021)

Γκιζελής, Ιω. *"Παντελεήμων Φωστίνης, ο Δεσπότης Καρυστίας, Χίου και Ενόπλων Δυνάμεων ως εθνικός και εκκλησιαστικός ηγέτης"*, Αθήνα 1985, (Ημ. Ανάκτησης 4 Ιουλίου 2022)

Δαφνής, Γ. *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων 1923-1940*, τ. Α', (Αθήνα: εκδ. Κάκτος, 1997)

Δημητρακόπουλος, Σ. (2005) *Ο Άγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως*. Αθήνα: Παρρησία.

Δημητρακόπουλος, Σ. *Ιστορική βιογραφία Του Αγίου Νεκταρίου βασισμένη σε πηγές*, Αθήνα 1998.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Διαμαντοπούλου, Αικ. «Ο Άγιος Αρσένιος ο Καππαδόκης (ή Χατζεφεντής)», <http://www.romiosini.org.gr/D84B8531.el.aspx> (Ημ. Ανάκτησης 5 Μαρτίου 2022)

Ζήσης, Θ. (2000) Ο Άγιος Νεκτάριος ως διδάσκαλος. Θεσσαλονίκη: «Βρυέννιος»

Θεόκλητος, Διονυσιάτης (1992). Ο Άγιος Νεκτάριος ο θαυματουργός. Αθήνα: «Υπακοή»

Καλφόγλου, Ι. *Η Μονή Φλαβιανών 1898*, μτφρ. Γ. Μαυροχαλυβίδη.

Καρολίδου, Π. «Γλωσσάριον συγκριτικόν ελληνοκαππαδοκικών λέξεων, ήτοι η εν Καππαδοκία λαλουμένη ελληνική διάλεκτος και τα εν αυτή σωζόμενα ίχνη της αρχαίας Καππαδοκικής γλώσσης», εν Σμύρνη 1885, σ. 33-37.

Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών (ΚΜΣ), «Η Έξοδος», Εισαγωγή εποπτεία Π.Μ. Κιτρομηλίδη, επιμ. Γιάννη Μουρέλου, τ. Β', Αθήνα 1982

Kersten, H.G. *Reformed Dogmatics*, τ. 1 (Grand Rapids, 1980),

Λεβίδη, Α. *Ιστορία της Καππαδοκίας*, Ι. Έκκλησιαστική Ίστορία, Αθήναι 1885.

Μάκος, Η., «Άγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως τα πατήματα του Αγίου Νεκταρίου», 8 Νοεμβρίου 2021,

<https://www.ekklisiaonline.gr/arxontariki/agios-nektarios-pentapoleos-ta-patimata-tou-agiou-nektariou/> (Ημ. Ανάκτησης 15 Ιανουαρίου 2022)

Ματθαϊάκης, Τ. (Επιμέλεια) (1985) Ο Άγιος Νεκτάριος Κεφαλάς. Μητροπολίτης Πενταπόλεως (1846-1920). Αθήνα

Μερλιέ, Μέλπω «Οι Ελληνικές κοινότητες στη σύγχρονη Καππαδοκία», Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών (ΚΜΣ), «Δελτίο», τ. Α', Αθήνα 1977

Μοναχού Μωνσέως Αγιορείτου, *Μέγα Γεροντικό εναρέτων αγιορειτών του εικοστού αιώνα Τόμος Β' – 1956-1983*, Εκδόσεις Μυγδονία, Α' Έκδοσις, Σεπτέμβριος 2011

Μπαλάνος, Δ., επιμ. (1937). *Εκατονταετηρίς 1837 - 1937, Τόμος Α', Ιστορία της Θεολογικής Σχολής*. Εθνικόν και Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον Αθηνών, (Αθήνα: Πυρσός Α.Ε.)

Μπαλτζώη, Ιωάννη Αθ. «Οι Τσάμηδες και η Ιστορική Αλήθεια. Οι Εξελίξεις Σήμερα», 11 Φεβρουαρίου 2018, <https://www.liberal.gr/apropsi/oi-tsamides-kai-i-istoriki-alitheia-oi-exelixeis-simera/190008>, (Ημ. Ανάκτησης 5 Μαρτίου 2022)

«Ο Άγιος Παΐσιος ό Αγιορείτης», έκδ. Ι. Ησυχαστηρίου Εὐαγγελιστής Ιωάννης ό Θεολόγος, Βασιλικά Θεσσαλονίκης 2015.

«Οι δεσμοί του Αγίου Νεκταρίου με τη Χίο», 2 Δεκεμβρίου 2020, <https://www.orthodoxtimes.gr/oi-desmoi-toy-ag-nektariou-me-ti-chio/> (Ημ. Ανάκτησης 17 Ιανουαρίου 2022).

«Ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας και πάσης γης Αιγύπτου κυρός Σωφρόνιος ο Δ' (1798-1899)», 20 Απριλίου 2022.

Παππά, Ν., Ο Άγιος Νικόλαος στα Καλλίσια Πεντέλης-Το άγνωστο μοναστήρι απ' όπου ξεκίνησε ο Όσιος Πορφύριος, 25/05/2019, <https://cognoscoteam.gr> (Ημ. Ανάκτησης 7 Ιουνίου 2022)

Πάτσαλος, Οικονόμος Νικόλαος «Η θεολογική διδασκαλία του αγίου Νεκταρίου στο πλαίσιο των θεολογικών ζυμώσεων του 19ου αιώνα στον Ελλαδικό χώρο», <https://imkitiou.org/blog/theologika/h-theologikh-didaskalia-tou-agiou-nektariou>.

Πιτούλη - Κίτσου, Χρ., *Οι ελληνοαλβανικές σχέσεις και το Βορειοηπειρωτικό Ζήτημα κατά την περίοδο 1907-1914*, (Αθήνα 1997)

Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, «Ο Χριστός είναι το πάν», Ιερά Μονή Χρυσοπηγής, Χανιά 2019.

Roderic., *H. Reform in the Ottoman Empire*, Princeton University Press, 1963

Σκόντζου, Λ., «Αββάς Ισαάκ ο Σύρος: Ένας Μεγάλος Ασκητής και Δάσκαλος της Εκκλησίας μας», 28 Ιανουαρίου 2022, <https://enromiosini.gr/biografies/avvas-isaak-o-syros-2/>

Στούκας, Μ. «Ο Άγιος Παΐσιος», 23 Φεβρουαρίου 2022, <https://www.protothema.gr/stories/article/1226082/agiou-paisios-agnosta-peristatika-apo-ti-zoi-tou-pou-den-tha-deite-stin-tileoptiki-seira/> (Ημ. Ανάκτησης 13 Μαρτίου 2022)

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Τάτσης, Δ. Ο Γέροντας Παΐσιος: Βιογραφικά στοιχεία - διδαχές - επιστολές - περιστατικά – κείμενα, Αυτοέκδοση, 2005

Τσίγκου, Βασιλείου Δογματική της Ορθοδόξου Εκκλησίας, εκδ. Ostrakon Publishing, Θεσσαλονίκη 2019.

Φουκαδάκης, Γ. Άγιος Πορφύριος ο Κανσοκαλυβίτης, Αθήνα: εκδόσεις Ουρανός, 2020.

Χονδρόπουλος, Σ. Ο άγιος του αιώνα μας. Ο Όσιος Νεκτάριος Κεφαλάς. Αφηγηματική Βιογραφία, εκδ. Καινούρια Γη 2012

Χριστόπουλος, Αθ., Η δικτατορία του Θεόδωρου Πάγκαλου: Επισκόπηση του καθεστώτος και της εσωτερικής και της εξωτερικής του πολιτικής, Καλαμάτα 2021

Warfield, B.B. "Predestination in the Reformed Confessions", *The Presbyterian and Reformed Review*, 12 (1901)

http://users.sch.gr/markmarkou/1871_1900/1899/koim/sofronios_meidantzoglo_u.htm

http://users.sch.gr/markmarkou/1871_1900/1896/koim/nikiforos_kalogeras.htm

<https://orthodoxia09.webnode.gr/agios-nektarios-aignis/>(Ημ. Ανάκτησης 27 Ιανουαρίου 2022)

<https://www.acrod.org/readingroom/saints/stnectarios>(Ημ. Ανάκτησης 4 Δεκεμβρίου 2021).

Ιωάννης Σιναΐτης,, *Κλίμακα, Λόγος Γ', Περί ξενιτείας*

<https://pravoslavie.ru/75346.html> (Ημ. Ανάκτησης 4 Μαρτίου 2022)

https://www.oodegr.com/oode/orthod/genika/pistis_dialogoi_1.htm (Ημ. Ανάκτησης 3 Φεβρουαρίου 2022)

Greek Orthodox Archdiocese of America,

<http://www.goarch.org/ourfaith/ourfaith7052> (Ημ. Ανάκτησης 3 Φεβρουαρίου 2022)

<https://debater.gr/ellada/afto-ine-to-gramma-tou-agiou-pa%CE%90siou-pros-ti-mitera-tou/> (Ημ. Ανάκτησης 13 Μαρτίου 2022)

<https://porphyrios.org/> (Ημ. Ανάκτησης 4 Ιουλίου 2022)